

OHK - Geografija
 III
 B 21
 GEOGR. OBZORNIK
 /1961 2

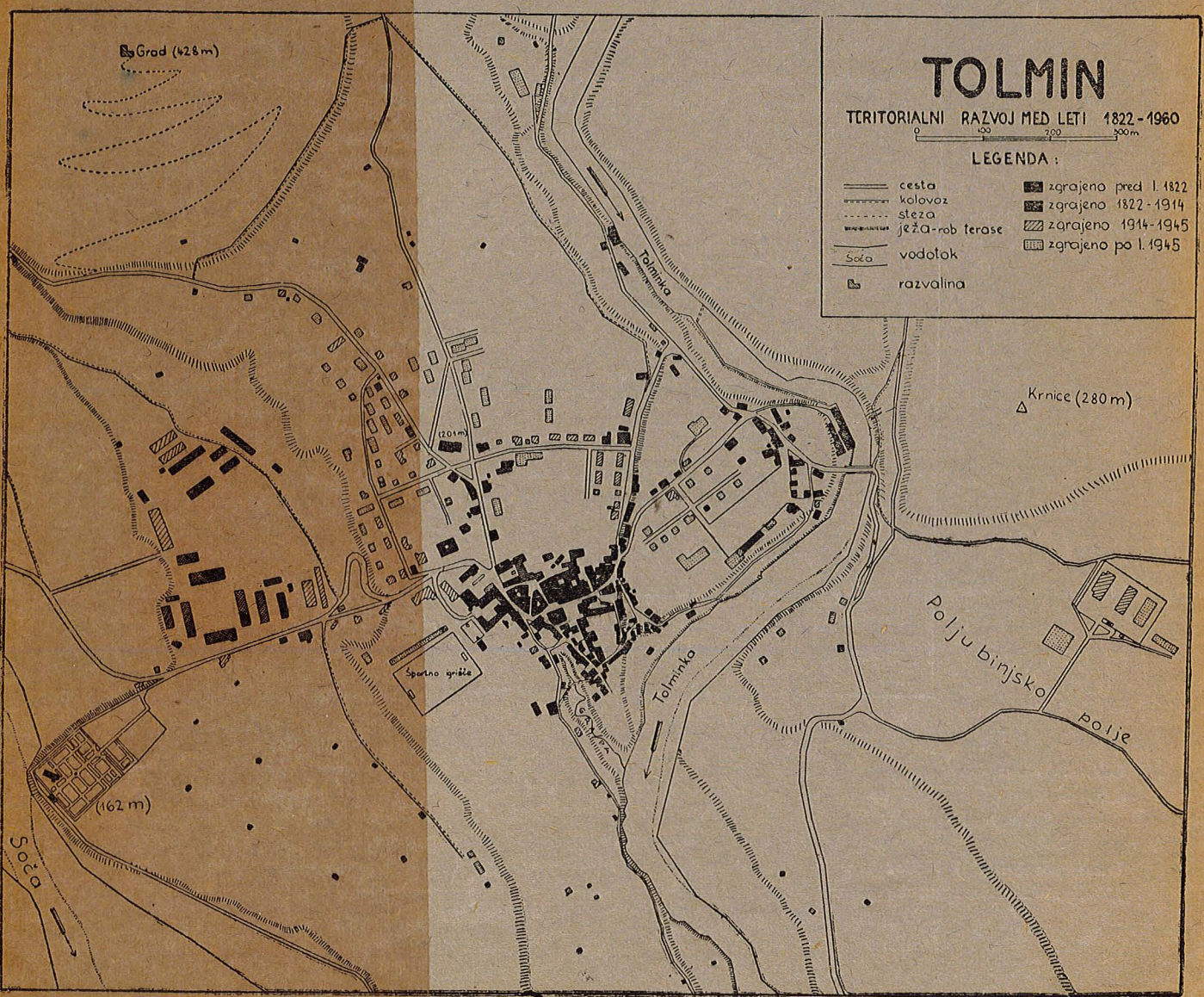
UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

TRANSKI OBZORNIK

Leto VIII.
 Številka 2

Ljubljana
 1961

III B216
1961-532

VSEBINA

ČLANKI	Stran
✓ Stojan Trošt, Tolmin	33
✓ Dr. Jovan Trifunovski, O novejših migracijah prebivalstva v LR Makedoniji	44
✓ Lojze Gosar, Problemi naselitve vlažnih tropskih dežel	47
✓ Vera Marchisetti, Od Londona do Edinburga	50
Tone Oblak, Sedanja geografska učila, II	53
Valter Bohinec, † Ivo Rubić	56

KRAJŠI PRISPEVKI

Aktualiziranje geografskega pouka, F. Planina	58
Družbena posestva v okolici Ljubljane, F. Planina	59
Porast prebivalstva LR Slovenije v letih 1953—1061 po občinah (prvi rezultati popisa), I. G.	61
Vznik Organizacije Združenih narodov in rast članstva, V. Finžgar	62
Prebivalstvo Združenih držav Amerike po štetju leta 1960, T. Šifrer	63

DROBNE VESTI

Politične spremembe v Afriki — Katara — Republika Ciper (V. Finžgar)	65
Jugoslavija in izvoz aluminija — Elektroenergija v Italiji — Izseljevanje iz Italije — Bolgarsko gospodarstvo leta 1960 — Gospodarstvo ČSSR leta 1960 — Poljsko gospodarstvo leta 1960 — Gospodarski načrti v SZ — Sovjetski petrolej — Pridelek pšenice po svetu (S. Košnik)	67

KNJIZEVNOST

„Ljubljana in njeno turistično zaledje (M. Žagar)	68
Dr. A. Ramovš, Zemlja skozi milijone let — Adlešiči v Beli Krajini — Geografski vestnik 1960 — Geografski zbornik VI — Naše jame I, II — Prikazi in študije — Kronika — R. Petrović, Jugoslavija — D. Paulić, Plitvička jezera (I. Gams)	68
A. Nunez, Asi es mi pais (P. Oblak)	70

DRUŠTVENE VESTI

Rajku Gradniku v spomin (T. G.)	71
VI. kongres geografov Jugoslavije (K. J.)	71

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo, izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: Francka Hafner, Ciril Hubad, dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Kokole, Polde Oblak, Mara Radinja, Milan Vreča. Uredil Ivan Gams.

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami.

Letna naročnina 400 dinarjev. Posamezna številka za naročnike 100 dinarjev. Naročajte in vplačujte na naslov: „Geografski obzornik“. Uprava: Geografski inštitut univerze, Ljubljana, Aškerčeva ul. 12. Štev. tek. rač.: 600-70/3-14.

Tiskala: Tiskarna Šolskih delavnic tehniških šol v Ljubljani

STOJAN TROŠT

TOLMIN

Prirodno-geografska oznaka. Zgornje Posočje, ki zajema zapadno pobočje osrednjih Julijskih Alp z ozkim pasom predalpskih grebenov ob severozapadni meji naše države, predstavlja v geografskem, gospodarskem in upravnem pogledu zaključeno enoto. Središče tega področja je Tolminska kotlina, v kateri se je razvilo tudi osrednje naselje Tolmin.

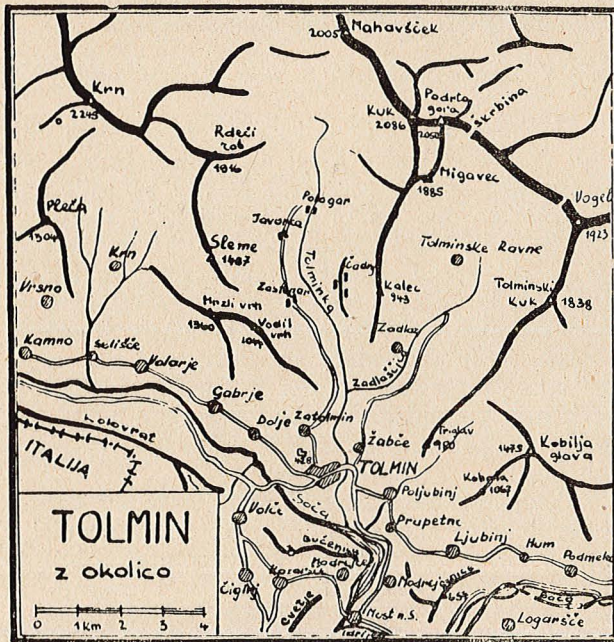
Relief. Tolminsko kotlino omejuje na zapadu Kolovrat z vrhovi Klevnik — 876 m, Bukova Ježa — 865 m, Špik — 732 m. Na južni strani jo zapira osamelec Bučenica — 509 m. Pravokotno na njo se proti Mostu na Soči vleče več gričev, ki kulminirajo v vrhu Cvetje ali Selski vrh — 583 m. Na vzhodu zapira Tolminsko kotlino nad izlivom Bače v Idrijco dvigajoči se

nižjo stopnico osrednjih Julijskih Alp z vrhovi glavnega hrbta Spodnjih Bohinjskih gora. Vodil in Mrzli vrh predstavljata južni izrastek impozantnega Krna — 2245 m.

Sredi tega gorskega oboda se je na mestu, kjer se idrijska in cerkljanska prelomnica razhajata, izoblikovala v terciaru Tolminska kotlina. K njenemu izoblikovanju je v mnogočem pripomogel tudi hidrogrfski razvoj, saj pritekata sem v Sočo s severa Tolminka z Zadlaščico, z vzhoda pa Idrijca z Bačo. Tako je nastala na mestu, kjer se dinarske in alpske prepokline ter zgradbene enote razhajajo, glavna sovodenj. Vrsta suhih dolin (od Volč do Podsel, od Podmeleca čez Ljubinj do Baške doline in še nekaj manjših) pripomore, da je videti Tolminska kotlina tako prostorna in razkosana.

Mlada tektonska udorina se je pogrezala še v würmski ledeni dobi, ko je semkaj segal jezik soškega ledenika. Jezik se je cepil v dva kraka. Vzhodni krak je segal po današnji Soški dolini do Mosta na Soči, zahodni pa po suhi Čiginjski dolini do Sel. Zato so za bližnjo okolico Tolmina in za samo mesto najvažnejše ledeniške pleistocenske tvorbe. Že ob koncu ledene dobe je za čelno moreno pri Mostu na Soči nastalo 16 km dolgo in 1–2 km široko ledeniško jezero, segajoče tja do Kobarida. Gladina jezera se je dvigala v višini okrog 200 m nadmorske višine. Značilno je, kako se te višine drže vasi v Soški dolini med Tolminom in Kobaridom. O obstoju jezera nam ne pričajo le glacialni jezerski sedimenti, temveč tudi terase, ki odgovarjajo različnim obsegom jezera. Toda vse današnje terase niso jezerskega postanka. Marsikatera je rezultat erozijskega delovanja Soče, ki je svojo strugo poglobljala skladno s poglobljanjem jezerskega odtoka Tolminskega jezera, saj morenski zaježitveni material ni predstavljal nobene težje prepreke eroziji jezer-nice.

Dno kotline — Volčansko, Tolminsko, Poljubinsko polje z nekaterimi izrastki — se dviga v nadmorski višini 160–210 m ter se v več terasah spušča proti Soči in Tolminki, ki sta svoji strugi ponovno vrezali v morenske in ostale odkladnine. Tolminski kotel je zapolnjen največ s konglomerati, ki so slabo vezani in izgledajo sveži. Leže nad würmskimi morenami in predstavljajo najvišje terase. Na teh konglomeratih leži tudi mesto Tolmin. Od tod se širijo proti Prapretnemu in Poljubinju ter v dolino Tolminke.

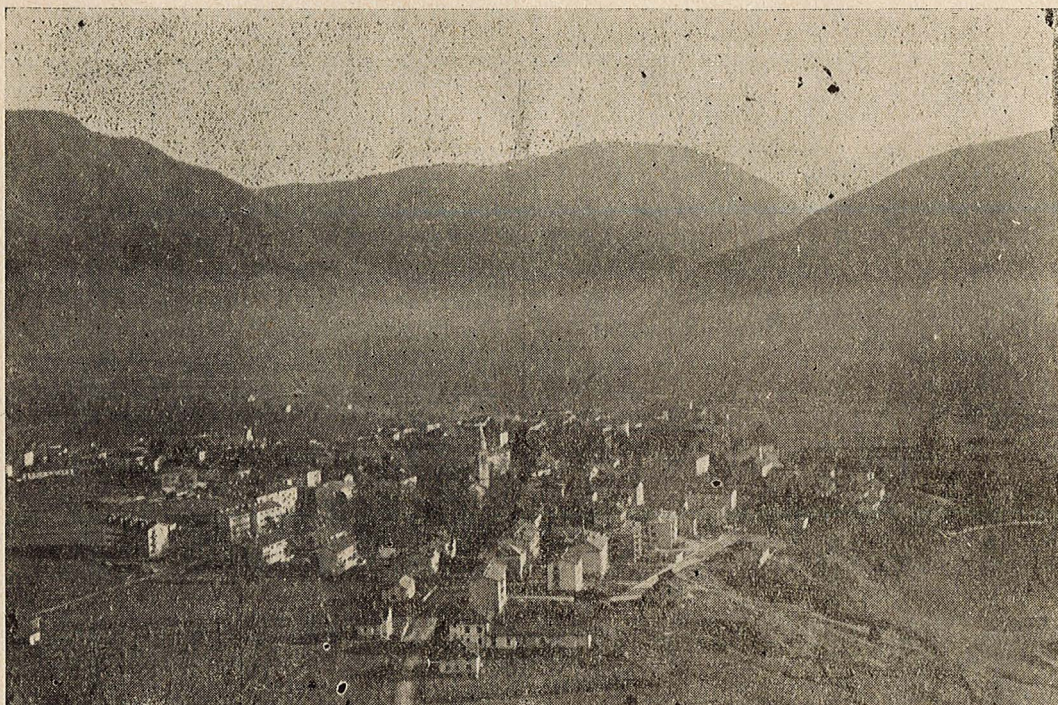

Skica Tolmina

zadni izrastek Krnskega gorskega masiva, Senice — 654 m. Greben teh se dviguje preko Ljubinjskega sedla v vrh Kobalo — 1067 m, tik nad Poljubinjem. Ozadje tega vrha je zastrto z vrhom Kobilje glave — 1475 m. Severovzhodno od Tolmina se dvigujejo vrhovi Tolminskega Triglava — 980 m in 1141 m, ki skupaj s Kalcem — 942 m med Tolminko in Zadlaščico predstavlja

Nižji sistem teras tvori le slabo vezan prođ, nastal po zadnji ledeni dobi. Pri Tolminu stoji na njem kapela sv. Urha na sedanjem pokopališču. Ob sami Soči pa imamo opravka z recentnimi naplavinami. Soča je v tem delu umirjena, ima

Klimatski pogoji nudijo na Tolminskem zelo pestro sliko, skladno s pestrostjo višinskih razlik reliefa v alpskem in predalpskem področju. Klima je v splošnem mediteranska z močnimi alpskimi in kontinentalnimi vplivi.

Pogled na Tolmin z gradu — V ospredju raste novi Tolmin. V Tolminski kotlinici se rada zadržuje mogla

širok tok in zaradi nizkih bregov večkrat zapušča strugo ter poplavlja bližnje travnike; poišče pa si včasih tudi novo strugo.

Za današnjo podobo pokrajine v dnu kotlinice so značilni veliki vršaji manjših stranskih hudourniških pritokov kot na primer Godiče s poljubinjske strani in Kamnice z volčanske strani. Ob robu kotlinice imamo opravka z mlajšimi melišči in gruščem.

Zaježitev Soče v Podselih — zaježitveno jezero sega do sotočja Soče in Tolminke, včasih pa še više navzgor proti tolminskemu pokopališču — je povzročila dvig nivoja talne vode, obenem pa močno odlaganje proda in drugega materiala.

Dočim je dno kotlinice sestavljeno iz mlajšega zasipa, sestavljajo gorski obod kotlinice mezozojski apnenci in dolomiti v glavnem kredne in jurske starosti; najvišji vrhovi pa so večji del iz dachsteinskega apnenca.

Mediteranski vpliv se izraža v razmeroma mili zimi (v primerjavi s kraji na Gorenjskem v isti zemljepisni širini), manjšem številu snežnih dni, v nepričakovano visoki povprečni letni temperaturi in večji vlagi zaradi oblakov, ki se kopičijo ob gorski verigi. Kontinentalni vplivi se kažejo v številnih pojavih vetrov iz severovzhodne in vzhodne smeri, ki prevladujejo zlasti jeseni in pozimi (nastop zgodnje in zapoznele slane) ter daljšem zadrževanju snega v gorah, ki ohlajuje zrak tudi v dolinah. Večje razlike med dnevno in nočno temperaturo so zato značilne tudi v prisojnih legah.

Temperaturne razmere so odvisne od vsakoletne količine snega, ki je preko zime zapadel v gorah. Povprečne mesečne temperature za bližnjih meteorološko postajo Most na Soči znašajo za opazovalno obdobje od 1950 do 1959 (v stopinjah Celzija):

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Leto
0.7	1.6	5.7	9.9	14.3	17.7	20.0	19.3	16.2	11.1	5.9	2.7	10.0

Bolj ali manj ravno dno Tolminske kotlinice predstavlja mnogo ugodnejše pogoje za življenje — zlasti za poljedelsko obdelavo in so zato tu nastala večja naselja. Gorski obod predstavlja osnovo gozdarstvu, z obsežnimi gorskimi pašniki in senožeti pa daje odlične pogoje živinoreji.

Zal nimamo v bližini Tolmina meteorološke postaje v primerni višini, s katero bi lahko ugotovili temperaturni obrat. Zadrževanje hladnejših zračnih mas v kotlini pripomore k močni zameglenosti.

Zaradi velike bližine zasneženih gora je slana kaj pogosta. Skrajni datumi nastopa slane v dobi 1950—1959, zabeleženi na meteorološki postaji Most na Soči, so bili 11. maj (1953) in 10. oktober (1956). Mraz se tedaj lahko zadržuje še tja v sredino pomladi in lahko nastopi zgodaj jeseni.

Tolminska ima v Sloveniji poleg Bohinjskega kota največ padavin. Tridesetletno povprečje (opazovalna doba 1925—1942 in 1948—1959) postaje Most na Soči je naslednje — v mm:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Leto
135	120	141	176	191	205	164	156	210	225	209	158	2090

Ker pa je imel Tolmin v opazovanih šestih letih (1953 in 1955—1959) 85 do 223 mm več padavin kot Most na Soči, bi bilo treba letno količino padavin za Tolmin povečati za 160 mm, to je na 2250 mm letno. Tolmin bi mogel imeti več padavin, ker ima višje gorsko zaledje kot Most na Soči in ker je bolj odprt vplivom morja. Poletne nevihte in močni nalivi so na Tolminskem pogost pojav. Prihajajo običajno z zahoda in severozahoda (Breginjski kot). V tej smeri leži prodnata Furlanska nižina, ki nudi z močvirno jadransko obalo v poletnem času ozračju mnogo vlage.

Sneg je na Tolminskem v nižjih legah bolj redek in ne obleži delj časa. Drugače je v višjih legah. V gorah okoli Tolmina obleži pet do šest mesecev. Meja stalnejše snežne odeje v dolini je pravzaprav pri Kamnem med Tolminom in Kobaridom. Južna lega gorskih pobočij, velike strmine in debelejša snežna odeja povzročajo nevarne in škodljive snežne plazove (snežna katastrofa februarja leta 1952).

Za Tolmin in za njegovo okolico je značilna megla. Kaže, da ni toliko posledica vpliva umetnega jezera na Soči kot pa orografskih prilik (kotlina). Pogostne so zlasti jesenske megle, ko nad razmeroma topla in vlažna tla zaveje mrzel gorski zrak iz koritastih dolin Tolminke in iz Zadlaščice.

Vetrovnost ni znatna. Dve tretjini dni ali pa še več je brezvetrnih, ker je Tolminska kotlina bolj zaprta. Prevladujoči vetrovi so vzhodnik, severovzhodnik in sever. To so mrzli vetrovi, ki pa se ne dajo primerjati z burjo. Ti vetrovi prinašajo lepo, čeprav hladnejše vreme, jug, ki se vzpenja ob južnih pobočjih Julijskih Alp, pa padavine, pogostokrat tudi takrat, ko jih drugod v Sloveniji ni. Hladna polovica leta je zaradi močnejšega uveljavljanja vetra pretežno sončna, medtem ko je v topli polovici nebo spremenljivo, redkokdaj trajno oblačno, pač pa so padavine zelo intenzivne.

Vodovje. Tolminsko kotlino prepreza večje število voda, ki jih zbira Soča. Zaradi izredno močnih padavin in neurij ter strmih pobočij majhni potoki pogosto narastejo in vode z

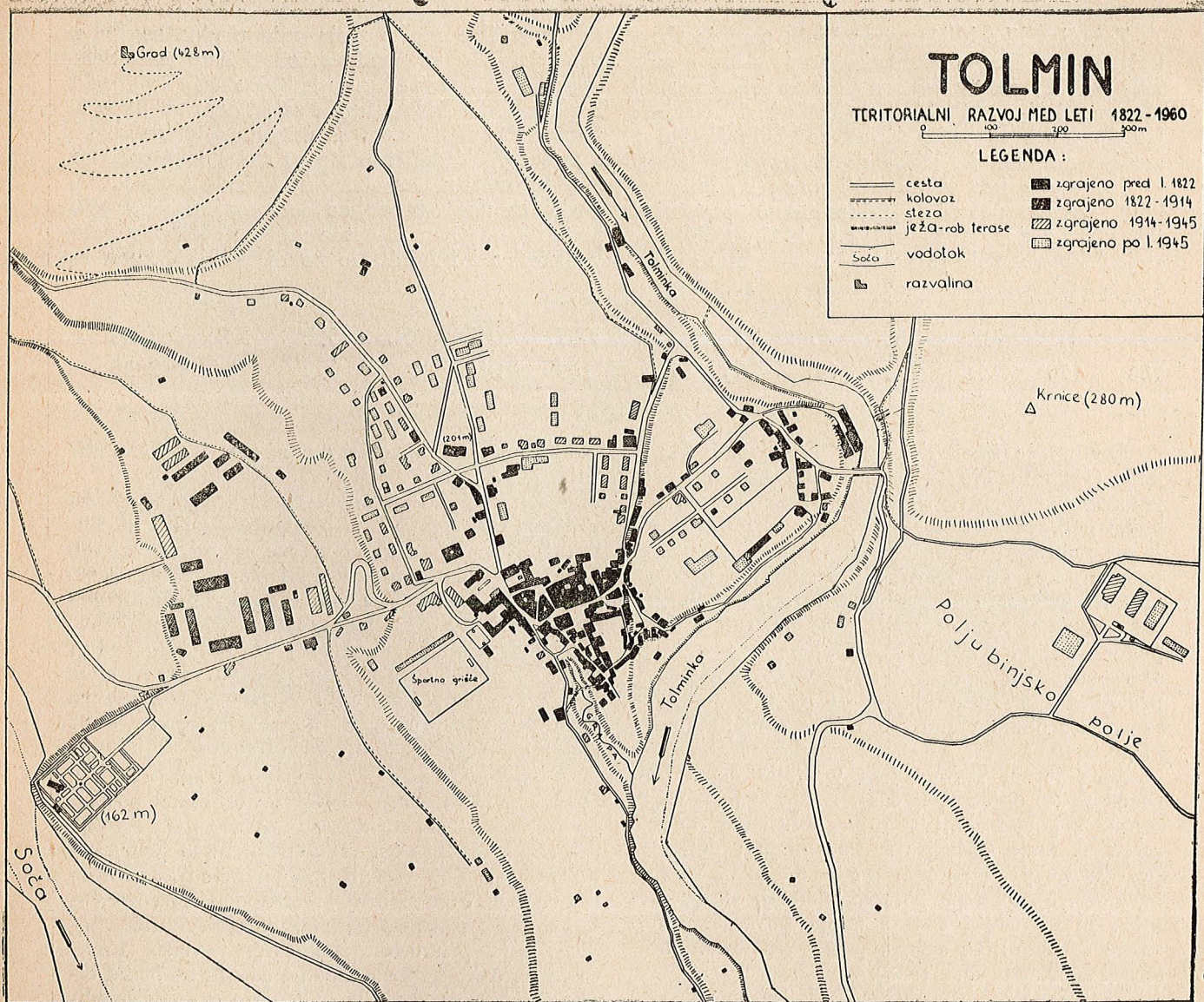
veliko rušilno močjo zasipavajo plodno zemljo z drobirjem, ki ga nosijo s seboj. Zato tudi Soča dokaj hitro reagira na padavine. V Tolminski kotlinici dobi Soča z leve strani nekaj večjih pritokov. Pod Tolminom se izliva vanjo Tolminka s pritokom Zadlaščico. Nekaj sto metrov niže se Soči pridruži z leve strani hudournik Godiča. Pri Mostu na Soči pa prejme Soča svoj največji levi pritok — Idrijco. Z desne strani se izliva v Sočo v Tolminski kotlinici le nekaj manjših hudour-

niških potokov z volčanske strani. Najpomembnejši je Kamnica.

Soča nudi zaradi ugodnega vodnega stanja in velikega vodnega padca ter konfiguracije tal velike možnosti za izrabo hidroenergije. Enako pa velja tudi za njene pritoke. Dela v tej smeri so začeli pod Italijo in so do druge svetovne vojne zgradili na Soči dve hidrocentrali (Doblar, Plave) ter nekaj manjših na njenih pritokih. Po zadnji vojni so pričeli s pripravljanim načrtov za nove centrale, vendar do gradnje še ni prišlo, ker so trenutno v ospredju hidrocentrale, ki so bliže velikim potrošnim središčem (dravske elektrarne).

Topografski položaj Tolmina. — Plodne ravnice v dnu Tolminske kotlinice so bile že po naravi zelo ugodne za naselitev. Ob sotočju rek so se razvili prvi večji kraji. Tako predstavlja Most na Soči sicer najbolj naraven in promet center vsega Zgornjega Posočja. Toda morfološka pestrost reliefa, globoka rečna korita, pomanjkanje primernih zazidalnih površin, predvsem pa ozko agrarno zaledje so bili odločilni činitelji, ki so vplivali, da je Tolmin že pred izoblikovanjem fevdalne dobe prevzel vodstvo, ki je v starem veku pripadalo Mostu na Soči.

Tolmin se je začel razvijati na najvišji terasi med Sočo in Tolminko (povprečno 200 m nadm. višine) in to na okrog 25 m visokem in le z ene strani dostopnem „pomolu“ med reko Tolminko na vzhodni strani ter manjšo strmo „Grapo“, ki se zajeda v teraso, na zahodni strani. Grapo je izoblikovala odtekajoča deževnica, ker je terasa rahlo nagnjena od sedanje farne cerkve „Na Illovici“, spodnje glinaste plasti pa ne dopuščajo pronicanja vode v notranjost zemlje. Grapa je danes v gornjem delu že več ali manj zasuta (predvsem po prvi svetovni vojni), v spodnjem delu pa še dobro vidna ter so jo v novejšem času s pridom uporabili za odvod mestne kanalizacije v Tolminko. Na skrajnem delu tega „pomola“ so oglejski patriarhi zgradili svoj dvorec (verjetno v 13. stoletju), ki ga je globok prekop ločil na severni strani od ostale ravnice. Še danes imenujejo ta del „Na Doru“. Okrog tega utrjenega jedra se je razvijal nekdanji in današnji Tolmin, razširjajoč se po pobočju „pomola“ (današnji

Karta Tolmina

Breg, Klanec), pozneje pa v severno smer proti Kozlovemu robu ali Gradu. To je manjša, vendar zelo izrazita vzpetina (428 m) iz trdnejših kamnin, ki jih je ledenik obrusil in pustil kot osamelec sredi kotline. Grad se dviga kot nekaka trdnjava sredi kotlinice in s severozapadne strani omejuje najvišjo teraso med Sočo in Tolminko. Zato je že zgodaj nastala na njegovem vrhu utrjena postojanka — grad, sprva sedež okrožnega grofa v frankovski državi, kasneje sedež namestnika oglejskega patriarha, ki je vladal Tolminski deželi.

Navedena lega je ugodna tako zaradi zaščite pred naravnimi (poplave) in drugimi nevarnostmi kot tudi zaradi ugodne prometno-strateške lege sredi Tolminske kotlinice, na razpotju starodavnih poti, ki so vodile na eni strani proti Kobaridu in dalje na Čedad oziroma Predil, oziroma čez zložnejše prehode v Rutih proti Čedadu (na kar še danes spominjajo topografska imena „Grad“), na

drugi strani pa preko zložnih prehodov k savskemu porečju, zlasti v Ljubljansko kotlino. Prastara pot je vodila od Tolmina k Mostu na Soči in od tod dalje preko Šentviške gore mimo Cerknega na Škofjo Loko. Druga prastara pot je vodila po Baški dolini čez Bačo pri Podbrdem v Bohinj. Ko so v novejši dobi prave ceste zamenjale stare poti in zlasti, ko je stekla železnica po soški dolini med Solkanom in Mostom po sledovih prastare poti na Gorico in Trst, je prišla razpotna lega Tolminske kotlinice še bolj do veljave.

V moderni dobi se je prometna funkcija spreminjala, na kar je vplivala bližina državne meje. Ta se je samo v zadnjih štiridesetih letih dvakrat spremenila. Do prve svetovne vojne je tolminsko ozemlje pripadalo avstro-ogrski monarhiji. Po njenem zlomu v prvi svetovni vojni je Tolmin pripadel Italiji, ko je ta premaknila meje na razvodje med Savo in Sočo. Po porazu Italije pa se je meja ponovno premaknila na bivšo avstrij-

sko-italijansko mejo iz dobe pred prvo svetovno vojno, Tolminsko pa je pripadlo Jugoslaviji. Vse to je vplivalo, da Tolminsko ni dobilo železnice niti po gornji Soški dolini niti po dolini Nadiže. Stekla je edino bohinjnska železnica, ki pa pušča Zgornje Posočje ob strani.

Končno ne smemo prezreti tudi obmejne lege. Tolmin leži v zelo izpostavljenem severozapadnem delu Slovenije, na ozemlju, po katerem so zelo radi segali naši sosedje. Zato je v zgodovini večkrat menjal gospodarje. Sprva je bil del frankovske države. Kasneje je pripadal oglejski patriarhiji, ki pa ga je kmalu zaradi denarja prepustila v fevdalno izkoriščanje čedadskemu kapitulju, do čim so sodno oblast v imenu patriarha opravljali goriški grofje. Ta dvojna oblast je po izumrtju goriških grofov izzvala ostre spore zaradi Tolmina in Tolminske dežele med Čedadom in nasledniki goriških grofov — Habsburžani. Ozemlje oglejskega patriarhata je po njegovi oslavitvi sčasoma prešlo v posest beneške republike. Tako je postala Tolminska kot del Avstrije mejna dežela proti beneški republiki. Tak položaj je ostal vse do Napoleonovih časov, ko je v začetku 19. stoletja Tolminsko za nekaj časa zamenjalo svoje gospodarje. Po Napoleonovem padcu je Dunajski kongres (1815) razširil meje Avstrije s priključitvijo severnoitalijanskega ozemlja in Tolminsko je za nekaj desetletij prenehalo biti obmejno ozemlje. Toda po vojni z Italijo 1866 je Avstrija izgubila Benečijo in Tolminsko je zopet postalo mejno področje proti Italiji. V pripravah na prvo svetovno vojno je Tolmin postal pomembno vojaško oporišče s stalno vojaško posadko. Poraz Avstrije v prvi svetovni vojni je sicer povzročil premik italijanske meje proti vzhodu, toda Tolmin je ostal še nadalje obmejni kraj, to pot v mejah Italije. Ta je v sklopu svojih imperialističnih načrtov spremenila Tolmin in okolico v izredno pomembno vojaško oporišče. Po drugi svetovni vojni, ko se je jugoslovansko-italijanska meja na Tolminskem pomaknila proti zahodu na nekdanjo avstrijsko-italijansko mejo, je Tolmin ponovno ohranil svoj obmejni položaj z vsemi že prej nakazanimi funkcijami.

Teritorialni in funkcionalni razvoj naselja. Ali je na področju današnjega Tolmina že pred srednjim vekom obstajala naselbina, je težko reči, ker za to ni podatkov. Možno je, da je bila, ker nam arheološke najdbe (Most na Soči, Volarje in drugod) kažejo, da je bila Tolminska kotlina že od davnih časov razmeroma močno poseljena. Na to nam dajo misliti tudi staroslovanske arheološke najdbe pri cerkvi na današnjem tolminskem pokopališču, kakor tudi razne majhne najdbe v glinokopih pod tolminskim Gradom.

Verjetno je, da je bilo Tolminsko zaradi svoje prirodne zaokroženosti že pod Karolingi manjša grofija, katere grof si je zgradil bivališče na tolminskem hribu — današnjem Gradu. Da Tolmin ne more biti mlajši kakor grad, ki ga je ljudstvo začelo imenovati Kozlov rob, priča že

to, da ni dobil imena po gradu. Potem ko je v neposredni bližini Tolmina nastal glavni in osrednji grad celega okrožja, je začelo naselje naraščati in pridobivati pomen. Vendar se prvičkrat omenja šele leta 1065 v neki listini pod imenom Tuimine.

Po letu 1077 so postali politični gospodarji Tolminskega oglejski patriarhi, Tolmin pa je postal sedež upravne enote — imenovane galdija. Tolminsko ozemlje je postalo posebno zanimivo za Čedad, odkar se je začela razvijati srednjeveška trgovina. Za čedadске trgovce je predstavljal Tolmin ključ v njihovi trgovini s Kranjsko in je varoval dostop v Furlanijo od vzhodne strani. Zato so Tolmin okrepili z dvema utrjenima postojankama — obnovljenim gradom na Kozlovem robu ter dvorom nad Tolminko. Tako je srednjeveški Tolmin predstavljal prav tipično fevdalnoupravno in trško naselje z določenimi obrambnimi nalogami. Poleg tega je bil tudi pomembno cerkvenoupravno središče — sedež arhidiakona za Tolminsko. V Tolminu so bivali tudi kmetje, vendar je bilo njihovo število majhno.

Zaradi tolike pomembnosti so si mnogi fevdalni gospodje prizadevali zagospodovati Tolminu. Ko je končno v 16. stoletju prišel v posest Habsburžanov, je izgubil vlogo, ki jo je imel poprej v trgovini s Kranjsko. Ostal je le krajevno tržišče z dokaj razvito obrtjo in upravni sedež Tolminske dežele.

Fevdalni Tolmin je obsegal današnji južni del naselja, kar se izraža tudi v tlorisu. Izven strnjenege naselja je bila le farna cerkev in Zalog ob mostišču čez Tolminko, kjer so bivali obrtniki. Gosposki del Tolmina je bil ob današnjem Trgu maršala Tita, Cankarjevi ulici, ulici Petra Skalarja, Trgu 1. maja in deloma Rutarjevi ulici. Južno od tod je bil siromašnejši — podložniški del, prilepljen kot nekako lastovičje gnezdo okrog nekdanjega patriarhovega dvora. Tega pa danes ni več.

Novo obdobje v razvoju Tolmina pomeni kapitalistična doba. Že leta 1820 je bil Tolmin povzdignjen v trg in je dobil pravico do dveh letnih sejmov. To kaže na okrepljeno trgovsko funkcijo. Z ukinitvijo starega bovškega glavarstva leta 1850 pa je postal Tolmin upravni center celotnega Zgornjega Posočja.

Spremembo novega časa je čutil tudi sam Tolmin, ki je začel napredovati in se kmalu uvrstil med druge slovenske trge in mesta. Posebno živahna je bila trgovina in obrt, o čemer nam priča veliko število obrtnih delavnic (okrog 60), gostiln (okrog 16) in trgovin (okrog 16). V začetku 20. stoletja je začela obratovati tovarna upognjenega pohištva, ki pa je s prvo svetovno vojno prenehala.

Ker železnica še ni dosegla Tolmina, je bilo še vedno močno razvito furmanstvo. Razvijajoča se trgovina je terjala novih cest. Poleg ceste, ki je ob Soči vodila v Gorico in so jo v 16. stoletju obnovili Habsburžani, ter ostalih starih cest, so v tem času zgradili nekaj novih. Tako po dolini Idrije proti Cerknem in Idriji (1880—1883), s

čemer je dobil Tolmin neposredno zvezo z Ljubljano. Dalje so izpeljali cesto, ki je vodila iz Tolmina ob Bači čez Petrovo brdo v Železnike. Zgrajena je bila cesta, ki je vodila iz Tolmina proti Kobaridu ob levem bregu Soče, ter vezna cesta od Mosta na Soči čez Modrejce do državne ceste v Ušniku. Leta 1880 je bil dograjen zidan most čez Tolminko, pred tem (1846) pa kamenit most čez Sočo pri Tolminu.

Gradnja bohinjske železnice v začetku 20. stoletja, ki je 7 km oddaljena od Tolmina, ni prinesla mestu nobenih sprememb — nasprotno, povzročila je, da se sprva v Tolminu predvideno cementarno postavili v Anhovem ob Soči.

Tolmin je postal v tem času močan lokalni kulturni center, o čemer nam priča ustanovitev prve narodne čitalnice na Goriškem (20. febr. 1862). Živahno je bilo politično življenje, ki je dobilo izraz v velikem ljudskem taboru 1. maja leta 1870.

V bližajočih se pripravah na prvo svetovno vojno je predstavljal Tolmin zaradi svoje prometne in obmejne lege važno vojaško postojanko. Zato je dobil v začetku tega stoletja dokaj močno stalno vojaško posadko. Zgrajene so bile velike kasarne, v katerih se odtlej nahaja stalna vojaška posadka.

Kmetijstvo je bilo v tem času v Tolminu že sekundarnega pomena. Večina zemlje je postala last trških mogotcev, poleg tega pa je najboljše njive pobrala vojska za gradnjo kasarn.

Ves nakazani razvoj se izraža tudi v teritorialni rasti mesta. V zadnjem stoletju pred prvo svetovno vojno zazidajo vrzeli v starem centru, izpopolnijo glavno ulico, ustvarijo delno povezavo z Žalogom. Začenja se že širjenje proti Kozlovemu robu — v področje, kjer danes nastaja novi del naselja. Tu zgradijo v začetku 20. stoletja meščani svoje vile. Sicer pa so zavirala širjenje mesta v to smer lepa zemljišča, ki so bila v rokah krajevnih mogotcev. Ti niso bili pripravljeni prodajati za nobeno ceno svojih zemljišč za zazidalne parcele siromašnejšim interesentom. Zato so bili ti prisiljeni graditi svoje hiše v starem delu naselja. V letih 1870 do 1911 je poraslo število hiš od 143 na 166 ali za 16%. Povsem na novo se je v tem času izoblikovala vojaška četrt z obsežnimi kasarnami na nižje ležeči terasi proti Soči. Tu je bilo za garnizijo zgrajenih tudi nekaj stanovanjskih poslopij.

Ker je med prvo svetovno vojno potekala v neposredni bližini skoro tri leta soška fronta, je Tolmin utrpel veliko škodo. Od 166 hiš, ki jih je zabeležil popis leta 1910, jih je bilo 111 porušeni ali močno poškodovanih.

Prva svetovna vojna je prinesla Tolminski nov tujčev jarem — italijansko okupacijo. Italijani so dali Tolminu zaradi bližine meje zlasti v času priprav za drugo svetovno vojno še večji vojaški poudarek. Obstoječe vojaške objekte so razširili in v okolici Tolmina zgradili še nove kasarne, v katerih so nastanili številne enote.

V obdobju med obema svetovnima vojnama je

Tolmin obdržal nekaj časa še širšo upravno funkcijo kot sedež podprefektore in raznih drugih upravnih organov. Kasneje je bil le sedež razširjene občine.

Kot preskrbovalni center znatnega dela Soške doline je bil Tolmin pomemben tržni kraj. O tem nam pričajo številni trgovski, obrtni in gostinski obrati. V Tolminu je začela po prvi svetovni vojni obratovati na Tolminki manjša elektrarna. Ta je bila v pogonu še prva leta po zadnji vojni. Obratovali sta dve manjši opekarni in tri apnece. Vendar so slednje po izvršeni obnovi v prvi svetovni vojni porušeni stavb počasi shirale.

Tolmin je postal v tem času kulturno središče širšega področja. Iz raznarodovalnih razlogov so Italijani semkaj po prvi svetovni vojni premestili goriško slovensko učiteljsko šolo, ki je sčasoma postala povsem italijansko. Za nekaj let ga je zamenjala gimnazija, potem pa je bilo zopet obnovljeno. V letu 1932/33 je začela delovati mlekaršna šola. Obstajala je tudi obrtna šola. Za šole so postopoma zgradili velik dijaški dom, ki služi še danes svojemu namenu.

Zaradi svoje prirodno lepe lege in zanimive okolice je postajal Tolmin turistično pomemben, saj so že pred prvo svetovno vojno semkaj radi zahajali Tržičani in Goričani.

Povečanje števila prebivalcev, zlasti pa obnova v vojni porušeni stavb, je sprožilo znatno gradbeno dejavnost. V prvih povojnih letih so hiše predvsem obnavljali, vendar so nekatere močno poškodovane stavbe iz „Grape“ opustili in sezidali nove v smeri proti Gradu. Takrat je bila prilika, da bi ozke tolminske ulice razširili, vendar je ostal tloris starega dela z malenkostnimi spremembami enak. Okrepitev vojaške garnizije je zahtevala novih stanovanj. Zato so v tem času nastale nekatere nove ulice — sedanja Prešernova, del Tumovega drevoreda, Simona Kosa, Šavlijeva, precej pa so zazidali cesto proti Doljam (sedanji Brunov drevored).

Obdobje po drugi svetovni vojni, čeprav tako kratko, je za rast Tolmina najpomembnejše. Poleg že naštetih funkcij se pridružijo še nove, ki bistveno vplivajo na današnji hitrejši vzpon Tolmina. Tega so v prvi vrsti omogočile družbene spremembe in nacionalna osvoboditev. Tolmin se je začel trgati iz okvira upravnotrških funkcij, ki jih je opravljal stoletja. Te opravlja tudi še danes, vendar postaja vse pomembnejše gospodarsko središče ne le Tolminske kotlinice, ampak tudi širše okolice. Nastajajo prva industrijska in druga podjetja, ki nudijo zaposlitev ne le domačinom, ampak tudi prebivalcem okoliških predelov. Izguba Gorice po drugi svetovni vojni je Tolminu tako kot nekaterim drugim večjim krajem (na primer Ajdovščini) dodelila nekaj novih urbanskih funkcij. V zadnjih letih se jim pridružuje še maloobmejni promet. Tudi Tolmin leži v njegovem območju.

Po drugi svetovni vojni je Tolmin ostal upravni center Zgornjega Posočja. Do leta 1955 je bil sedež tolminskega okraja, ki je v l. 1952—

1955 segal od Trente do Idrije. Leta 1955 so okrajno središče prenesli v Gorico, Tolmin pa je ostal upravni sedež ožjega Tolminskega. Vkljub temu pa je ohranil širši pomen. Ostale so nekatere ustanove za zgornje Posočje (sodišče, kataster, banka in nekatere skupne službe občinskih ljudskih odborov Tolmin, Kobarid in Bovec). Z združitvijo občin Tolmin, Kobarid in Bovec poleti 1961 je postal Tolmin spet upravni center celotnega Zgornjega Posočja, kar je bil že stoletja. To dokazuje, da je naravno središče majhne, vendar geografsko in gospodarsko izrazito zaokrožene celote Zgornjega Posočja, ki ji je dal Tolmin tudi ime.

Kot obmejni kraj je še nadalje ohranil vojaške funkcije in je sedež večje vojaške enote. Po nacionalni osvoboditvi po drugi svetovni vojni je prišla kulturna vloga še bolj do izraza (učiteljske z okrog 280 dižaki, glasbena šola, precej velika javna knjižnica, muzej za Zgornje Posočje). Ostal je pomemben tržni center in ima 26 trgovskih obratov. Obrt je še močna, vendar upada. V nekaterih večjih vaških naseljih Tolminske kotlinice ni niti enega obrtnika (na primer Zatolmin, Po-

druge svetovne vojne tako rekoč ni bilo. Ker leži Tolmin v obmejnem področju in ker ni imel lastnih sposobnih kadrov, je šlo sprva težko. Razvoj je pospešil naš komunalni sistem, ki sili občine kot osnovne družbeno-politične-upravne enote, da se finančno osamosvoje. Tako je dobil Tolmin v zadnjem desetletju vrsto podjetij, med njimi nekaj manjših industrijskih, ki predstavljajo osnovo bodočega razvoja.

Povojni Tolmin raste po urbanističnem načrtu. Ta predvideva širjenje mesta na najvišji terasi v smeri proti Gradu ter prenos središča v nezažidani prostor nekoliko severneje od sedanjega poslovnega središča. Stanovanjski del naj bi se izoblikoval proti severu in severozapadu, kjer je dovolj sonca in lepega prostora. Sedanji poslovni del naj bi se razširil nekoliko proti severu. S tem bi rešili prometni problem ozkih ulic. Nova glavna ulica naj bi potekala preko novega večjega trga v središču mesta. Industrijska podjetja naj bi pomaknili izven naselja na Poljubinjisko polje, ki so ga deloma uničili Italijani z gradnjo vojašnic. Na tem prostoru že posluje Avtopodjetje s svojimi velikimi delavnicami, Avtoelektro in delav-

Pogled na najstarejši del Tolmina, ki ga predstavljajo Breg, Klanec in Partizanska pot
V ozadju vidna Grad in Mrzli vrh

ljubin, Volarje itd.) in prebivalci kotlinice so navezani na obrtne usluge obrtnikov iz Tolmina ali Mosta na Soči.

Problem izseljevanja prebivalcev, ki mu kmetijstvo in drobna obrtna proizvodnja nista mogla nuditi zaposlitve, je ljudska oblast začela reševati z odpiranjem novih delovnih mest. To je bilo mogoče edino z ustanavljanjem podjetij, ki jih do

nice Soškega gozdnega gospodarstva. Živilska industrija (klavnica s predelovalnimi obrati, tovarna mlečnega sladkorja z novo mlekarno) in čevljarška industrija pa bi ostale še v mestu, vendar ob robu, proti Zalogu, na nižji terasi ob Tolminki. Vojaška četrt bi ostala, kjer je. Razvoj današnjega Tolmina je razvideti iz priloženega načrta.

Hitra rast prebivalstva zahteva novih stanovanj. Tako je od leta 1953, ko je bilo v Tolminu 255 hiš, poraslo število istih do začetka leta 1961 na 289, to je za 34 ali 14%. Še bolj pa je poraslo število stanovanj, ker so med novogradnjami predvsem 6—9 stanovanjski bloki. Po zadnjem popisu prebivalstva pride na eno hišo 2,3 gospodinjstev in 7,1 ljudi, oziroma na eno gospodinjstvo 3,2 ljudi.

Današnja fiziognomija mesta je veren odraz opisanega funkcionalnega in teritorialnega razvoja.

Floris mesta. Najstarejši del Tolmina s srednjeveško osnovo je v južnem naselju, vzpenjajoč se deloma po pobočju terase, ki se spušča proti Tolminki in „Grapi“, deloma pa že na sami terasi tja do današnje Cankarjeve ulice, Trga 1. maja in Rutarjeve ulice. Ulice so ozke in zavite (Gradnikova ulica, Breg, Klanec, Partizanska pot). Cankarjeva in Rutarjeva ulica sta prav tako zaviti, vendar za spoznanje širši, ker je tu potekala glavna cesta. Med njima se širi večji kvadratasti prostor — današnji Trg 1. maja. Tu in na današnjem Titovem trgu, nastalem šele po prvi svetovni vojni iz nekdanjega grajskega parka pred novim spodnjim gradom (današnje sodišče in muzej), je bil in je ostal poslovni del Tolmina. Tu so uradi, trgovine, gostilne, deloma obrtne delavnice.

Konec 19. in v začetku 20. stoletja se je začel Tolmin zaradi sprostitev po odpravi fevdalizma širiti. Zidajo nova poslopja v še nezazidanih delih starega mesta. Zato je ostal floris v bistvu isti, razen v novi vojaški četrti.

Novi del mesta se je začel oblikovati predvsem na severni in severozapadni strani po prvi svetovni vojni. V tem delu so ulice ravne, širše, hiše so nesklenjene, vmes so zelene površine, ki dajejo naselju prijaznejše lice.

Zaradi industrijskega razvoja se je začelo mesto širiti preko Tolminke na Poljubinsko polje, ki so ga Italijani z zazidavo vojašnic v severozapadnem delu tako uničili, da prihaja v poštev le za zazidavo.

Vertikalni profil. Od celotnega števila 289 hiš je 47 pritličnih (16,3%), 193 enonadstropnih (66,7%), 47 dvonadstropnih (16,3%) in dve trinadstropni (0,7%). Prevladuje enonadstropna hiša, ki je tako značilna za Primorsko. Visoko podstrešje daje videz, da je hiša eno in pol nadstropna. Enonadstropna hiša se v glavnem uveljavlja v starem delu mesta, v novem pa pri manjših novogradnjah. V poslovnem delu starega naselja srečamo tudi dvonadstropne stavbe, od katerih so bile nekatere dvignjene po vojni za eno nadstropje. Med novimi bloki grade v glavnem dvonadstropne hiše, s čimer skušajo ustvariti harmonični prehod starega v novi del. Višje hiše tudi v bodoče niso predvidene, razen v ožjem centru. Pritlične hiše so redkejšje — sem sodijo v glavnem po prvi oziroma drugi svetovni vojni zgrajene enodružinske hišice ter nekaj stanovanjskih hiš, ki so jih gradili Italijani z namenom, da bi

bile eno in dvonadstropne. Vendar je abesinska vojna to preprečila in na že zgrajenih temeljih so postavili montažne pritlične ali enonadstropne hiše. Te zadnja leta zamenjujejo z zidanimi eno ali dvonadstropnimi stavbami.

Tipi hiš. Za najstarejši del mesta je značilna posebna varianta zidane primorske hiše, s položno streho, krito s korci. Ponekod je ohranjen še „gank“ — lesen hodnik, ki ga krasijo poleti cvetice, jeseni in pozimi pa kite koruze. To sušijo na zraku, v samem Tolminu pa že redko. V spodnjih prostorih je kuhinja s shrambami, ponekod tudi hlev za kravo, v prvem nadstropju pa so sobe. Če imajo živino, dovažajo seno sprti iz senikov, ki so raztreseni po travnikih in senožetih. Del hiš so zaradi poškodb v prvi svetovni vojni modernizirali, ali pa to delajo danes.

Hiše v starem poslovnem mestu so meščansko-trškega tipa, vendar s tipično primorsko streho in visokim podstrešjem. Take hiše so grajene v začetku 20. stoletja.

Hiše, grajene po prvi oziroma drugi svetovni vojni, so sodobne zunanosti. Zlasti velja to za stavbe, grajene po drugi svetovni vojni. Ker pa imajo tudi te stavbe položne strehe, harmonirajo s staro primorsko hišo.

Današnje gospodarstvo Tolmina.

Industrija se v dobi splošnega industrijskega razvoja na Slovenskem, to je v drugi polovici preteklega in v začetku tega stoletja, ni pojavila na Tolminskem zaradi geografsko političnega položaja. Tolmin je bil pod Avstrijo ob meji in oddaljen od prometnih središč. Karavansko-bohinjska železnica je pustila Tolmin ob strani. Zaradi bližine italijanske meje Avstrija ni zgradila projektirane predilske železnice, ki bi mnogo pomenila za gospodarski razvoj Tolmina. Italijanska okupacija prav tako ni izboljšala pogojev za nastanek industrije. Obmejno področje ni bilo vabljivo za privatni investicijski kapital. Šele po osvoboditvi in priključitvi k Jugoslaviji so nastali boljši pogoji. Agrarno področje Tolminskega, prenasičeno z delovno silo,, je zahtevalo, da industrija izboljša gospodarsko strukturo.

Kakšni so prirodni pogoji za razvoj industrije? Soča s pritoki nudi ceneno energijo za pogon industrijskih obratov. Geološka karta Tolminskega kaže sicer veliko geološko pestrost skladov, ki pa po dosedanjih skromnih raziskavah niso rudonosni. Zato ni rudišč. Obsežni gozdovi so sestavljeni pretežno iz listavcev in so zaradi konfiguracije tal mestoma težko dostopni. Zato gozd ni bil važnejši vir industrijske surovine. V neposredni okolici Tolmina ni nobenega večjega žagarskega obrata in ga tudi v preteklosti ni bilo, razen nekdanje manjše žage v Tolminu in začete industrije upognjenega pohištva neposredno pred prvo svetovno vojno. Politične spremembe po prvi svetovni vojni so prekinile začetni lesnoindustrijski razvoj. Šele najnovejši naporji dajejo upanje, da bo dobil Tolmin v bližnji prihodnosti moderen žagarski obrat in predelovalnico lesa v finalne proizvode.

Razvijajoča se industrija se je naslonila na najpomembnejšo kmetijsko panogo — živinorejo. Iz nekdanje majhne, med obema vojnama zgrajene klavnice, se je v zadnjih letih razvil moderen in za tolminske prilike krepak obrat, opremljen z najsodobnejšimi stroji za predelavo mesa in hladilnimi ter sušilnimi napravami. Surovinsko področje tolminske klavnice zajema vse Zgornje in Srednje Posočje. V poletnem času, ko je živina v planinah, uvozijo govedo tudi s Štajerskega in Dolenjskega, prašiče pa celo s Hrvaške. Svoje proizvode proda klavnica največ na domačem tržišču v Posočju, deloma tudi na ostalem slovenskem tržišču. Nekaj mesa pa izvaža v sosednjo Italijo.

Ker zahteva teren v planinah in na pašnikih lažji tip goveda, je živinoreja usmerjena prvenstveno v mlečno proizvodnjo. Zato predstavljajo velike količine mleka drugo važno surovinsko osnovo za razvoj živilske industrije. Doslej so sirarili v majhnih, ekonomsko in higiensko neustreznih vaških mlekarnicah, poleti pa v planinah ter izdelovali tolminski sir, maslo in skuto, s sirotko pa krmili prašiče. Toda sodobnejši principi predelovanja mleka zahtevajo koncentracijo v večjem, tehnično in higiensko ustreznem obratu. Tako se je razvila po drugi svetovni vojni iz nekdanje šolske mlekarne v Tolminu srednje velika mlekarne, ki je usmerjena v predelavo mleka v maslo in sir, v kolikor ga ne konsumira sam Tolmin. Ker je zmogljivost sedanje mlekarne premajhna, je predvidena v prihodnjih letih zgraditev nove mlekarne z dnevno kapaciteto do 15.000 litrov mleka.

so jo doslej deloma porabili za krmljenje prašičev. Tako je zasnovana gradnja tovarne mlečnega sladkorja v Tolminu. Tovarna bo uporabljala sirotko kot osnovno surovino, ki jo bo prejela iz mlekarne in sirarne v Tolminu in Kobaridu. Tovarna je pred začetkom obratovanja. Je edini tak obrat v državi. Proizvajala bo mlečni sladkor, namenjen za zdravilsko industrijo in za proizvodnjo bonbonov.

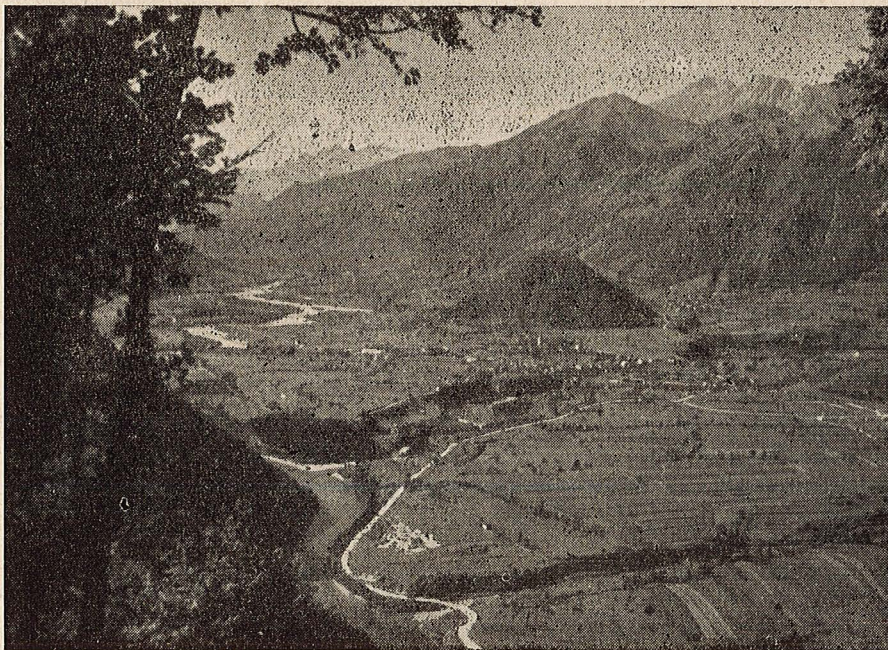
Vsa ostala industrija je zasnovana na razpoložljivi delovni sili in uvozu potrebnih surovin. Zato se razvijajo take panoge, ki potrebujejo malo surovin, zaposlujejo pa dokaj delovne sile.

Industrijo v pravem pomenu besede predstavlja tovarna „Avtoelektro“, katere osnovni proizvod so avtomobilske svečke. Tovarna je zrasla po večletnih poskusih osvajanja lastnega patenta proizvodnje. S svojimi proizvodi oskrbuje jugoslovansko industrijo motornih vozil. Poleg tega proizvaja razno drobno keramiko za elektroindustrijo in potrebe kemijskih laboratorijev.

V Tolminu deluje še manjša tovarna čevljev „Jelen“, ki se je razvila iz prvotne čevljarske zadruge, ustanovljene takoj po osvoboditvi. Danes ima moderne obratne prostore. Proizvaja predvsem žensko in moško obutev ter gojzerice. Svoje proizvode proda na slovenskem tržišču.

Vsa navedena industrijska podjetja zaposlujejo trenutno 246 ljudi, njihovo število pa se bo povečalo po predvideni razširitvi podjetij.

Obrt. Tolmin je bil že od nekdanj močno obrtno središče, ki je s svojimi obrtnimi izdelki zalagalo Tolminsko. To vlogo še ima, le s to

Tolminska kotlina, ki jo prečka Soča — Izza Tolmina se dviguje Grad, za njim Mrzli vrh in Krn

Racionalna predelava mleka zahteva smotno izrabo tudi sedanjega odpadka sirotke, ki razliko, da so mnoge obrtne panoge propadle, ker so njihove izdelke nadomestili industrijski

proizvodi (suknarstvo, klobučarstvo, škafarstvo, kolarstvo, strojarstvo itd.).

Privatni obrtni obrati so danes pretežno uslužnostnega značaja pa tudi skromnega obsega, saj je v 28 privatnih obrtnih obratih zaposlenih (vključno z lastniki) le 68 ljudi. Močnejši je socialistični sektor, v katerem posluje le 8 obratov, vendar zaposlujejo 143 ljudi. Najpomembnejši so: Remontno podjetje, obrtno podjetje „Dom“, ki se ukvarja z izdelavo cementnih izdelkov, in delavnice kovinske stroje ter velike avtomehanične servisne delavnice Avtoprevozniškega podjetja.

Trgovina. Trgovska funkcija Tolmina kot lokalnega tržnega središča Tolminskega se odraža v dokajšnjem številu specializiranih trgovskih obratov srednje velikosti, gosto razmeščenih ob glavni cesti, ki vodi skozi Tolmin. Ker ni bil v preteklosti večje potrošno središče in ker so njegovi prebivalci v večji ali manjši meri imeli nekaj obdelovalne zemlje, se ni razvila drobna trgovina med vasjo in mestom s tem, da bi okoliški kmetje nosili svoje pridelke na prodaj v Tolmin. Ze pred vojno in še danes prinašajo Brici svoje pridelke — predvsem sadje (češnje, grozdje itd.), deloma tudi zelenjavo, kar je šlo in še gre dobro v promet, ker tolminska okolica tega ne premore. Zato še danes (zaradi tradicije in usmeritve v živinorejo) tolminska okolica ne zalaga mesta (razen s krompirjem) z vrtninami in zelenjavo, ampak je v tem pogledu mesto navezano na dnevni dovoz zelenjave in sadja s sosednje Gorisške, v zimskem času tudi iz Istre in Dalmacije. Mleko oskrbi mlekarna, ki ima po vaseh svoje zbiralnice.

Kljub temu, da ima tako močno razvito trgovino, Tolmin ni postal sedež grosistične trgovine. Izjema je grosistično podjetje „Tobak“, ki oskrbuje s tobaknimi izdelki vse Zgornje Posočje. Vzrok je v odmaknjenosti od železnice in v dejstvu, da je bila poprej Gorica preblizu.

Turizem in gostinstvo. Na tem koščku zahodne Slovenije se srečujeta in spajata vpliv sredozemske klime, prodirajoč skozi dolinsko deber Soče, in dah alpskega podnebja. Zato ima Tolmin odlične klimatske pogoje za turizem. Toplota in obilne padavine ustvarjajo ugodna tla za bujno rast. Drevesna meja v Julijskih Alpah se spusti na 1300 m in tako dajejo goli vršaci Spodnjih Bohinjskih gora skupno z zeleno odejo prelepo ozadje Tolminu in njegovi okolici. Tolmin s Krnom in drugimi vršaci v ozadju, objet med vijugasta trakova Soče in Tolminke je zanimiv in privlačen turistični kraj, izhodišče za vrsto izletov in tur. Z vrha stožčastega Gradu ali Kozlovega roba (428 m) z razvalinami starega gradu se nudi izreden užitek ob pogledu na zeleno modro Sočo pod njim in verigo gorskih vrhov nad njim. Lepi izletniški točki sta pol ure oddaljena tesen „Korita“ z drzno postavljenim „Hudičevim mostom“ in bližnja Zadlaška jama s kapniki. Posebnost Tolmina je tudi njegova burna zgodovina.

Kljub tako ugodnim prirodnim pogojem pa se Tolmin ni razvil v turistično pomembnejši kraj. Vzrokov za to je več. To so v prvi vrsti neugodne železniško-prometne in do pred nekaj leti tudi avtobusne zveze. Med glavnimi vzroki pa je občutno pomanjkanje prenočitvenih kapacitet, ki so se po zadnji vojni zmanjšale zaradi skromne stanovanjske gradnje. Gostinstvo je prešibko razvito. Razpoložljive kapacitete morajo biti na razpolago predvsem prehodnim turistom, ki jih je v poletni turistični sezoni precej. Ob Soči vodi namreč pomembna mednarodna turistična cesta „Grand alpine route“. Poleg tega so v bližini mednarodni obmejni bloki (Predil, Robič, Gorica — Rožna dolina) na cestah, ki vodijo iz Srednje Evrope proti Jadranu. Končno ne smemo prezreti maloobmejnega prometa z Italijo. Za obmejne prebivalce sosednje Italije je Tolmin tradicionalna ter vabljiva izletniška točka, zlasti danes v času motoriziranega turizma. Iz teh vzrokov se v Tolminu uveljavlja predvsem prehodni turizem.

Promet. Tolminsko razpotje, ki se je naslonilo na hidrografsko sovodenj v Tolminski kotlinici, je omogočilo, da se je Tolmin razvil v enega najpomembnejših cestnoprometnih vozlov v Soški dolini, ki stopa v ospredje zlasti v času vse bolj uveljavljajoče se cestne motorizacije. V neposredni bližini Tolmina teče asfaltirana soška cesta, ki je imela v zgodovini pomembno tranzitno funkcijo. Zaradi nove politične meje je funkcija te ceste v glavnem omejena na lokalni promet in povezavo Zgornjega Posočja z Novo Gorico in Koprom. Zato cestni promet Tolminskega v sedanjih prilikah narašča v smeri Idrija—Ljubljana. Ker leži Tolmin na razpotju danes v tem predelu najpomembnejših cestnih poti Bovec—Tolmin—Nova Gorica in Bovec—Tolmin—Ljubljana, se je razvil v pomembno cestno križišče. Ni slučaj, da se je v Tolminu razvilo pomembno Avtoprevozniško podjetje (v slovenskem merilu srednje velikosti), ki ne zadovoljuje le lokalnih potreb, temveč se močno uveljavlja s prevozi blaga po vsej naši državi in sosednji Italiji. Tudi pretežni del potniškega prometa je vezan na motorna vozila. O tem nam pričajo številne redne dnevne avtobusne zveze.

Agrarno gospodarstvo. — Kmetijska proizvodnja v samem Tolminu ne predstavlja več pomembne gospodarske panoge. To nam jasno kažejo podatki o prebivalstvu. Od 1914 stalnih prebivalcev, kolikor jih je imel 31. III. 1960, je bilo skupno z vzdrževanimi le 49 kmečkih ljudi, kar predstavlja 2,5% vseh prebivalcev. Danes sta v Tolminu le še dva kmeta, ki se preživljata izključno od dohodkov iz kmetijstva.

Struktura v Tolminu zaposlenih prebivalcev. Od 1324 zaposlenih v Tolminu jih 830 ali 63% stanuje v Tolminu, 451 ali 34% v naseljih Tolminske kotlinice (oddaljenost do 6 km) in 43 ali 3% v oddaljenosti preko 6 km. Večinoma se vozijo s kolesi, ki se pa zadnje čase precej umikajo lahkim motorjem; iz oddaljenej-

ših krajev prihajajo z avtobusi, iz najbližjih pa tudi peš.

Od 1324 zaposlenih v Tolminu (stanje oktobra 1960) jih je aktivnih v industriji in obrti 456, gradbeništvu 182, prometu 144, prosveti 78, zdravstvu 31, bančništvu 34, javni upravi 200, gozdarstvu 55, trgovini 79 in v gostinstvu 65. V proizvodnih panogah (industrija, obrt, gradbeništvo in gozdarstvo) je zaposlenih 52,4%, prometu 10,9%, trgovini in gostinstvu 10,9% in v javnih službah 25,8%. Tolmin sedaj počasi izgublja nekdanji izrazito upravni značaj, saj je v javnih službah komaj četrtina vseh zaposlenih.

Struktura prebivalcev. Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1953 je bilo 47% aktivnih prebivalcev, 6% oseb z osebnimi dohodki ter 47% vzdrževanega prebivalstva.

Struktura v Tolminu bivajočega aktivnega prebivalstva po panogah zaposlitve je bila po podatkih popisa prebivalcev iz leta 1953 naslednja: v javnih službah 48%, v proizvodnih panogah 23%, v trgovini 17%, v prometu 4%, v kmetijstvu 5%, ostali 3%. Leta 1953 je imel Tolmin pretežno uslužbenski značaj. Takrat je bil še okrajni sedež in obstoječa podjetja so bila mnogo skromnejšega obsega ter je delavstvo, zaposleno v podjetjih, še pretežno bivalo izven Tolmina. Od tedaj do danes pa se je slika že spremenila in gotovo bodo podatki zadnjega popisa prebivalstva pokazali porast zaposlenih v proizvodnih panogah ter padec zaposlenih v javnih službah, če ne absolutno pa vsaj relativno. Zelo nizek odstotek kmetijskega prebivalstva priča, da ima Tolmin zares urbanski značaj.

Demografski razvoj. — Rast števila prebivalcev je veren odraz razvoja, ki ga je doživljal v preteklosti vse do današnjih dni. O rasti prebivalstva in hiš od leta 1869 do 1961 govori naslednja tabela:

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1936	1948	1953	1961
Št. preb.	846	894	849	865	1016	1319	2117	1164	1320	1638	1957
%	100	105	100	102	119	153	237	135	153	188	231
Štev. hiš	143	?	157	158	166	?	?	?	?	255	289
%	100	?	110	110	116	?	?	?	?	178	202

V obdobju pred prvo svetovno vojno je prebivalstvo dokaj stagniralo. Porast kaže šele popis iz leta 1910. Domnevam, da je posledica nastanitve dokaj močne vojaške posadke, s katero so prišle tudi družine oficirjev.

V obdobju med obema svetovnima vojnama je bil po italijanskih statističnih podatkih močan porast prebivalstva. Vendar se mi zde podatki za leto 1921, še bolj pa za leto 1931 nerealni. Domnevam, da so Italijani pri štetjih 1921, posebno pa 1931 zajeli tudi vojaško posadko, in hoteli s tem popačiti podatke o narodnostnem sestavu prebivalstva. Podatki za leto 1936 se zde realni in povedo, da v obdobju med dvema vojnama Tolmin pravzaprav ni dosti napredoval, ker

še tudi njegove funkcije niso v ničemer spremenile. Nasprotno, zaradi težkih gospodarskih razmer so se domačini celo izseljevali v Francijo in Južno Ameriko. Vendar je število zaradi poudarjene vojaške vloge Tolmina le nekoliko poraslo.

Tolmin doživlja razvoj v novi smeri šele po drugi svetovni vojni in podatki o rasti prebivalcev nam to najzgovorneje dokazujejo. Gospodarski razvoj mesta je pospešil dotok delovne sile iz okolice pa tudi iz drugih krajev Slovenije. Na povečanje števila prebivalcev je vplival tudi povečan naravni prirastek prebivalcev. K številu stalnih prebivalcev moramo dodati še povprečno okrog 250 začasno prisotnih, predvsem dijake učiteljskega, tako da je število prebivalcev, ki se nahajajo v mestu, večje. Zaradi gospodarskega razvoja pa moramo pričakovati tudi v prihodnosti hitro rast prebivalstva.

Odvišna delovna sila, ki je poprej desetletja in desetletja zapuščala rodno grudo in odhajala v tujino, je vsaj do neke mere našla delo doma. Prav obilje še neizkoriščene delovne sile, zlasti ženske, nudi še velike možnosti za graditev novih podjetij. Predvidena gradnja tekstilne industrije na Poljubinjskem polju ter lesne industrije na Dobravah pri Tolminu v prihodnjem petletnem obdobju bosta s svojimi predvidenimi 800 delovnimi mesti še bolj spremenili današnje zunanje lice kraja in strukturo prebivalstva. Predvidena gradnja novih hidroelektrarn na Soči, ena teh naj bi imela strojnico v trdi skalni osnovi tolminskega Gradu, pa bo dajala dovolj energije bodoči industriji. Prav tako ima Tolmin pogoje, da se razvije v turistično pomembnejši kraj Žgornjega Posočja. Tako kaže Tolmin postati v najbližji prihodnosti najpomembnejše gospodarsko središče svoje okolice, kar bo njegove dosedanje funkcije in položaj še bolj okrepilo.

LITERATURA:

- Anton Melik, Slovenija II. del — 1. zv. — Slovenski alpski svet, Ljubljana 1954
- Simon Rutar, Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882
- Michele Gortani, Gorizia con le vallate dell' Isonzo e del Vipacco — Guida delle Friuli V. — Udine 1930
- Milko Kos, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zvezek II., Urbarji Slovenskega Primorja, I. del, Ljubljana 1948
- Penck und Brückner, Die Alpen in Eiszeitalter, III. del, Leipzig 1909

6. Jože Janež, Gospodarstvo Tolminskega, Tolminski zbornik, Tolmin 1956
7. Uradne publikacije avstrijskih, italijanskih in jugoslovanskih popisov prebivalstva

VIRI:

1. Meteorološki zavod LRS v Ljubljani
2. Katastrski urad v Tolminu
3. Občinski ljudski odbor Tolmin
4. Lastno proučevanje

Dr. Jovan F. Trifunovski, Skopje

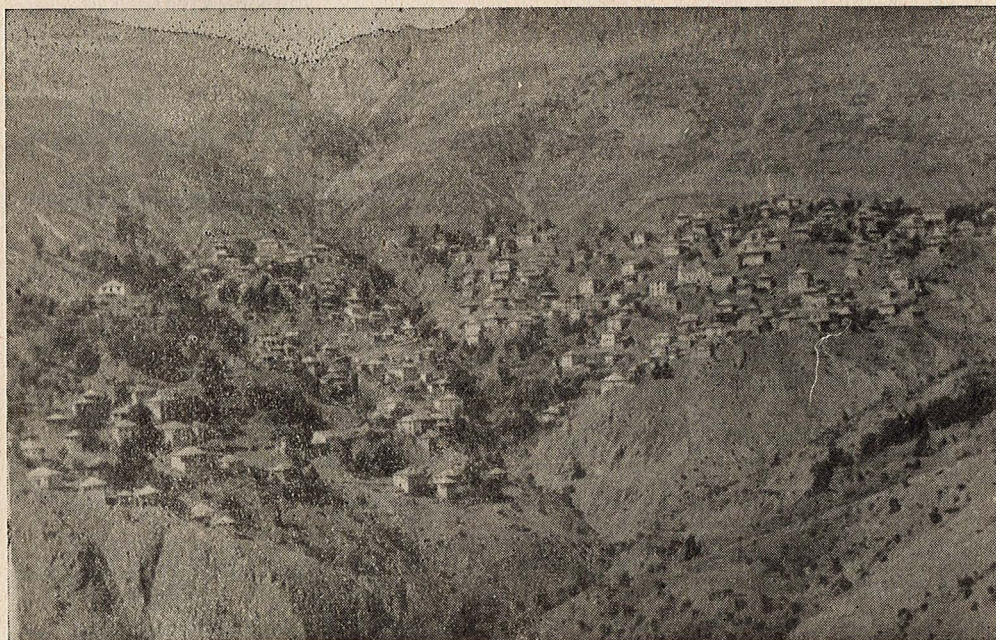
O najnovjših migracijah prebivalstva v LR Makedoniji

V obdobju po drugi svetovni vojni so se v naši deželi izvršile bistvene družbeno-gospodarske spremembe. Zaradi tega so se na velikem delu jugoslovanskega ozemlja pojavila različno močna gibanja prebivalstva v različne smeri. Bila so odvisna od različnih pogojev v posameznih pokrajinah in republikah.

Novejše migracije prebivalstva v LR Makedoniji spadajo brez dvoma med zelo izrazite in raznovrstne. V obdobju, dolgem vsega petnajst let, se je preselilo tolikšno število prebivalstva, da bi lahko to primerjali s kakšno slavno selitvijo iz preteklosti. Ozrli se bomo v najkrajših potezah na vrste migracij in njihove vzroke.

sta in njegovo gospodarstvo, katerega stalni razvoj je ustvaril nova delovna mesta. Iz vasi niso odšli samo ti, temveč tudi taki, ki so imeli dovolj zemlje.

Postavlja se vprašanje: zakaj je makedonsko prebivalstvo v tem bolj sodelovalo kot v drugih jugoslovanskih republikah in s čim bi to razložili? Industrializacija makedonskih mest je glavni vzrok, ki vpliva na premikanje prebivalstva. Za tem so možnosti šolanja, koncentracija administracije, političnih ustanov in podobno. Ni samo to vprašanje. Eden izmed zelo važnih momentov je vsekakor v tem, da je življenje v mestih komaj kaj dražje kot v naseljih. A to je bil, poleg

Galičnik, znano živinorejsko-pečalbarsko naselje na gori Bistri — Zaradi izseljevanja je ostalo od nekdanjih 800 samo okoli 80 domačij

V povojnih letih doživlja LR Makedonija nepojmljiv porast mest in menjavanje strukture prebivalstva. Zaradi naglega razvoja industrije in ostalih funkcij so pritegnila mesta več sto tisoč makedonskega podeželskega prebivalstva. Kmetje na slabih zemljiščih, ki so kdo ve koliko časa komaj povezovala kraj s krajem, odhajajo v me-

ostalega, vsekakor zelo važen razlog, ki je ljudi spodbujal, da se odločijo za spremembo bivališča. Doseljenci v mesta imajo velike in lepe parke, razsvetljene ulice in razne ustanove za kulturno razvedrilo. A vsega tega v neurejenih makedonskih vaseh in nerazvitih področjih skorda ni bilo.

Želje, da bi imeli več zemlje, pri Makedoncih ni več. Zemlja brez modernih sredstev za obdelovanje se vse manj ceni kot osnova za bodoče življenje. Veliko je kmetov, ki zemljo prodajajo. Njihova zemlja največkrat preide v roke zadrug in drugih socialističnih posestev. Proces socialnih sprememb v makedonskih vaseh in podružbljenja zemlje je zelo izrazit. Socialistična posestva morajo omogočiti prehod k boljšim oblikam dela v kmetijstvu in pospešiti likvidacijo zaostalosti v kmetijstvu.

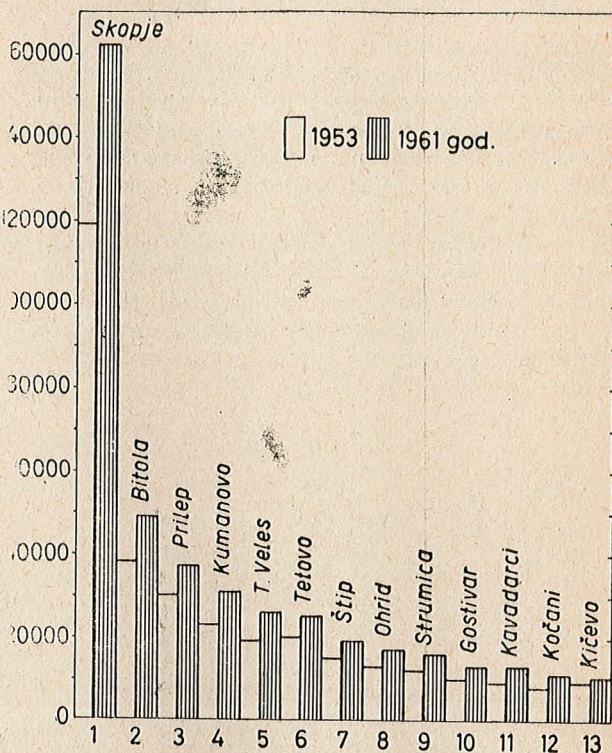
Mladina, ki se je izšolala, bila na delovni akciji ali v vojski, se težko vživi na vasi. Cele vasi so ostale brez mladine, ker je odšla k novim ognjiščem. Preko noči se je pojavil problem nevest na vasi. Tega že dolgo ni bilo. Po isti poti, po kateri so odšli fantje, so odšla še dekleta, trgajoč patriarhalne odnose, ki so bili stoletja nepisan zakon po makedonskih vaseh. Zaradi takega odliva mladih ljudi je v mnogih vaseh povprečna starost kmetov, na katere je padlo vse delo na polju, celo do 50 let. S tem so seveda manj sposobni za način proizvodnje v sodobnih pogojih.

Vpliv razvoja industrije se ne čuti samo v gibanju prebivalstva iz vasi v mesto, temveč tudi v premikanju iz vasi v vas. Iz višjih planinskih pretežno živinorejskih vasi gredo makedonski izseljenci v nižje poljedelske vasi oziroma naselja, iz katerih je prebivalstvo odšlo v mesta. Živinorejci, ki so se naselili v nižjih krajih, postanejo poljedelci, poljedelci, ki so pa odšli v mesta, pa industrijski delavci ali uslužbenci. To je zelo značilno za Ovčepoljsko, Pološko, Bitoljsko-prilepsko, Kočansko kotlino itd. Danes je že precej vasi, ki imajo le še polovico prebivalstva. (Glej sliko.) Ni hiše v nobeni makedonski vasi, iz katere se ni v kratkem kdo izselil.

V mnogih krajih posameznih občin-komun je prišlo skoraj do popolne izselitve vasi. Tu navedimo samo nekaj primerov. Vzeli bomo občino Gradsko v srednjem delu Povardarja. Stremeči po boljšem življenju je v vasi Svečanima v omenjeni občini odšlo 33 družin; od prešnjih 35 sta ostali le dve. V vasi Dvorište je ostalo od okoli 25 gospodinjstev le eno. V vasi Krninu so od 40 gospodinjstev ostala le tri itd. Vasi Skačince, Hadži Jusufli, Ubovo, Eneševo, Čreška so v tej občini opuščene. Zemlja je spremenjena v zimske pašnike zadrug „Bistra“, „Stočar“ in drugih.

Primeri, da so opustili cele vasi, so tudi ob izlivu Črnega Drima, Radike, v povirju Treske in Crne v zapadnem delu republike. Tam, kjer se ni mogla razviti gospodarska dejavnost, ki bi ljudem mnogih pasivnih vasi nudila odgovarjajoče življenje, kakršnega ima sodobni Jugoslovani, so našli izhod v popolnem izseljevanju. Srečavamo zapuščene hiše in krčevine. Cele makedonske vasi v predelu Drimske Malesije so od konca druge svetovne vojne do leta 1961 opuščene, ker je njihovo prebivalstvo odšlo v nižine ali v mesta, to je tja, kjer se boljše živi. Isti primer je v znanem mijačko-galičkem predelu ob izlivu Ra-

dike, v okolici Kičeva, Demir Hisara (Železnik), Marijova itd.

Kolikšno je opuščanje kmečkih naselij in odhajanje prebivalstva v mesta, je jasno pokazal tudi naš popis prebivalstva iz leta 1961. V primerjavi iz leta 1953 prikazuje najnovjši popis padec kmečkega prebivalstva v 35 večinoma kmečkih občinah-komunah LR Makedonije. Te občine so razporejene po srezih takole: v Tito-veleškem 7, Bitoljskem 7, Kumanovskem 6, Štipskem 6, Ohridskem 5, Skopskem 3 in Tetovskem 1. Omenjeni proces je intenzivno zajel skoro vso Makedonijo. Samo občina Čaška s precejšnjim ozemljem v okolici Titovega Velesa ima med 1953 in 1961. letom 33% manj prebivalstva.

Pojavile so se živahne selitve prebivalstva iz manjših mestnih naselij v večja razvita mesta. Skopje in Bitolj (glej sliko) sta bila kar zelo privlačna. Pretežno mlajši ljudje iz posameznih mestec, ki se šolajo v večjih mestih, se tam tudi zaposlijo. Za njimi prihajajo starši in del njihovih sorodnikov. Namesto teh prihajajo v mesta oziroma trge prebivalci okoliških vasi. Zaradi te hitre in neprekinjene menjave prebivalstva skoraj vseh makedonskih trgov, le-ta niso mogli dobiti popolnoma meščanskih črt življenja. Prebivalstvo nekaterih trgov se sploh ni moglo povečati (Valandovo, Berovo, Delčevo, Pehčevo, Kruševo, Kičevo).

Gibanje prebivalstva iz vasi v mesta Makedonije je ustvarilo enega najtežjih problemov — problem stanovanj. Ta problem je pereč posebno v makedonskih mestih, ki so se po vojni znašla v takšnem stanju kot kakšne turške kasabe, s

posebno težkimi stanovanjskimi razmerami in pa redkimi objekti, starimi celo sto let. Zaradi tega so morala vsa mesta LR Makedonije v kratkem času menjati geografsko fiziognomijo.

Vzporedno z obnovo starih grade nove dele v mestnih naseljih. S tem predstavlja povojna gradnja velik kvaliteten skok v razvoju mest. V vseh znanih mestih so zrasle nove stanovanjske četrti, kulturne in fizikalne ustanove, sprehajališča z lepimi drevoredi, ulice z neonsko razsvetljavo, industrijski objekti itd. Samo od leta 1953 do 1961 je Skoplje dobilo 13.847 novih stanovanj, Bitolj 2206, Kumanovo 1712, Štip 1040 itd. Prebivalstvo posameznih mestnih naselij se je v kratkem času podvojilo in neprenehoma raste. Kako je naraslo število mestnega prebivalstva, je razvidno iz naslednje tabele.

Leto	Prebivalstvo		Porast v %
	1953	1961	
1. Skopje	119.134	161.983	36
2. Bitola	37.564	49.101	31
3. Prilep	29.776	37.486	26
4. Kumanovo	23.339	30.734	32
5. Titov Veles	19.238	26.618	38
6. Tetovo	20.209	25.203	25
7. Štip	13.845	18.615	35
8. Ohrid	12.640	16.626	32
9. Strumica	12.149	15.978	32
10. Gostivar	9.567	12.776	34
11. Kavadarci	7.550	11.398	51
12. Kočani	8.434	10.986	37
13. Kičevo	9.567	10.273	7
14. Gjevgjelija	5.777	7.331	26
15. Struga	4.996	6.871	37
16. Džorče Petrov	3.176	6.961	116
17. Debar	5.520	6.341	15
18. Radoviš	5.255	6.195	18
19. Resen	5.204	5.822	12
20. Sveti Nikole	3.629	4.425	22
21. Berovo	4.176	4.287	3
22. Kruševo	3.846	4.099	7
23. Negotino	2.820	4.098	45
24. Delčevo	3.033	3.147	4
25. Kriva Palanka	2.539	2.848	12
26. Kratovo	1.993	2.401	20
27. Valandovo	2.178	2.197	1
28. Pehčevo	1.750	1.828	4

Proces preseljevanja vas—mesto, ki se je začel pred petnajstimi leti, bo v Makedoniji dosegel višek vsekakor v naslednjih petih letih, v katerih bodo zgradili več novih industrijskih objektov, v katere bo investirano okoli 470 milijard dinarjev. Ta proces napovedujejo tudi odgovori učencev v vaških šolah. Povprečno od 50 učencev, ki so jih kjerkoli anketirali, sta samo dva napisala, da želita ostati doma na zasebni kmetiji staršev. Ostali žele, da bi se izučili za avtomehnikarje ali ključavničarske obrti, da nadaljujejo šolanje v srednjetehtničnih, medicinskih, ekonomskih in drugih šolah, da se zaposlijo v trgovini,

na železnici, da dobe kvalifikacijo za strojepisce in drugo.

Pokazali smo v glavnih črtah povojna gibanja prebivalstva v smeri vas—mesto. To je vsekakor najznačilnejše. Toda v omenjenem obdobju imamo tudi druga gibanja prebivalstva. Tu bomo najprej omenili plansko migracijo, ki jo je vodila državna oblast in ki je posebljena v kolonizaciji Makedoncev v Vojvodino. Neposredno po drugi svetovni vojni (1945—1948) se je tja preselilo 1678 gospodinjstev s skupno 10.352 prebivalcev. Kolonisti iz Makedonije v Vojvodini večinoma žive v okolici Pančeva (naselja Jabuka, Kačarevo, Glogonj), nekaj v okolici Vršca in drugih krajev.

V omenjeni kolonizaciji Vojvodine je sodelovalo podeželsko prebivalstvo gorskih predelov Makedonije. Taki predeli so: okolica Krive Palanke, Kumanova, Poreče, okolica Struge, Demir Hisarja, Kičevija, okolica Titovega Velesa itd. Mnogi kolonisti so menili, da se v Vojvodini boljše živi, zato so si kasneje prizadevali pritegniti k sebi še nekatere svoje sorodnike.

Od leta 1953, čeprav so v naši državi manjšinam zagotovljene vse pravice, se je pričelo preseljevanje zaostalega turškega prebivalstva iz Makedonije v Turčijo. Vzroki za izseljevanje turškega prebivalstva so „predvsem rodbinske vezi in verske pobude“. To izseljevanje je do sedaj zajelo nekaj deset tisoč vaškega in mestnega prebivalstva. Izseljenci so bili večinoma iz okolice Štipa, Kočana, Svetega Nikole, Strumice, Titovega Velesa, Kavadarja, Skoplja, Bitolja itd. in iz mnogih mest. Treba je pripomniti, da so se izselili tudi posamezni predstavniki drugih muslimanskih skupin, kot so Torbeši (muslimanski Makedonci) in Arbanasi. Ti neturški prebivalci se zaradi močnih vplivov v preteklosti v precejšnji meri priznavajo za Turke.

Hiše in imetje izseljenih Turkov v Makedoniji so pokupili muslimani iz krajev stare Raške (LR Srbija in LR Črna gora). Do sedaj se je naselilo okoli 2000 teh „bosenskih gospodinjstev“. Nekateri priseljenci izvirajo iz pešterskih vasi, drugi iz Sjenice in okolice, tretji so iz bihorskih vasi, četrti so iz okolice Plevlja, peti so iz okolice Bijelog Polja, šesti iz okolice Priboja in tako naprej.

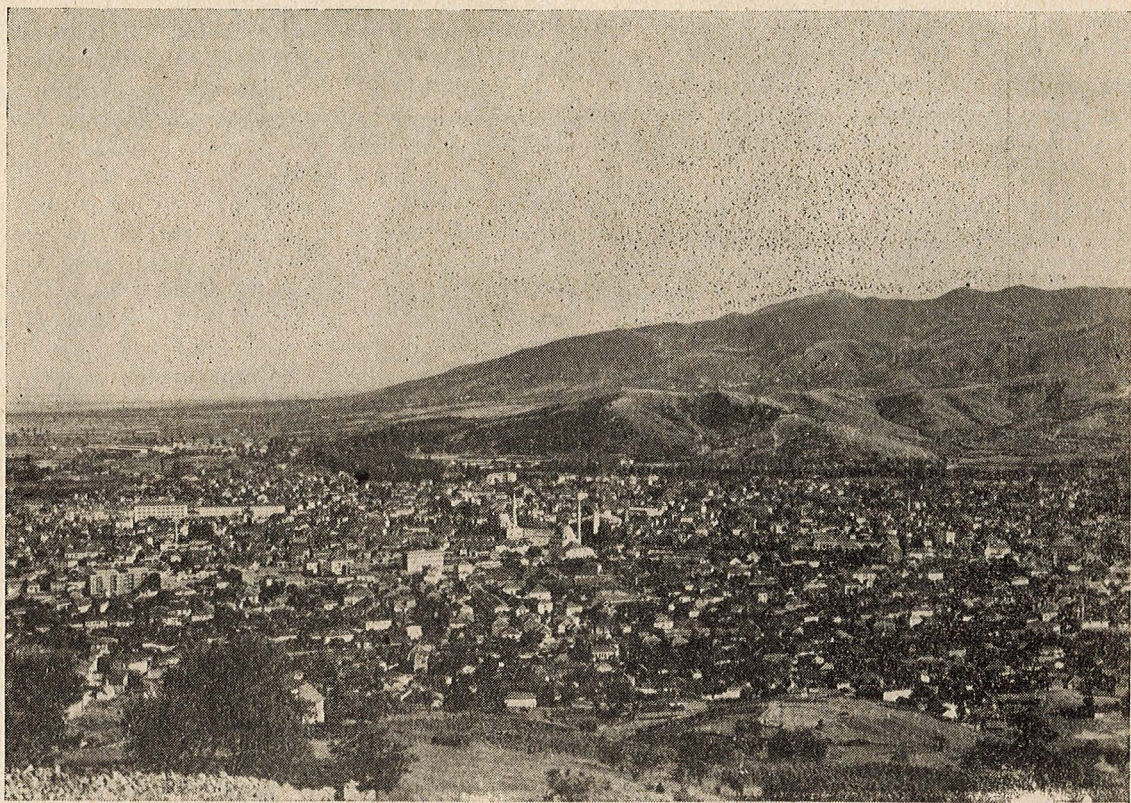
Nekatera naselja v Makedoniji so sedaj povsem bosenska. Takšne vasi so: Gorno, Orizare in Crkvino v okolici Titovega Velesa; Viničane v Tikvešu; Borino v okolici Prilepa; Malino na Ovčarem polju; Batince, Ciflik, Čojlija, Donje Konjare, Srednje Konjare, Kruša v okolici Skoplja. Precej bosenskih gospodinjstev je zlasti v Skoplju.

Na preseljevanje raškega muslimanskega prebivalstva v Makedonijo vpliva več vzrokov. Relativno poceni kupujejo imetje izseljenih Turkov. Denar, potreben za nakup, dobe od prodaje živine. Toda en del teh priseljencev v Makedonijo se ne naseli z namenom, da bi se tu stalno zadržali, temveč da bi dobili kot pravi Turki pravico za nadaljnjo selitev v Turčijo.

Omenil bom še doseljevanje kosovsko-metohijskega šiptarskega prebivalstva. Posamezne pokrajine LR Makedonije so zadnja leta precej privlačne tudi za gosto naseljeno kosovsko-metohijsko šiptarsko prebivalstvo. Največje skupine teh doseljencev so sedaj na Skopskem Polju, po Ovčepoljski kotlini, v okolici Titovega Velesa, Prilepa, na jugu vse do Tikveša. Ta gospodinjstva izvirajo iz raznih

Glavni emigracijski centri so planinske in gorske pokrajine z vaškimi naselji. Glavni imigracijski centri pa so plodnejše doline, polja in njihova mestna naselja.

Nekaj doseljevanja je tudi iz pokrajin izven LR Makedonije. Glede na naseljevanje doseljencev iz različnih predelov naše dežele je etnični mozaik naše republike postal še bolj kompliciran.

Bitola, po številu prebivalstva drugo mesto Makedonije – V zadnjih petnajstih letih je sprejel mnogo doseljencev iz jugozahodne Makedonije

pretežno gorskih predelov Kosovske-Metohijske oblasti. Število teh prebivalcev zaradi novih priseljevanj ne prestanto raste.

Goraja izvajanja prikazujejo, da je bilo v zadnjih petnajstih letih prebivalstvo LR Makedonije v neprestanem gibanju. To gibanje se bo še nadaljevalo. Na migracije so vplivali številni družbeni in gospodarski faktorji.

Ali lahko približno določimo število gospodinjstev, ki so sodelovala v povojnih migracijah v LR Makedoniji? Na to vprašanje je težko dati točen odgovor. Po cenitvi, s katero vsi soglašajo, omenjeno število vsekakor ni manjše od 600.000 prebivalcev. To predstavlja skoraj polovico današnjega celokupnega prebivalstva te naše najjužnejše republike.

Prevedla V. G.

Lojze Gosar

PROBLEMI NASELITVE VLAŽNIH TROPSKIH DEŽEL

1. O naseljenosti vlažnih tropskih dežel nasploh

Tropske pokrajine so na splošno, vsaj do sedaj predstavljale manj ugodno okolje kot pokrajine zmerno toplega pasu. Izkoriščanje prirodnih virov

je v teh pokrajinah zvezano s čisto drugačnimi problemi kot v ostalih geografskih širinah. Vroče in vlažne dežele imajo namreč čisto svoje fizične in antropogeografske značilnosti.

Tukaj govorimo le o tistih vročih in vlažnih pokrajinah, kjer ne pade srednja mesečna tempe-

ratura nikdar pod 18° C in kjer je dovolj padavin, da ni treba namakati. Take pokrajine zavzemajo v celoti okrog 38 milijonov kvadratnih kilometrov, in sicer osem milijonov km² v Aziji in Indoneziji, dva milijona v Melaneziji, Avstraliji in Oceaniji, 15 milijonov v Afriki in 13 milijonov v Ameriki. To je znaten del celotne kopne zemeljske površine in še bolj pomemben del področij, ki jih je mogoče izkoriščati. Če štejemo, da znaša kopna površina, ki se ne dá na noben način koristno izrabiti, 45 milijonov km², znašajo vlažne tropske dežele nekaj več kot tretjino kopne zemlje, ki jo je mogoče izkoriščati.

Vlažne tropske pokrajine so večinoma redko naseljene, čeprav imajo bujno vegetacijo, kar naj bi — vsaj tako se zdi — pričalo o ugodnih pogojih za poljedelstvo.

V celoti živi v vlažnih tropskih pokrajinah, če ne štejemo azijskih dežel, na površini 30 milijonov km², 170 milijonov ljudi ali 8% svetovnega prebivalstva. Srednja gostota prebivalstva na tem področju je torej 5,6 prebivalca na km², kar predstavlja zelo redko naseljenost. Poleg tega so prebivalci teh pokrajin kulturno zelo zaostali. Večkrat se preživljajo pretežno z nabiranjem naravnih sadežev ali pa se bavijo z zelo primitivnim poljedelstvom.

Popolnoma drugačna pa je slika v vlažnih tropskih pokrajinah Azije. Tu živi na 8% svetovne površine, ki jo je možno izkoriščati, četrtnina človeštva. Povprečna gostota prebivalstva v teh deželah je 66 prebivalcev na km². Zato pa se te dežele ponašajo z mnogo višjo civilizacijo kot ostale tropske dežele. Vprašanje je le, ali so se tukaj pojavljali problemi izkoriščanja zemlje v drugačni obliki kot drugod ali pa se je civilizacija azijskih dežel čisto drugače spoprijela z naravo.

Osem milijonov kvadratnih kilometrov tropske Azije predstavlja torej izjemo. Ostalih 30 milijonov km² tropskih pokrajin je, kakor smo videli, le redko naseljenih in v veliki meri kulturno zaostalih. To velja tako na splošno, da so mnogokrat poskušali ta pojav razložiti kot neposredno posledico podnebja, to se pravi neugodnih meteoroloških razmer. Brez dvoma je res, da vroče in vlažno podnebje do neke mere neugodno vpliva na fizične in psihične sposobnosti ljudi. Vendar dosedanja raziskavanja glede tega ne nudijo zadostne podlage (M. Sorre, *Les fondements biologiques de la géographie humaine*, Paris, Colin, 1943, str. 440). Skratka, vprašanje o direktnem vplivu podnebja na človeka še ni dovolj razčiščeno. Glede na gosto naseljene in kulturno višje stoječe tropske dežele v Aziji, bi lahko celo rekli, da podnebje samo na sebi ni imelo pri tem odločilne vloge. Neugodnim podnebnim razmeram se v vlažnih tropskih pokrajinah pridružuje še slaba kakovost prsti, kar je zopet v nemajhni meri posledica tamkajšnjih podnebnih razmer. Tako so v teh deželah tudi poljedelstvo, živinoreja in izkoriščanje gozdov neposredno in

posredno podvrženi odločilnemu vplivu podnebja. V celoti moremo torej reči, da so redka naseljenost, nizek življenjski standard in kulturna zaostalost v vlažnih tropskih deželah v glavnem le posledica tamkajšnjih nezdravih in tudi drugače neugodnih podnebnih razmer.

2. Poglavitne tropske bolezni

V tropih so bolezni splohi veliko bolj razširjene kot v zmernem pasu. Poleg bolezni, ki so običajne v zmerno toplem pasu, so tu razširjene še tipične tropske bolezni, ki se dostikrat pojavljajo v obliki velikih epidemij, kakršnih v naših zemljepisnih širinah ne poznamo. Tropske bolezni slabijo tako telesne kot duševne zmožnosti prebivalcev. Tropske bolezni, ki je zanje vroče in vlažno podnebje posebno ugodno, so mnogokrat poglavitni vzrok, da so te pokrajine tako redko naseljene. Prebivalec zmerno toplih širin si težko predstavlja, kako uničujoč učinek ima lahko narava na človeka, na primer koliko smrtonosnih klic raznih bolezni je lahko v vodi, ali koliko življenjsko nevarnih bolezni lahko prenese na človeka vsakovrstni mrčes.

Velika in dolgotrajna vročina, vlažnost zraka in vodne površine, ki jih napaja deževnica, ustvarjajo okolje, kjer so ljudje neposredno izpostavljeni mrčesu in mikrobom.

Najbolj razširjena tropska bolezen je malarija (glej: Darko Radinja, *Malarija v svetu*; Geografski obzornik, št. 3, 1955). Hudo slabé prebivalce tropskih dežel črevesne bolezni. V tropski Afriki so zastopane skoraj vse znane črevesne bolezni. Dve vrsti dizenterije sta večkrat težki in smrtni bolezni, v vsakem primeru pa človeka zelo oslabe. Nalezemo jih na razne načine, bodisi da pijemo okuženo vodo ali pa če jemo presne sadeže. Nevarna črevesna bolezen je tudi rudarska glista (ankylostomiasa), pri kateri pride ličinka črva v človeka, če hodimo bosí. Poleg teh poglavitnih črevesnih bolezni je omeniti zlasti še črevesni bilharziji, ki ga nalezemo pri kopanju. Človek, ki ima v sebi veliko teh zajedavcev, je nesposoben za težko fizično delo in tudi nezmožen za večje duševne napore.

Posebno nevarna tropska bolezen je rumena mrzlica. Ta je razširjena samo v vročih deželah, ker potrebuje njen virus in mrčes, ki ga prenaša (insekti vektorji), visoke temperature. Dolgo so mislili, da je rumena mrzlica razširjena samo v aktivnih endemičnih centrih Gvinejskega zaliva. Poznejše raziskave po so pokazale, da je razširjena prav do Ugande v neaktivni, speči obliki. Značilno za to bolezen je, da se mrčes, ki jo prenaša, lahko okuži le pri človeku, ki že ima to bolezen. Zato bi zdrav človek v menaseljeni tropski deželi ne mogel dobiti rumene mrzlice, čeprav je tam mnogo mrčesa, ki jo prenaša. Isto velja tudi za druge tropske bolezni. Zaradi tega je razmeroma lahko naseliti tropske dežele, ki so popolnoma nenaseljene, doseljenci pa so zdravi. Težave

pa nastanejo, ko gre že za naseljene pokrajine, kjer je mnogo prenašalcev virusov. Prav posebno velja to, kadar gre za rumeno mrzlico.

Pri spalni bolezni je stvar drugačna. Ta, za tropsko Afriko tipična bolezen je bistveno odvisna od razširjenosti muhe tse-tse, ne pa od tega, koliko ljudi jo že ima. Spalna bolezen povzroča mnogo smrtnih primerov, vselej pa ljudi, ki jih napade, fizično in psihično močno oslabi. V Kamerunu je bilo leta 1923 na področju Akonolinga od te bolezni napadenih 42% prebivalcev, v predelu Nupe (Nigerija) pa je ta procent znašal v letu 1936 70%.

Kakor mnoge druge tropske bolezni, posebno malarija, je tudi spalna bolezen doma predvsem v divjih ali na pol divjih tropskih pokrajinah. Glossine (muhe tse-tse), ki so zelo zahtevne glede temperature in vlažnosti, najdejo tu najlažje potrebno skrivališče v gozdu ali grmovju. V kultiviranih pokrajinah pa muha tse-tse popolnoma izgine.

V Tanganjiki na primer muha tse-tse ni vzrok majhne gostote prebivalstva, rajši je redka naseljenost vzrok razširjenosti muhe tse-tse. Odvisnost med številnostjo muh in gostoto prebivalstva je posebno očitna v pokrajinah, kjer je kot pri večini bantujskih plemen, večina prebivalstva živinorejska. Po mnenju Gillmana ne more biti dvoma, da pri dovolj gosto naseljenem prebivalstvu, ki lahko odstranjuje vegetacijo, v kateri se zdržuje muha tse-tse, slednja nima izgledov, da bi se ohranila. Mnenje, ki se dostikrat sliši, češ da muha tse-tse prežene ljudi, je zmotno. Običajno je obratno res, da se namreč ljudje, potem ko so izčrpali zemljo in plitvo talno vodo, sami umikajo drugam, opuščeno pokrajino pa prepuste muhi tse-tse. V tej zvezi se postavlja vprašanje, ali tropsko okolje sploh dovoljuje tako izrabo zemljišča, da bi bila muha tse-tse uničena.

V celoti se torej ne moremo čuditi, da so vlažne tropske pokrajine na splošno redko naseljene in da je njih kulturni nivo nizek. Kako naj bi bili v teh deželah ljudje gosteje naseljeni in kako naj bi ustvarili cvetočo civilizacijo, ko pa jih slabé številne in težke bolezni in ko se s svojim načinom poljedelstva komaj preživljajo, posebej še, ker se prst v njihovi deželi stalno slabša? Medtem ko pomenita dežela in gozd pri nas zdravje, ni v tropski pokrajini nič bolj zdravega kot mesto. Samo tu je namreč stik z divjo naravo pretrgan, samo tu je mogoče izvajati potrebne higienske ukrepe. Trdo in zdravo je življenje pionirjev, ki se naseljujejo v samotah Sibirije, Kanade in Novega Južnega Walesa. V tropskih deželah utrpijo pionirji ne glede na raso zaradi tropskih bolezni velike izgube, energija tistih, ki ostanejo, pa je tudi zmanjšana.

Vendar pa ni nemogoče ukrotiti tropsko naravo in tako ustvariti v teh pokrajinah ugodne življenjske pogoje za gosto naseljeno prebivalstvo z visoko civilizacijo. Tropska Azija je glede tega zelo značilna. Indija, Indokina in Jaya so bile, odkar jih poznamo, zelo gosto naseljene in stoje

kulturno neprimerno više od večine ostalih tropskih dežel. Gospodarska podlaga teh dežel je namakalna in poplavna kultura riža, ki v teh deželah večinoma ne izčrpava zemlje in ne pospešuje erozije. Ta način obdelave daje že stoletja, da, celo tisočletja vsako leto in celo dvakrat v letu zadovoljive pridelke za številno in rastoče prebivalstvo. Zato pomanjkanje hrane v teh deželah ni tako vsakdanji pojav kot drugod v tropih. Zato se je tu lahko razvila sorazmerno visoka civilizacija. Ob takem načinu obdelave so se razvile že najstarejše civilizacije (Egipt).

Seveda je treba omeniti, da so gosto naseljene pokrajine tropske Azije manj nezdrave kot je večina ostalih vlažnih tropskih dežel. Ta prednost pa je v veliki meri posledica zelo intenzivne izrabe zemljišča, s čimer je človek naravo tako rekoč ukrotil.

Izreden razvoj tropske Azije pa je bil seveda vezan tudi na vplive, ki so prihajali iz netropskih dežel. Kulturni in tehnični vplivi, ki so izhajali iz zmerno toplih dežel, so se tu postopoma prilagodili tropskemu miljeju in tako omogočili, da je v vlažni tropski Aziji prišlo do drugačnega razvoja kot v črni Afriki. Vendar bi se z enakim načinom poljedelstva, kot sta poplavna riževa kultura in namakanje, dali trudoma tudi v drugih tropskih pokrajinah doseči podobni rezultati, kot so bili doseženi v južni Aziji. Nobenega razloga ni, da bi v aluvialnih dolinah in ravninah Afrike in Južne Amerike ne bil mogoč enak ali vsaj podoben razvoj, kot so ga doživele njim slične azijske pokrajine.

3. Zaključek

Navadno govorimo o nevzdržni tropski klimi. V resnici pa bi bilo bolje, če bi namesto tega uporabljali izraz tropsko okolje. Ne dá se namreč dokazati, da bi vročina in tropska vlažnost imele same na sebi velik vpliv na belce. Ti lahko tudi v tropski klimi živijo, fizično delajo in pa ustvarjajo nove vitalne generacije.

Okolje pa ni odvisno samo od klime, obstaja tudi iz tropskih bolezni, neugodnih pogojev za poljedelstvo in iz domačega prebivalstva. Beli ljudje bi lahko v vlažni tropski deželi uspevali, če bi tam ne bilo tropskih bolezni in domačinov, ki prenašajo njihove viruse, pa če bi bila prst trajno rodovitna. Toda še posamezni od teh pogojev so le redko kdaj izpolnjeni; še teže pa je, da bi našli vse tri skupaj.

Tropske bolezni zelo omejeje število, razmnoževanje in dejavnost belcev kakor tudi domačinov. Posebno hudo ogrožajo te bolezni koloniste, če žive v deželi domačini, ki prenašajo viruse. S tako, mešano naseljenostjo pa je združena še druga, socialna nevarnost. Le prerado se namreč zgodi, da belci zavladajo nad domačini, se pretvorijo v aristokracijo in prisilijo domače prebivalstvo, da dela zanje. Dejstvo, da se belci na ta način izogibajo fizičnega dela, pa ima zanje slabe posledice. V tropskih deželah je fizično delo prav

posebno potrebno za zdravje. „Kreolske“ naselbine so večinoma kratkotrajne, toda podnebje ima pri tem le malo opraviti.

V vlažnih tropskih deželah lahko belo prebivalstvo samo obdeluje zemljo in se preživlja. Vendar predstavljajo prirodni pogoji nerodovitnosti in nestabilnosti prsti enak problem za belce kot za domačine. Zato bi bilo naravno, da bi bil življenjski nivo obojih enak. To pa pomeni, da za enkrat na splošno ni dovolj močnih razlogov, ki bi belce privlačevali, da bi v večji meri kolonizirali vlažne tropske dežele.

V tropski pokrajini se dá življenje uspešno organizirati le tako, da pri tem ne kršimo neizogibnih zahtev narave. Tega načela se Evropejci v vlažnih tropskih pokrajinah mnogokrat niso držali ter so s tem povzročali veliko škodo prirodi in ljudem. Na eni strani je v tem pogledu veliko škodila težnja Evropejcev po razkošnem življenju, na drugi strani pa so imele pri tem važno vlogo tudi okolnosti, ki jih je težko ali nemogoče predvideti, na primer prenašanje raznih tropskih bolezni z enega kontinenta na drugega (rumena mrzlica iz Afrike v Južno Ameriko).

Poseg Evropejcev v te pokrajine je imel tudi mnogo pozitivnih posledic, če so primerno upoštevali nujnosti geografskega okolja vlažnetropske pokrajine. V tej zvezi velja omeniti, da se danes že lahko uspešno borimo proti tropskim boleznim. Malarični bolniki lahko ozdravijo. Mogoče je tudi, da malarijo v pokrajinah, kjer je razširjena, popolnoma zatremo. Črevesne bolezni se dajo danes preprečiti. Proti rumeni mrzlici se uspešno borimo s cepljenjem, spalna bolezen se dá pri posameznikih uspešno ozdraviti, muhe tse-tse, ki to bolezen prenašajo, pa se dajo pregnati, če sistematično uničujemo določene vrste drevja in grmovja, v katerem se glossine večinoma skrivajo.

VERA MARCHISETTI

OD LONDONA DO EDINBURGA

Tauern ekspres se je po dolgi 38 urni vožnji ustavil v Ostendu. Hitro smo opravili na carinarnici in prehodili še nekaj desetm metrov po kopnih tleh Kontinenta vse do belgijske ladje, ki nas je prepeljala na nasprotno stran Kanala. Dan je bil oblačen in vetroven in zato smo se precej pozibavali po visokih valovih tam, kjer je nekoliko valovito tudi ob lepem vremenu. Med skoro triurno vožnjo smo lahko ugotovili, da je promet kar precejšen, saj smo srečali kar tri tovrne ladje. Narodnostna sestava na naši ladji je bila precej pestra: Angleži, ki so prihajali z vikenda, vozila sem se namreč v nedeljo, ali pa s krajšega izleta, so bili v manjšini. Prevladovali so tujci, in to Nemci, Francozi, nekaj pa je bilo tudi Belgijcev in Italijanov. Tujski promet je vsako leto večji in po statističnih podatkih za leto 1958

Asanacija pokrajine pa mora iti vzporedno z delom za gospodarsko izboljšanje. Zelo redko naseljene pokrajine, kjer zavzema večji del prostora divja narava, se ne dajo asanirati, ker bi bili stroški za to preveliki. Uspešna asanacija je mogoča le tam, kjer je prebivalstvo že dovolj gosto naseljeno, da je mogoča temeljita izraba pokrajine. Gosto naseljeno prebivalstvo torej ni posledica, ampak je pogoj asanacije pokrajine. Iz tega sledi, da se mora asanacija, če naj bo trajna in učinkovita, začeti najprej v gostejše naseljenih predelih, potem pa se mora ustrezno s prebivalstvom in boljšo izrabo zemljišča postopoma širiti.

Evropska civilizacija je odprla vlažnim tropskim pokrajinam velika tržišča in jim dala tudi možnost, da uporabljajo trgovsko organizacijo v svetovnem merilu in moderna transportna sredstva. Vlažne tropske pokrajine lahko pridelujejo poleg sadežev za prehrano lastnega prebivalstva tudi pridelke, ki jih lahko na svetovnem tržišču na veliko prodajajo. Prav te pridelke dajejo večinoma drevesne kulture, ki so dobro prilagojene tropskim prstem in podnebjem ter se veliko ne razlikujejo od naravnega gozda. Te drevesne kulture preprečujejo erozijo in izčrpavanje zemlje. Poleg tega dajejo dobre dohodke in so gospodarsko veliko donosnejše kot kulture z gozdno praho. S pravilnim gospodarjenjem bi tropske dežele zelo lahko našle prav lepo mesto v svetovnem gospodarstvu.

LITERATURA:

1. Clement Gillman: Population map of Tanganyika territory; The Geographical Review, July 1936
2. Pierre Gourou: Les pays tropicaux; Paris 1948

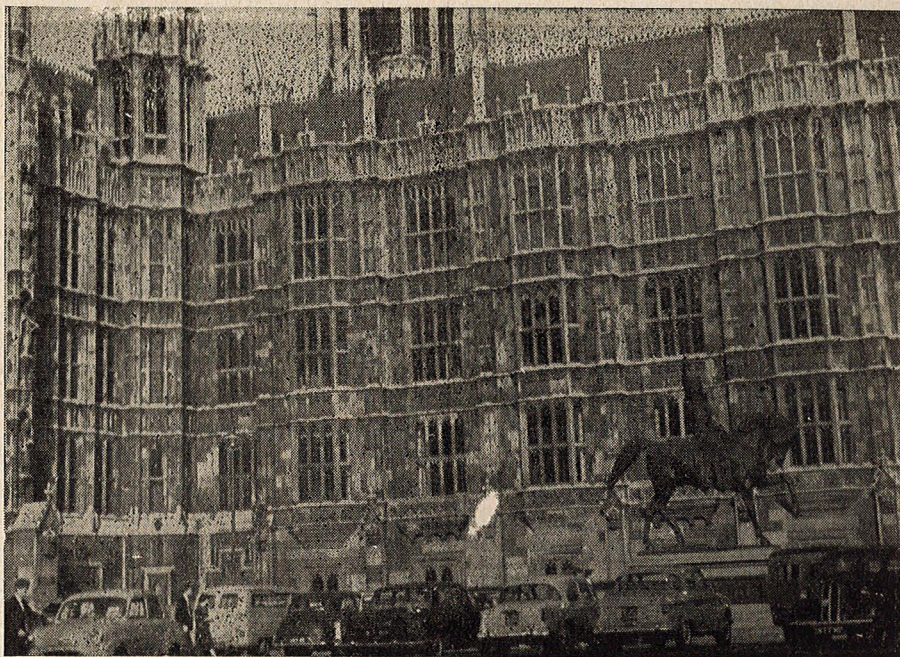
(Whittaker's Almanac) je prispelo v Anglijo en milijon dve sto osemindeset tisoč turistov. Vedno več tujcev prihaja iz ZDA. Leta 1958 jih je bilo 345.000, še vedno pa je na prvem mestu Evropa s 634.000 turisti, ki so leta 1958 obiskali Veliko Britanijo. Iz Commonwealtha pa si je Veliko Britanijo ogledalo 275.000 turistov.

Ko smo zagledali bele dovrške skale, smo vedeli, da se bližamo končnemu cilju. Dover je majhen pristaniški kraj, ki služi samo potniškemu prometu. Da potnikom ni treba na dve uri oddaljeno železniško postajo, pripelje takozvani boat train kar do pristanišča. Dveurna vožnja do Londona je izredno zanimiva, hitra in udobna. Ta najjužnejši del Anglije je doživel zelo burno zgodovino, morda burnejšo kot katerikoli del Velike Britanije. Po tej poti so prišli zavojevalci s Konti-

nenta: Rimljani, Anglo-Sasi, Danci in Normani. Pokrajina je zanimiva tudi geografsko. Med zelenimi, v glavnem ograjenimi pašniki, vidno izstopajo sušilnice hmelja. Te zgradbe so narejene iz rdeče opeke. Stene so okrogle, streha pa visoka in koničasta. Sušilnice hmelja so tipične za kent-sko pokrajino. V začetku jeseni pride v Kent na stotine obiralcev hmelja, ki ga spravijo v posebne košare. Njegova zadnja pot je sušilnica, kjer se hmelj suši s pomočjo vročega zraka. Najbolj enoličen del poti v smeri Dover—London je tisti, ko se skoraj pol ure voziš skozi londonsko predmestje. Kamor seže oko, samo sivo morje hiš.

iz vseh delov Commonwealtha. Nekateri od njih se v Angliji stalno naselijo, mnogo pa je črne in rumene delovne sile, ki je zaposlena kot prevozniki v podzemski železnici in avtobusih, kot čistilci cest in tako dalje. V Angliji je zaposlena še delovna sila s Kontinenta. Po podatkih za leto 1958 jih je bilo v Angliji zaposlenih:

iz Nemčije 11.021,
 iz Italije 6.843,
 iz Švice 4.602,
 iz Jugoslavije 608,
 ostali 1.546.

Detajl Parlamentarne hiše v Londonu

Nekje v daljavi sem zagledala silhueto Tower Bridgea in šele takrat sem se zavedala, da sem zares v Londonu, ki ima 1800 km² površine in 8.500.000 prebivalcev, več kot je prebivalcev v Norveški, Švici ali Nizozemski. Polmer zazidane mestne površine je 15 km, to je razdalja Ljubljana—Domžale.

O prvih vtisih tega velikega mesta je težko govoriti. Vse, kar je znanega o Londonu, dojemamo v resnici čisto drugače. Drugačne se zdijo znamenite stavbe, ki so znane z raznih razglednic in filmov. Ko stojiš pred mogočno stavbo Houses of Parliament, imaš občutek, da jo vidiš prvič in se čудиš njeni lepoti. Nekoliko tuje deluje tudi po levi strani usmerjen promet, na katerega se pa hitro navadiš. Vožnja v enonadstropnem avtobusu pa ni samo zanimiva, ampak je tudi poučna. Na takem sprehodu, ki v centru mesta ni ravno hiter, ker se mora avtobus zaradi številnih semaforjev ustavljati vsakih nekaj minut, opaziš, da je londonska cesta mozaik ras in narodnosti. Temu pripomorejo zlasti v poletnem času številni turisti, rasna mešanica pa je tudi zaradi študentov

Prevoz s podzemsko železnico je najhitrejši. Rešuje prenatrpani cestni promet in dnevno prevozi na tisoče ljudi. Prvi vlak je speljal leta 1863. Lahko si mislimo, kakšen je bil zrak v podzemlju, ko je še vozil potomec stare Rakete, ki je danes razstavljena v Tehničnem muzeju. Leta 1900 je stekel prvi električni vlak, leta 1906 pa je bilo elektrificirano vse podzemlje. Angleška podzemna ni tako lepa in moderna kot je moskovska, a je veliko bolj praktična. Za angleške pojme prične podzemna s prevažanjem zelo zgodaj, in to ob 4.30, zaključí pa se ob polnih ponoči. Promet je največji ob konicah med 7.30 in 8.30, ko se delavci, uslužbenci in šolska mladina prevažajo na delo oziroma v šolo, ter med 17. in 18., ko se vračajo domov. Vožnja s podzemsko je zanimiva. Res, da ne moreš opazovati pokrajine, saj le na nekaterih mestih švigne podzemna na zemljo, pač pa lahko opazuješ sopotnike in ponovno ugotoviš, da je tudi podzemna muzej živih ljudi. To je prevozno sredstvo takozvanega delavskega in uradniškega sloja.

tretji, takozvani sloj svobodnih poklicev pa se prevažno z lastnimi prometnimi sredstvi.

Nič manjši ni zračni promet. Če je nebo jasno, je stalno prepreženo z belimi sledmi reakcijskih letal. London ima štiri letališča za mednarodni promet. Leta 1959 je pristalo na njih 34.500 letal z mednarodnih linij. Oglevala sem si glavno londonsko letališče, to je Heathrow. Od središča Londona je oddaljeno okrog 30 km. Do tja sem se vozila z avtobusom približno pol ure. Na osrednji letališčni prostor vodi osem poti v zvezdni obliki, ki so speljane v tunelih. Osrednji prostor je ogromen in ga krasi lepe moderne stavbe, ki so bile zgrajene pred dvema letoma. V osrednjem prostoru je med drugim tudi vzorno urejena restavracija, od tod pa se pride na prostorno teraso, od koder je lep razgled na glavni del letališča. Pri tem postane vsakdo pozoren na dvoje: na ogromen trušč, ki ga povzročajo reaktivna letala, in nič manjši promet, saj vsaki dve minuti prileti in odleti novo letalo.

Prijetna pa je tudi vožnja po Temzi, saj ima London s te strani malo drugačno lice. Vsak dan plovejo po reki številni čolni, zgovorni spikerji pa povedo marsikaj zanimivega. Vožnja po Temzi je geografsko zanimiva, kajti v bližini reke se je nastanila industrija. Od westminsterskega mostu do Richmonda so na obeh straneh reke naprave kalorične centrale, plinarne ali kemične industrije. Še več industrijskih naprav je južno od Tower Bridgea, do kamor je Temza plovna za prekoceanske parnike. Tu so veliki doki in druge, v glavnem zastarele pristaniške naprave. Tu je londonsko okno v svet. Trgovski in potniški promet je ogromen in je vsako leto večji. S tem v zvezi so zanimivi naslednji podatki (Whittaker's Almanac, London 1960):

Temza je umazana reka. Edina sreča zanjo je plima, saj seže plimovni val še 32 km navzgor od Londona. Plima ima za Temzo vlogo čistilca, saj odplakne dnevno devet milijonov m³ vode. Temza igra veliko vlogo v vsakdanjem življenju Londončanov. Nanjo namreč odpade 57% oskrbe vode za London. Seveda Temzo filtrirajo, ko jo spravljajo v velike vodne rezervoarje.

Nič manjši pa ni avtomobilski promet. Na daljše razdalje, kot je na primer London-Edinburgh, je prevoz za 50% cenejši, seveda v primerjavi z ekspresi. Tudi jaz sem se odločila za avtobus. Izhodiščna točka je bila avtobusna postaja Victoria. Petnajsturna vožnja je bila izredno zanimiva. Vozili smo se po vzhodnem delu Velike Britanije, to je v črti: London — Stevenage — Baldock — Stamford — Doncaster — Scotch Corner Newcastle — Coldstream — Edinburgh. Med vožnjo sem opazovala angleško pokrajino, ki je pestra, kot je pestro angleško vreme. Pokrajina v tem vzhodnem predelu je rahlo valovita. Kmetij skoraj nisem videla. Vozili smo se mimo večjih in manjših mest. Obdelane površine je bilo bolj malo, pač pa več ograjenih pašnikov, kjer se je paslo čisto črno, sivo in belo-rjavo govedo ter ovce. Kjer smo se približali morju,

smo, za naše pojme malo čudno, na pašnikih opazili tudi galebe. Večji postanek smo imeli v Coldstreamu, to je na angleško-škotski meji. Dalje se pokrajinska slika ni toliko spremenila, pač pa tipi hiš. Nič več nismo videli tipične angleške hiše, opažene z lesom, ampak tipično škotsko, ki je grajena iz kamnja. Zelo stare hiše imajo nad glavnimi vrati škotski grb. Marsikje sem med potjo opazila takozvane „cottage“, to je male dvorce z lepimi vrtovi, za katere imajo velik smisel Angleži in Škoti. Promet je bil vseskozi ogromen. Ponekod smo vozili kar v koloni. Težko je reči, ali smo srečali več tovornih ali več osebnih avtomobilov. Glavna cesta je izredno lepa in v dobrem stanju, zlasti pa tisti del poti, kjer je nova moderna avtocesta. Vsaka smer ima svoje cestišče, ki ima dve ali tri vozne steze. Po statističnih podatkih za leto 1958 ima Velika Britanija 307.000 km cest ali 1,3 km na km², v FLRJ pa je 0,2 km na km² ali 6,5 krat manj kot v Veliki Britaniji. Anglija in Wels imata 262.000 kilometrov cest. Škotska pa 45.000 km.

Čim bolj smo se bližali Edinburgu, lepša je postajala pokrajinska slika. Nekaj kilometrov pred Edinburgom se cesta vzpne, v daljavi se vidijo prvi obrisi škotske prestolnice, na obzorju pa prvi odrastki škotskega Highlands. Če prideš iz Londona, imaš občutek, da je Edinburg kar majhno mesto, čeprav ima 467.410 prebivalcev. Ima prekrasno lego in je raztreseno po nižjih gričih. Najlepša od vseh ulic je Princes Street, za katero nekateri trde, da je najlepša ulica na svetu. Na njeni desni strani so bogate trgovske hiše, hoteli, banke in klubi, na nasprotni strani pa je jarek, nad katerim se dviga kristalinski Castle Rock. Tu stoji znani edinburški grad, ki je pomaknjen bolj na zapadno pobočje hriba. Najstarejši del sega v XI. st. Še danes je dobro ohranjena normanska kapela iz leta 1076, kjer je prostora samo za 26 ljudi in je tudi najstarejši del gradu.

Grad je danes namenjen muzeju. V veliki dvorani, kjer so nekdanje imeli bankete, je muzej orožja. V osrednjem delu gradu je spomenik vsem padlim Škotom med prvo svetovno vojno v obliki nekake kapele, kjer ima vsak rod vojske svoj spomenik in pod katerim je knjiga z imeni vseh padlih. Iz gradu je lep razgled na Edinburgh. Novi mestni deli so severno od gradu in jih so teska ozinoma jarek loči od njega. Na južnem delu je stari Edinburgh z zelo ozkimi ulicami, arhitektonsko zanimivimi hišami in kulturnimi spomeniki. Ob lepem vremenu je z gradu čudovit razgled proti morju oz. zalivu Firth of Forth, kjer je Leith, ki je 3,2 km oddaljen od Edinburgha. V malem bi lahko primerjali Edinburgh z Atenami. Kar je Akropola za Atene, to je Castle Rock za Edinburgh in kar je Pirej za Atene, to je Leith za Edinburgh. Na bližino pristanišča se je naslonila tudi industrija. Vedno slišimo, da je Edinburgh kulturno središče Škotske, nekdo pa je celo zatrjeval, da je to edino mesto Velike Britanije, ki je brez industrije. Zato sem bila

tembolj presenečena, ko sem kljub temu opazila nekaj tovarniških dimnikov. Lahko pa trdim, da je kulturna vloga veliko večja od industrijske. V Edinburgu so znane razne tiskarne in založniške hiše. Tu je slovita univerza z znano medicinsko fakulteto. Lep okras mesta je stara National Gallery.

Vsako mesto ima svoje značilnosti, po katerem ga poznamo. Škotska prestolnica ima poleg gradu še znani Scottov spomenik, ki stoji na začetku Princes Streeta in je lep arhitektonski okras mesta. Ko sem se po 265 stopnicah povzpela na vrh spomenika, sem imela lep razgled na skoraj ves Edinburgh in opazovala sem njegov življenjski utrip, ki pa je seveda manjši kot v Londonu.

Lep ni samo Edinburgh, lepa je vsa škotska pokrajina. Vlak nas je potegnil preko enega najdaljših železniških mostov v Evropi The Firth Bridge. To je veličasten most. Otvoritev je bila marca 1890. Graditi so ga pričeli leta 1883. Delalo je 5000 delavcev noč in dan. Dolg je 2400 m. Same barvne površine je 60.000 m² in vzdrževalni stroški znašajo letno 4000 funtov. Ko smo drveli preko tega mostu, sem v razdalji 1 km videla, da se gradi nov most, ki bo namenjen

cestnemu prometu. S tem bo zelo olajšan avtomobilski promet in bo odpadlo čakanje avtomobilov na prevoz s trajekti.

Izstopila sem v majhnem mestecu Alloa, ki ima komaj 5000 prebivalcev. Prvi vtis je, da živi v tem mestu več ljudi, a to je le optična prevara, kajti večnadstropnih hiš skoraj ni in večina ljudi živi v enodružinskih hišicah, ki jih obdajajo lepi vrtovi. Zelo veliko je enodružinskih pritličnih hišic, ki jih škotlje imenujejo „bungalow“. Škotska mesta so v glavnem majhna, vežejo jih lepe asfaltirane ceste, tudi tam, kjer se pot vzpenja proti škotskim jezerom oziroma Lochs. Domačini so mi povedali, da ima Škotska samo eno jezero oziroma Lake, to je tisto, ki je brez odtoka k morju. Vsa ostala jezera so Lochs, to so jezera, ki imajo odtok k morju, ali pa so dolgi morski zalivi.

Težko je opisati lepoto škotskih jezer. Človek ima vtis, da je pokrajina okrog njih nekoliko divja, a je čudovito lepa. Modrino jezer poudarjajo griči, ki obdajajo jezera in so poraščeni s praprotno in resjem, v ozadju pa se vidijo višje gore, znanilci Highlanda.

Tone Oblak

SEDANJA GEOGRAFSKA UČILA

(Nadaljevanje)

Naša podjetja in založbe učil so dala v petnajstih letih po osvoboditvi na trg najpotrebnejše stenske karte, reliefe, globuse ter okoli 50 geografskih diafilmov in nekaj filmov. Novih učil, s katerimi naj bi po novih normativih republiških zavodov za napredek šolstva opremili osnovne šole, še mnogo manjka.

Doslej so bila skoraj vsa učila prirejena za vse stopnje šol od osnovne do univerze. Vprašanje posebnih učil za osnovno šolo še ni obdelano, na tržišču ali pa v obliki prototipov je le nekaj primerov učil, ki so posebej prirejena za osnovno šolo. Zato v naslednjem pregledu ni mogoče obravnavati učil po posameznih stopnjah in vrstah šol, ampak po vrstah učil.

1. Globusi, modeli in aparati

Splošni fizični globus ima standardno mero šolskega globusa (34 cm). Kartografska obdelava slike je dobra, kontrast med barvami kopnega in morja bi moral biti bolj poudarjen. Os je prešibka, zato se globus ob prenašanju in demonstracijah maje.

Globus s politično sliko sveta ima le malokatera šola. Zaradi primerjave resničnih razsežnosti prirodnih in političnih enot na Zemlji je vendarle potreben.

Razen šolskih globusov imamo na trgu že dva domača izdelka malih globusov za

otroke. Izdelani so iz tiskane pločevine oziroma iz polivinila. Ti izdelki domačih podjetij za igrače zaslužijo priznanje, grajati pa je treba dejstvo, da je kartografska slika na globusih izdelana diletantsko in z grobimi napakami.

Črni (indukcijski) globus ima mnogo manj šol kot fizični globus. Kot učilo za „matematično geografijo“ ima zelo omejeno vrednost posebno za osnovno šolo, kjer učenci še nimajo dobre predstave o razmerju kopnega in morja. Zaradi prazne črne površine učenci morejo doumeti razlago stopinjske mreže, geografskih koordinat itd. le abstraktno, res le „matematično“, težko pa se vžive pri uporabi tega znanja ob prenosu na zemljevide.

Globus za osnovno šolo je izdelan šele v obliki prototipa. Od črnega globusa se razlikuje v tem, da je namesto črne oble prikazana slika kopnega in morja v dveh barvah, na katere je mogoče risati s kredo. Opremljen je s figurami za ponazarjanje geografskih koordinat, urni krog omogoča ponazoritev letnih časov, s svetilom pa se lahko na njem prikaže tudi dolžina dneva in noči in menjava letnih časov.

Učilo „horizont in sončno kazalo“ je prav tako izdelano le v obliki prototipa. Omogoča ponazoritev sončnih poti nad obzorjem za vse zemeljske širine.

Žični globus za ponazoritev kartografskih projekcij uporabljajo le v srednjih šolah, ker je ta tema predpisana. Ob demonstraciji je to vprašanje lahko razumljivo tudi učencem osnovne šole.

Teluriji tuje izdelave so se ohranili na nekaterih srednjih šolah še izpred vojne. Nekatere šole so jih dale restavrirati in opremiti z električnim svetilom (namesto petrolejke ali celo sveče), drugod pa ležijo pokvarjeni med staro šaro.

Domače telurije izdeluje od leta 1959 dalje obrtno podjetje „Učila“ v Ljubljani. Tehnično je izdelek soliden, konstrukcija je preprostejša in cenejša kot pri tujih vzorcih. Naklon zemeljske osi se avtomatsko uravnava, rotacije pa telurij ne prikaže. Pomanjkljive strani: globus ni opremljen s sliko kopnega in morja. Namesto kovinskih „sončnih žarkov“ bi bila primernejša žarnica, ki bi zlasti učencem osnovne šole mnogo bolj nazorno prikazala menjavo letnih časov.

Busole za orientacijo na terenu so na razpolago šolam že vrsto let. V obliki prototipa je izdelana busola na stojalu (pri DZS v Ljubljani). Primerna je za pouk o orientaciji v bližini šole, ker se učenci lahko zvrstijo okoli zasajenega stojala in si pobliže ogledajo stanje na busoli. Za prenašanje na ekskurzije je priprava pretežka.

Modeli višinskih plasti so v nekaterih šolah ostali še iz prejšnjih časov. V slovenskih šolah so si ponekod izdelali lokalne zložljive reliefe iz lesa ali stekla učitelji geografije sami. Temu delu so se priučili na tečajih, ki jih je organizirala šolska sekcija GDS.

Industrijski izdelek te vrste je kolekcija „Otok Vis“ (Učila Zagreb). Vsebuje komplet: relief otoka, višinske plasti in posamezne liste z izohipsami, črtkami in barvanimi plastmi. Kolekcija je solidno izdelana, toda mnogo predraga za zmogljivost osnovnih šol.

Pantografi domače izdelave in tujih znamk so v prodaji že nekaj let, uporabljali pa so jih doslej na šolah le malo, ker učitelji geografije pogosto ne znajo ravnati z njimi. Prvo natančno razlago in navodilo za izdelavo in uporabo pantografa je priobčil Geografski obzornik v 3. številki, leta 1960.

Proizvodnja navedenih modelov je zaradi majhnih naklad večinoma ročna-obrtniška, zato so izdelki dragi in pomanjkljivi. Na industrijski način in v večjih nakladah izdeluje zagrebška tovarna „Učila“ le globuse.

2. Stenski zemljevidi

Glavni producent stenskih šolskih zemljevidov je tovarna „Učila Zagreb“ oziroma njen oddelek Kartografija. Razen v tej so pred leti tiskali stenske zemljevide še pri „Geokarti“ v Beogradu, novejšje male stenske zemljevide evropskih držav (za osnovno šolo) pa je tiskal Grafični zavod v založbi Savremene škole v Beogradu. Nekatere karte ljudskih republik pa so natisnile druge tiskarne.

Tehnično so skoraj vse naše šolske stenske karte na sodobni višini, vse pa so tiskane na zelo slabem papirju. Platno je nasprotno zelo močno. Ker ni izdelano posebej za kartografske potrebe, so karte za zvijanje preveč trde, krhki papir pa se že v nekaj letih začne trgati in v kosih odpadati. Zaradi tega morajo šole preveč pogosto izmenjavati stenske karte, kar brez potrebe izčrpava njihova že tako pičila sredstva za učila.

Zemljevidi Jugoslavije

Splošni zemljevid FLRJ je dober, že preizkušen izdelek. Format tega in drugih stenskih zemljevidov FLRJ (z merilom 1:500.000) ustreza. Relief je dokaj plastično prikazan, tudi meje ljudskih republik in samoupravnih enot so na zadnjih izdajah dovolj jasno izražene.

Politično-upravna karta FLRJ je — čeprav stara šele nekaj let — zaradi združevanja okrajev in komun v večje enote že zastarela. V šoli jo le malokje uporabljajo.

Geološka karta FLRJ je dobra, primerno generalizirana, barve pa bi morale biti bolj čiste. Moti sorodna barva za primorske flišne cone in področja paleozojskih skrilačev v starih jedrih ozemlja. Ta področja so sicer dokaj narazen, vendar bi bila za fliš bolj umestna svetlejša barva, sorodna mladoterciarnemu gričevju na obodu Panonske in drugih kotlin, kateremu je fliš po genezi in hribinski sestavi bolj podoben.

V bodočih natisih bi kazalo na geološki karti odtisniti rudninska nahajališča v FLRJ. Razen premogovnih naj bi bila prikazana samo z ustreznimi znaki — začetnimi črkami ali kemičnimi oznakami. Le premogovna področja naj bi bila označena teritorialno. Premogovni bazeni bi morali biti omejeni na več ali manj zanesljivo dognan obseg in po vrstah premoga (glej premogovna področja na Gospodarski karti LRS v Novem atlasu). V sedanji Ekonomski karti FLRJ so prikazana premogovna področja skoraj v obsegu vsega neogena. Tako učenec ne more razbrati glavnih, ekonomsko pomembnih premogišč iz obsežnih rjavih lis, s katerimi so označena vsa področja, v katerih je premog ugotovljen v najmanjših količinah.

Znaki za rudišča na geološki karti ne bi zavzeli toliko prostora, da bi motili preglednost geološke sestave FLRJ. Taka karta bi olajšala razlago rudnega bogastva v zvezi z geološko sestavo ozemlja FLRJ.

Ekonomska karta FLRJ je doslej izšel v dveh izdajah „Učil“. Na drugem natisu s barve, ki prikazujejo gospodarska področja, močnejše tiskana. Namesto kompliciranih in nejasnih znakov v krogih za gospodarske objekte so tiskani jasnejši znaki, ki se med seboj že bolj razlikujejo. Še preprostejši so znaki, s katerimi je opremljena gospodarska karta FLRJ v „Novem atlasu“ za osnovno šolo. Take in podobne pre-

proste znake bi veljalo uporabljati na vseh ekonomskih kartah.

Najpomembnejša za metodsko uporabnost karte je smotrna izbira pomembnejših objektov, ker je v nasprotnem primeru karta nagneta in nepregledna. Preveč natrpana je tudi ekonomska karta FLRJ. Mnogo bi pridobila na preglednosti in didaktični vrednosti, če bi bili pomembnejši objekti prikazani z večjimi, manj pomembnimi objekti iste vrste pa z manjšimi, toda enakimi znaki. Za tako diferenciacijo bi bili seveda potrebni enotni kriteriji — na primer število zaposlenih, vrednost ali obseg proizvodnje.

Premogovna področja in rudniki, o katerih je govora zgoraj, naj bi ostali tudi na Ekonomski karti, le da bi bili na tej karti prikazani predvsem aktivni rudniki in spet z različno velikimi znaki glede na njihovo proizvodnjo.

Za osnovno šolo je tudi taka karta še preveč abstraktna. Zlasti „gospodarske cone“ učencu le malo povedo. Za osnovno šolo je potrebna preprostejša karta s čim bolj prirodnimi znaki, ki dajejo učencu bolj neposredno predstavo o gospodarskih področjih in proizvodnji FLRJ. V tem pogledu je bolj uspela stara karta predvojne Jugoslavije, čeprav je zastarela in ima mnogo napak.

Katere stenske karte bi še potrebovali za FLRJ? :

1. Padavinska karta — povezana s hidrografsko karto (po predlogi prof. Šerka).

2. Karta prebivalstva, povezana s sliko železniškega in glavnega cestnega omrežja (z grafikoni o gibanju in poklicni strukturi prebivalstva in posebej označenimi železnicami in cestami, grajenimi v FLRJ).

3. Karta prirodnega rastlinstva in kulturnih površin — z vrisanimi področji melioracij. Za tako karto bi bil seveda potreben temeljit študijski material, čeprav bi bila še tako generalizirana.

Takih „posebnih kart“ ne bi smeli strpati po več v majhnem merilu na eno stensko karto, ampak natisniti vsako posebej v večjem formatu.

Stenske karte ljudskih republik

Stenske zemljevide ljudskih republik so priredili in tiskali v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani, zato se glede priredbe in kartografske obdelave precej razlikujejo med seboj. Najboljši sta karti LR Hrvatske in LR Slovenije. Na karti LR Hrvatske moti nedosledno uporabljena zelena barva, s katero so prireditelji skušali poudariti depresijski značaj kraških polj, čeprav leži njihovo dno nad standardno mejo zeleno barvanega nizkega sveta.

Stenska karta LR Slovenije je uspela v vseh pogledih, le relief bi bil lahko še izrazitejši, belo barvo za višine nad 2000 metrov pa naj bi zamenjala sivomodra barva z izraženimi grebeni in vrhovi.

Najšibkejša glede izdelave je stenska karta LR Makedonije. Tudi format je premajhen.

Tudi za posamezne republike bodo potrebne posebne ekonomske in druge stenske karte.

Stenski zemljevidi za regionalno geografijo sveta

Za Evropo imamo domače zemljevide: fizična karta Evrope, Zahodna in Srednja Evropa, Sredozemlje, posebno karto Balkanskega polotoka in sovjetske zemljevide celotne ZSSR in evropskega dela ZSSR, lansko leto pa smo dobili še Ekonomsko karto Evrope.

Zemljevidi Evrope so glede kartografske obdelave slabši kot zemljevidi drugih celin. Relief je na vseh premalo izrazit, še šibkejšo so izražene meje med državami, ki jih je iz sredine razreda komaj mogoče videti. Karta zahodne in srednje Evrope zavzema prevelik teritorij, zato so manjše države v tem delu Evrope (Beneluks, alpske države) komaj razvidne. Gorska področja nad ločnico trajnega snega bi morala biti označena s svetlo barvo, depresijska področja na zahodu Evrope in ob Kaspiju pa z močnejšo modro-zeleno barvo, kot so sedaj.

Tudi na orjaški karti Sredozemlja so posamezne države slabo pregledne. Ne glede na enotnost Sredozemlja bi bolj kazalo na eni karti predstaviti zahodno Sredozemlje, na drugi pa Prednjo Azijo z vzhodnim Sredozemljem.

Medtem ko so regionalne karte Evrope uporabne bolj v srednjih šolah, Ekonomska karta Evrope po svoji skromni vsebini bolj ustreza potrebam osnovnih šol. Format karte je premajhen. Kljub pomanjkljivi vsebini je slabo pregledna.

Za evropske države imamo na razpolago še karte Bolgarije, Madžarske, CSSR, Avstrije in skandinavskih dežel, ki jih je leta 1959 izdala Savremena škola v Beogradu. To so doslej edine naše stenske karte, ki so prirejene za osnovno šolo. Relief je izdelan v močnih, kontrastnih barvah in zelo generaliziran, tudi krajev in druge vsebine je malo, zato pa so karte dobro pregledne. Verjetno bi boljše služile karte, izdelane v podobni tehniki za večje enote: Zahodno, Srednjo Evropo, alpske države, Balkanski polotok s srednjim in spodnjim Podonavjem.

Stenske karte izvenevropskih celin so v splošnem boljše kot evropske. Zelo uspela je Azija, ob kateri pa bi potrebovali vsaj še posebne karte Indije in Prednje Azije. Na vseh kartah so politične meje prešibko izražene. Res je, da široke mejne proge motijo preglednost fizične slike, vendar mora učenec le jasno razločiti lego in obseg posameznih držav. Namesto rdeče vrisanih meja, bi bile boljše širše proge v vijolični barvi. Posebnih političnih kart celin nimamo in tudi niso potrebne. Najboljša rešitev v tem pogledu so stranske politične

karte na splošnih zemljevidih. Tako je zelo uspela karta Afrike, ki jo je izdala „Geokarta“, na kateri je politična slika sicer že zastarela, toda razločno prikazana.

Razen dosedanjih splošnih zemljevidov celin potrebujemo vsaj še ekonomske karte posameznih celin. Ekonomsko karto sveta sicer imamo, pri obravnavi posameznih celin pa je zaradi skopé vsebine malo uporabna. Tudi za Sovjetsko zvezo potrebujemo posebno ekonomsko karto.

Karte sveta

Fizična karta sveta je izdelana v primernem velikem formatu, barvni kontrasti in relief pa so preveč blede. Tudi morski tokovi, ki so vrisani na tej karti, bi morali biti močnejše izraženi, podobno tudi vode na kopnem.

Politična karta sveta je izdelana v premajhnem merilu in formatu, razen tega so države označene s tako bledimi barvami, da se manjše enote od daleč skoraj ne vidijo. Karta bi morala biti izdelana v enakem formatu kot je splošna karta sveta.

Ekonomska karta sveta je prav tako kot politična izdelana v premajhnem merilu, zaradi redke vsebine pa je dokaj pregledna. Znaki za posamezne proizvode so postavljeni le v okvir ustreznih držav, čeprav bi jih lahko točneje namestili v ožje področje, za katero so ti proizvodi značilni.

Za pregled sveta kot celote bi potrebovali vsaj še:

— karte izoterm in izobar, zlasti pa padavinsko karto sveta;

— karto prirodne vegetacije; za nižjo stopnjo bi bile zelo primerne karte po vzorcu slik v Westermannu: Bildkarten Lexikon;

— tektonsko karto sveta z vrisanimi gradbenimi enotami kopnega, vulkanskimi in potresnimi centri ter globinsko sliko morij;

— prebivalstvo sveta — z gostoto naseljenosti in rasno pripadnostjo prebivalstva — izdelana v pikčasti ali ploskovni tehniki;

— karta svetovnega prometa z gostoto železniškega omrežja, ploskovnimi rekami, kanali, glavnimi morskimi in letalskimi potmi.

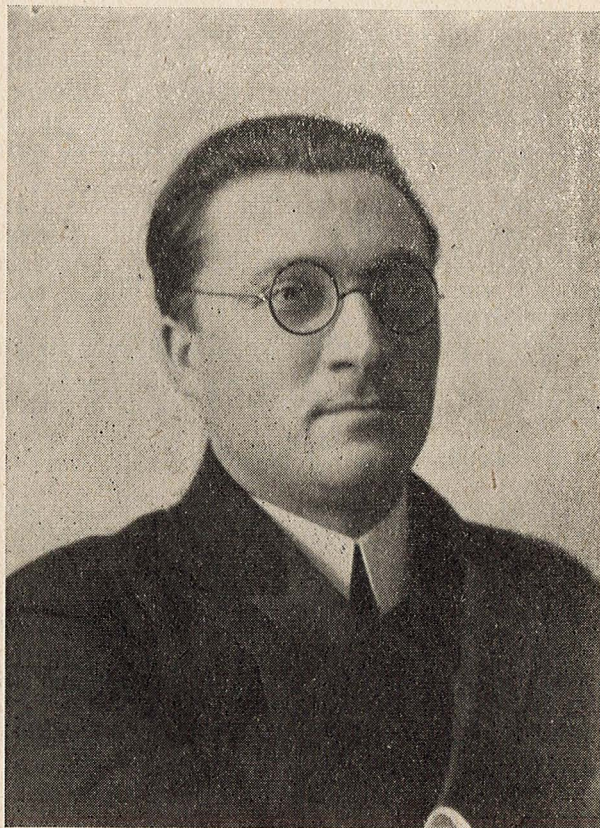
(Se bo nadaljevalo)

Valter Bohinec

Dr. IVO RUBIĆ

Roka mi je težka, pero okorno, ko pišem na željo uredništva „Geografskega obzornika“ nekrolog prijatelju Ivu Rubiću. Poznala sva se 40 let, prav od leta 1921, ko se je vpisal, že z nekaj semestri študija v Zagrebu in na Dunaju, na ljubljansko univerzo. Geograf z dušo in srcem, vedrega značaja, bister in marljiv, se je brž znašel v novem okolju in z nami sodeloval, kakor da ni doma na daljnem Braču, marveč kje na Primorskem ali drugje v Sloveniji. Že v naslednjem letu smo tedanji študentje geografije skovali Geografsko društvo — Ivo Rubić je bil med njegovimi glavnimi kovači in tudi njegov prvi predsednik — nato pa skupaj pripravljali in l. 1925 pričeli izdajati Geografski vestnik, ki mu je bil v I. in II. letniku sourednik. Že za prvo številko je napisal kratko, a pomembno razpravo o dolžini obale in številu otokov in pristanišč v Jugoslaviji, delce, ki so ga potem mnogo navajali. Avtor ga je sestavil sicer v glavnem po podatkih A. Sobieczkega, vendar ga je skrbno izpopolnil z lastnimi kartometriskimi dognanji. Našemu časopisu je ostal zvest do konca in mu pošiljal razprave in tu in tam tudi ocene, kadar je le utegnil.

Rubićev oče je bil doma iz Katunov nad reko Cetino, nedaleč od Omiša; blizu vasi je zaselek Rubići, od koder izhaja ta rod. Ivo pa se je rodil 15. januarja 1857 v Sumartinu na otoku Braču, kjer je oče bil v finančni službi. Hodil je tu tudi v ljudsko šolo, nato v gimnazijo v Splitu, od koder je odšel v zadrsko semenišče, kjer je absolvirал teologijo. Ker je škofijska gimnazija v

Splitu potrebovala profesorjev, so mu omogočili nadaljevanje študija, ki ga je leta 1923 končal z

doktoratom oziroma leta 1924 z diplomskim izpitom na univerzi v Ljubljani. Tu je bil 1923/24 asistent na Geografskem inštitutu. Jeseni 1924 se je vrnil v Split, kjer je bil do leta 1941 gimnazijski profesor. V šolskem letu 1930/31 je bil v Nemčiji, predvsem v Berlinu, da izpopolni svoje geografsko znanje. Sad tega bivanja je bila knjiga „Nova Njemačka“, Split 1931, str. 238, kjer poroča v obliki reportaž o življenjskih, kulturnih in gospodarskih problemih Nemčije po porazu leta 1918. Med drugo svetovno vojno se je fašistom umaknil iz Dalmacije in služboval 1942/44 na gimnaziji v Slavonskem Brodu, zadnje vojno šolsko leto pa na učiteljsišču v Križevcih. Po osvoboditvi je leta 1946 postal docent geografije na univerzi v Zagrebu, 1949 izredni, 1956 redni profesor. Hudo bolan je s 1. januarjem 1961 stopil v pokoj, ki ga je pa užival le malo časa. V Rogaču na otoku Šolti, kjer si je zgradil svoj tusculum, je 2. aprila 1961 prenehalo biti njegovo oslabiljeno srce. Pokopali so ga v Katunih, kjer je bil staršem zgradil grobnico.

Takšna je torej bila življenjska pot prijatelja Iva Rubiča, skromno življenje jugoslovanskega profesorja, brez velikih dogodkov, če izvzamemo omenjeno bivanje v Nemčiji in nekaj kratkih potovanj po Sredozemlju (dandanes taka potovanja tudi niso več veliki dogodki!). Toda kljub tej preprostosti je bilo to življenje bogato, saj ga je izpolnjevala ljubezen do geografije in ljubezen do rodne Dalmacije in morja. Iz te ljubezni so zrastle tudi njegove knjige, razprave, predavanja, članki. V znamenju te ljubezni se je med obema vojnama tudi udeleževal v „Jadranski Straži“, ki ji je bil skozi dolga leta generalni tajnik. Vzgojil je, lahko rečemo, celo generacijo idejnih borcev za naš Jadran in napredek Jugoslovanov na morju, bodisi da je potoval od podružnice do podružnice, predaval in bodril, bodisi da je vodil velike pomorsko-propagandistične tečaje. Njegovi pobudi in neumornemu delu se ima Split zahvaliti tudi za pomorski muzej. Za njegovo ustanovitev se je zavzemal že l. 1927 („O pomorskem muzeju Jadranske Straže“, Almanah Jadranske Straže 1927, 624—630).

Dalmacija in morje — njima je posvetil vse svoje delo in na tem področju je bil tudi kot geograf najmočnejši. Tako je postal posebno znan s svojo knjigo „Naši otoci na Jadranu“, ki je vzrastla iz kratkega spisa „O našim pomorskim otocima“ v Almanahu Jadranska Straža 1926, 305—332, a leta 1952 ob desetletnici naše nove vojne mornarice doživela peto, lepo opremljeno izdajo. Med otoki je posebno pozornost posvečal Šolti, ki je o njej zbral zemljepisnega gradiva za obsežno knjigo, obelodanil pa le nekatera poglavja: „Nesto o imenima obale Šolte“, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 49/1926—27, 60—65; „Obala Šolte (morfološki prikaz)“, Geografski vestnik II/1927, 28—53; „Pomicanje naselja na Šolti“, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 50/1932, 330—338; „Povješću duž šoltanske obale“, 5 str., Split 1931; „Prilozi

hidrografiji otoka Šolte“, Hrvatski Geografski Glasnik 3/1931, 224—226. Morfološke študije ob šoltanski obali so vzbudile njegovo zanimanje za morskobrazanje, tako da je s tega področja napisal tri razprave, ki so vse izšle v Ljubljani: „Djelovanje mora na obalni rub“, Almanah Jadranska Straža za 1928—29, Ljubljana 1929, 462—480, z avtorjevimi lastnimi posnetki lepo opremljeni spis „Mali oblici na obalnem reljefu istočnog Jadrana“, Geografski vestnik XII/XIII, 1936/37, 3—53 in dodatek k temu spisu „Podmorski mlinovi“, prav tam XV/1939, 54—58. Posebej je opisal tudi otok Palagružo oziroma skupino Palagraških otokov, naših najbolj oddaljenih postojank na Jadranu (Palagruža, Jadranska Straža VII/1929, 103—105, 128—132).

Na dalmatinskem kopnem ga je posebno zanimal Split, kjer je bival toliko let in imel priložnost uporabljati tudi uradne in arhivalne vire. Že 1926 je v Geografskem vestniku II, 17—22 in 72—81 objavil študijo „Padaline u Splitu“, izmed njegovih poznejših spisov pa je posebno tehtna razprava „Gravitacija susjednih žitelja Splitu“, Hrvatski Geografski Glasnik II/1930, 109—152. Problem gravitacije prebivalstva k mestnim središčem ga je mikal tudi še pozneje. Tako je v istem Glasniku 8—10/1939, ki ga je uredil sam v čast 75-letnice svojega učitelja prof. A. Gavazzija, na str. 202—232 obravnaval „Gravitacijske zone važnijih luka na istočnoj obali Jadrana“, in tudi v knjigi „Slavonski i Bosanski Brod. Študija o ekonomsko-geografskoj strukturi grada i okoline“, Slavonski Brod 1953, str. 112, razpravlja obširno o Brodu kot gravitacijskem središču bližje in daljnje okolice. Z istim problemom se ukvarja v svoji še neobjavljeni obsežni poleogeografiji Zadra. V zvezi s temi študijami je tudi njegov pregledni članek „Geografsko određivanje okolice grada“, Geografski Glasnik 11—12/1949—1950, 46—60. Dasi se kdaj tudi še povrne k problemu iz fizične geografije, na primer v študiji „Suša na našem Primorju“, Geografski Glasnik 13/1951, 69—99, se je s temi spisi vendarle dokončno opredelil kot antropogeograf, kar je v bistvu bil že od začetka. Med njegove antropogeografske spise sodi tudi „Ispasa na Biokovi“, Hrvatski Geografski Glasnik 1/1929, 47—76 in poljudnoznanstvena knjižica „Zemlja i čovjek. Osnovi antropogeografije“, pisana za širše sloje (Popularno-naučna biblioteka 6—7, Zagreb 1956, str. 160). Močno poudarja antropogeografijo tudi v svoji najobsežnejši knjigi „Kroz probleme opće geografije, Evropa — geografska cjelina, Zapadna, Sjeverna i Centralna Evropa“, ki je izšla kot prvi del „Geografije svijeta“ Seljačke sloge v Zagrebu 1954, str. 532. Tudi večji del njegove zadnje knjige, ki obravnava „Evropsko-azijsko-afrički Mediteran“, Geografska biblioteka 2, Zagreb 1959, str. 142, prvo jugoslovansko delo, ki zajame geografijo vsega Sredozemlja, je posvečen antropogeografskim problemom. Zanimiva antropogeografska snov je tudi predmet njegove zadnje razprave „Značenje povijesti Klisa za Split“, ki jo

je napisal za zbornik, izdan ob 70-letnici akademika prof. Antona Melika, Geografski vestnik XXXII/1960, 201—212. Izšla je le nekaj tednov pred njegovo smrtjo.

Posebno pomembni pa so Rubičevi narodno-obrambni spisi, med katere bi poleg številnih člankov v „Jadranski Straži“ štel zlasti naslednje tri: „Naša međa prema Italiji“, Biblioteka Pokrajinskog odbora Jugoslovanske Matice u Splitu 4, Split 1926, str. 48, ki obravnava prav izčrpano tudi slovensko-italijansko mejo, knjigo „Tali-jani na Primorju Kraljevine Jugoslavije“, Split 1930, str. 57, ki je 1931 izšla še v francoski izdaji in doživela velik odmev tudi v inozemstvu, pa sočno pisano razpravo „Einflüsse der geographischen Lage auf die Geschichte des jugoslawischen Küstenlandes“, Geographischer Anzeiger, Gotha 1932, Heft 9. Jasno je v teh spisih pokazal, kako majhno je število Italijanov na vzhodni jadranski obali in kako neosnovane so italijanske irredentistične zahteve.

Rubič je napisal tudi nekaj vodnikov, ki so jih deloma prevedli tudi v tuje jezike. Že 1927 je objavil balneološko študijo „Furule“, Split 1927, str. 28, ki obravnava splitsko kopališče istega imena. L. 1930 je izšel opis „Split i okolica“, Biblioteka Jadranske Straže 6, str. 36, l. 1933, vodnik „Po zapadnom Mediteranu“, Split, str. 56, leto pozneje pa prav tam vodnik „Po istočnem Mediteranu“, str. 55. Kot navodilo za udeležence I. povojnega kongresa geografov Jugoslavije je 1950 napisal razpravo „Zapadna Istra i Pula“, Kongresi geografa Jugoslavije I, Zagreb, 57—67. Rad je v poljudni obliki poročal o svojih potovanjih po našem Primorju. Izmed teh potopisov sta dva izšla tudi kot posebna odtisa: „Od Splita do

Durmitora“, ponatis iz Hrv. Planinara, Zagreb 1939, 1—30 in „Splitski Argonauti kroz sjeverodalmatinski arhipelag“, posebni odtis iz „Jadranske Straže“ XVIII/1940, str. 19. Prav iz teh dveh spisov odseva vsa Rubičeva vedrina in njegova velika ljubezen do Jadrana in njegovega kraškega zaledja.

Rubičevo geografsko delo je torej prav obsežno. Zgornji pregled še zdaleč ni popolen, saj niso upoštevani mnogi njegovi prispevki v „Jadranski Straži“ in drugih revijah in dnevnem časopisju. Mnogo takih manjših doneskov je objavil tudi le s psevdonimi (na primer Dir in Talasofil). Zelo veliko je tudi predaval, pred leti posebno v Jadranski Straži, pozneje v Geografskem društvu v Zagrebu in ponovno tudi v našem Geografskem društvu, nešteto krat pa tudi v raznih ljudskih in delavskih univerzah. Kakor je bil izvrsten govornik, ki je blestel kot predavatelj na univerzi in na geografskih sestankih in kongresih, tako je tudi pisal z lahkoto in mnogokrat ekstenzivno, kar je obravnavanemu predmetu kdaj tudi škodilo. Prekipevajoče ideje pa je našo geografijo brez dvoma obogatil s svojimi spisi in mnogimi novimi mislimi ter nakazal vrsto problemov, ki jih bo še treba rešiti. Njegovi učenci, ki jih je lepo število in ki jim je bil nad vse drag učitelj, bodo njegovo delo nadaljevali.

Sedaj počiva Talasofil, veliki ljubitelj našega morja, na tistem pokopališču na Katunih. Šum morskih valov ne seže tako daleč v zaledje. Namesto njih mu pojejo dan in noč svojo pesem slapovi bližnje Cetine in šume noč in dan hrasti katunskega pokopališča, ki je o njih sam nekje zapisal, da so najsilnejši hrasti srednje Dalmacije. Naj mu bo lahka kraška gruda!

KRAJSI PRISPEVKI

AKTUALIZIRANJE GEOGRAFSKEGA POUKA

Današnja mladina mora biti politično čimbolj razgledana. K temu ji lahko mnogo pomaga pouk regionalne geografije, če ni strogo omejen na predpisani učni program. V razredih, kjer se poučuje regionalna geografija Evrope, drugih kontinentov ali Jugoslavije, naj se razvrstitev učne snovi ravna po tem, kako prihaja zdaj ta, zdaj ona dežela v središče svetovne pozornosti. Kadar se tu ali tam odigravajo kaki važni politični dogodki in se ves svet zanima zanje, takrat je najprimernejši čas, da se tudi geograf porazgovori z učenci o tisti deželi, o gibalih njene politike in o aktualnih političnih dogodkih. Takrat je marsikateri učenec željan, da kaj tehtnega izve o tamošnji pokrajini, njenem gospodarskem in političnem razvoju in stanju, o načinu življenja tamošnjih ljudi in njihovih perspektivah. Učitelj lahko zainteresira učence same, da proučijo geografijo takšne aktualne dežele, zberejo morebiti kake slike in sami poročajo razredu o značilnostih pokrajin in ljudi, učitelj pa njihovo poročilo dopolnjuje in vzročno osvetljuje. Čudno je, če geograf molči o deželi, o kateri pišejo

vsi časopisi, in čaka, da pride na vrsto po učnem programu. Do tedaj je morda zanimanje učencev zanjo že popolnoma splahnelo.

Še temeljiteje lahko geografija oblikuje politično razgledanost mladine, če stalno spremlja politična dogajanja v svetu. To dosega s političnimi pregledi, ki jih učenci podajajo na primer vsakih 14 dni. V šolskem letu lahko pridejo skoro vsi učenci na vrsto. Poročila naj zajamejo vse važne dogodke po svetu, ki so se zgodili v tistih 14 dneh, in naj ne bodo samo kronološko naštevanje dogodkov, ampak naj jih vzročno povezujejo in osvetljujejo z naravnimi in družbenimi pogoji. Posebno v gimnaziji je marsikateri dijak že toliko zrel, da skuša do njih zavzeti svoje stališče z vidika socializma, kocksistence in dela za mir. Med referatom ima učenec marsikdaj priložnost, da vplete opis geografskih značilnosti in jih razloži ob stenskem zemljevidu. Spremljanje političnih in gospodarskih dogajanj povečuje možnost geografskega mišljenja in pogloblja razumevanje geografije, obenem pa napravlja geografijo mladini bolj privlačno. Zato naj ne bo nikomur žal za četrt ali pol učne ure, ki jo je treba žrtvovati za takšen pregled. Že to, da razred po-

sluša poročilo iz ust sošolca, prebija oklep apolitičnosti, ki obdaja še marsikaterega učenca, posebno pa učenke. Pri tem mislim na učence zadnjih razredov osemletk in vseh srednjih šol. Če pa tudi sam pride na vrsto in vsaj 14 dni vestno bere časopise in posluša radijska poročila ter se poglobi v zunanjo politiko, dobi veselje za to stran življenja in morda uvidi, da pomeni za izobraženca nedopustno pomanjkljivost, če ne ve, kaj se v svetu dogaja in kaj giblje svet k napredku ali ga ovira. Niti država niti posameznik se ne more izolirati od svetovnih dogajanj. Šola mora učencem pomagati, da dobijo vpogled v svetovno politiko. S tem bodo bolje razumeli tudi smeri naše domače politike, pa tudi geografija in zgodovina jim bosta bližja in zanimivejša. Redni politični pregledi približujejo šolo življenju in aktualizirajo šolski pouk.

France Planina

DRUŽBENA POSESTVA V OKOLICI LJUBLJANE

Iz zemljišč, ki so postala družbena last, se je v Sloveniji izoblikovalo spočetka okrog 310 kmetijskih obratov. Uvajanje mehanizacije je dovedlo do tega, da so se razvila večja posestva, ki obsegajo po 150 in več hektarov zemlje. Težnja za specializacijo in postopno industrializacijo kmetijstva je pa povzročila, da so začeli kmetijske obrate združevati v kombinata, ki na racionalnejši način proizvajajo poljedelske in živinorejske pridelke ter jih deloma že tudi industrijsko predelujejo. Takšni kombinati so: Agrokombinat Ljubljana, kmetijski kombinati Barje, Grosuplje, Dravsko polje, Ptujsko polje, Postojna in Koper, kmetijsko-gozdarski posestvi Kočevje in Novo mesto, kmetijska gospodarstva Snežnik, Beltinci in Rakičan ter vinogradniški gospodarstvi Ljutomer in Radgona-Apače. V bližini Ljubljane so razvrščeni obrati Agrokombinata in kombinatov Barje ter Grosuplje. Nekaj teh obratov je obiskal ljubljanski aktiv geografov 23. marca 1961, da se člani seznanijo z napredkom, ki so ga dosegla družbena posestva v zadnjih dveh letih, in uporabijo svoja spoznanja pri pouku o našem socialističnem gospodarstvu. Ekskurzijo je organiziral tov. A. Lah, strokovno vodstvo pa je prevzel inž. agr. Simončič.

Najprej smo obiskali samostojno živinorejsko posestvo v Horjulu, ki zadržava kisló zemljišče ob Sujci. Zemlje šele izboljšujejo, nižje dele zasipljejo in kopljejo odtočne jarke. Ker še nimajo dovolj krme, redijo le pitana teleta, t. im. baby beef, ki ne potrebujejo mnogo sena, ampak predvsem močna krmila in nekaj silaže. Živina je v glavnem sivorjave pasme. Baby beef je 10 do 12 mesecev stara živina s teže 350 do 400 kg. Meso takšne živali nima skoro nič loja. Živine je okrog 500 glav, nameščena je v odprtih hlevih. Najboljša temperatura zanjo je od 5 do 10° C. Živino opravlja le pet krmilcev. Za pridelovanje silaže imajo že 20 ha njiv. V dveh letih bo imelo posestvo dovolj vse krme in bo lahko prešlo na vzrejo mlekaric.

Nato smo se peljali na obrat Gmajnice vzhodno od železniške postaje Brezovice in na posestvo Jesenkovo južno od Ljubljane. To sta poleg posestev Ključce, Lipce in Bistra del kombinata Barje. Jesenkovo ima tri obrate: vrtnarijo na 100 ha zemljišč, kurjo farmo in farmo mlekaric v Rakovi jelši. Kurja farma redi leghornke, ki so bele in lahke, a nesejo največja jajca; prostora ne potrebujejo mnogo, ker si ne iščejo same hrane. V Rakovi jelši redijo predvsem pincgavsko (bohinsko) govedo, ki ima rjavo glavo in belo progó po hrbtu in daje povprečno po 3200 l mleka

na leto. Krmo izboljšujejo z ječmenovimi tropinami iz pivovarn. Na Gmajnicah so krave na prostem. Krmijo jih v glavnem s silažno koruzo. Krmno koruzo kosijo s silokombajnom, ki sam meče zelenje na prikolico. Za siliranje krme ne potrebujejo več zidanih silosov, ampak koritaste in zemeljske. V takšen silos spravijo 20 do 100 vagonov krme. Tlačijo jo s traktorji-goseničarji. Ves kombinat Barje ima 1800 ha zemljišč, od tega 1500 ha obdelovalne zemlje. Leta 1959 so pridelali osem vagonov silažne koruze na hetar. Kombinatske oskrbuje Ljubljano z mlekom in zelenjavo. Pred tremi leti je Ljubljana, ki potrebuje dnevno 40.000 do 45.000 l mleka na dan, dobivala mleko pozimi z območja s polmerom 150 km, poleti pa s 50 km. Družbena posestva so krila le 20% potreb Ljubljanskih mlekaric, sedaj dajejo že 52%, v dveh letih bodo pa sama oskrbovala vso Ljubljano. Za to so določeni obrati Agrokombinata, Barja in Grosuplja, ki bodo do tedaj imeli že 6000 mlekaric in bodo proizvajali obrog 60.000 l mleka na dan. To niso več želje, ampak stvarnost, ki se ji hitro približujemo. Zasebni kmetje bodo oddajali mleko združnim zbiralnicam za posnemanje, posneto mleko bodo pa sprejemali za pitanje prašičev in telet. Na družbenem posestvu že molzejo s prevoznim molznim strojem. Pri tem je manj možnosti za okužbo mleka in je treba manj delavcev, saj more en delavec pomolsti 50 krav na dan.

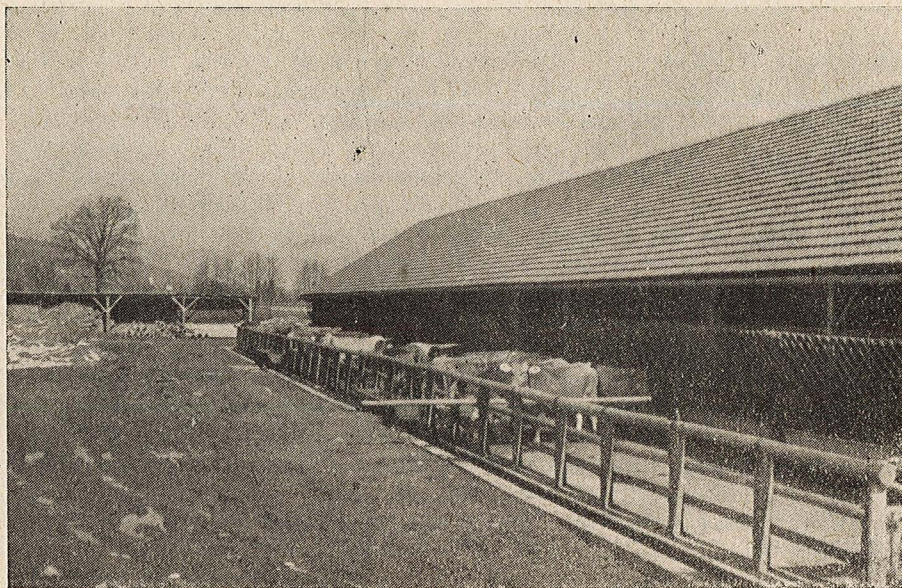
Dalje nas je vodila pot v kombinat Grosuplje. Sadovnjakov v Slivnici nismo mogli obiskati zaradi snega, vodnik nam je pa povedal, da imajo zrigolanih za nasade 1000 ha. Pozne sorte sadnega drevja rode navadno le vsako drugo leto, ker drevesa jeseni ne morejo več pripraviti snovi za cvetne popke. Kjer pa drevje goje in mu redno gnoje, ima dosti rezervnih snovi, da vsako leto cvete in rodi. Sadovnjake imajo tudi na Poljci.

Vpogled v gospodarstvo grosupeljskega kombinata smo dobili na živinorejskem posestvu Boštanj. V zaprtih hlevih imajo nad 500 glav sivorjave govedi. Sedaj izboljšujejo zemljišče in ga arondirajo z nakupom ali najemom zasebnih parcel. Lani so imeli parcele raztresene po eno uro naokrog. Na hektar so sedaj raztresli po 1200 kg umetnih gnojil in gnojili bodo še s hlevskim gnojem, ki ga je pri tolikšni živini dovolj. Letos bo obdelanih 130 ha novih površin. Ko bo zemljišče do kraja izboljšano, bo mogoče rediti 2000 glav živine. Ob koncentratni krmi so dosegli, da je neka krava dajala po 27 l mleka na dan. V Ponovičah pa so imeli državno rekorderko, ki je dajala po 37 l. Poleg Boštanja in Ponovič spadajo v kombinat še posestva Turjak, Stična, Brvace in Selo. V načrtu je, da se bo pridružila še mlekarna v Stični, ker bodo Ljubljanske mlekarne kmalu imele dovolj mleka z najbližjih obratov. V Boštanju redijo sedaj še teleta za baby beef, a se nameravajo specializirati na rejo plemenske živine. Letos imajo napredaj 100 plemenskih krav z rodovniki za 15 let nazaj. Z gojenjem in selekcijo izboljšujejo pasmo. Krava Oglja je na primer dajala spočetka 4000 l mleka na leto, po dobrem krmljenju je pa prišla na 8000 l. Največ plemenske živine odkupijo Italijani in Grki. Zanimivo je pregledati tablice v hlevih, kjer ima vsaka krava napisano svoje ime in podatke. Človek se čudi domišljiji, ki najde nad 500 različnih imen. Skupaj zmore kombinat 1800 l mleka na dan, računajo pa že v bližnji prihodnosti na 4000 l. Sedaj ga pošiljajo 600 l v Trst. Pripravljajo pa se že na strojno mólžo. Osebjá je 45, večinoma so tu zaposleni domačini. Samo v Boštanju bi potrebovali dva veterinarja, a jih ni,

Za osebje zidajo stanovanjsko hišo. Razvaline gradu nameravajo podreti in postaviti na razglednem kraju gostinski obrat za letoviščarje.

Nazadnje smo si ogledali še obrate v Zadobrovi in v Zalogu, ki pripadajo Agrokombinatu Ljubljana. Agrokombinat ima zelo različne in specializirane obrate v vzhodnem in severnem delu ljubljanske okolice. Zadobrova, Depala

Kombinat mesne industrije Emona v Zalogu je sicer samostojen, a je povezan z živilorejskimi obrati. Z delom je pričel leta 1959 in je naj sodobnejši obrat te vrste v Jugoslaviji; tuji strokovnjaki so mu priznali naslov „eksportna klavnica“. Obiskali smo vse oddelke tovarne: hleve, kotlarno, klavnico, čerevarno, izdelovalnice raznih mesnih izdelkov in konserv, nasoljevalnico, ledarno, hladilnice,

Zivinorejsko posestvo Gmajnice — Toto D. Meze

vas, Vodice in Mengeš so mlečne farme, v Ihanu je pitališče bekonov (bacon), v Črnelem pitališče telet baby beef, v Zalogu perutninska in v Dolskem račja farma, na Križu pri Mengšu farma za produkcijo jaje, h kombinatu je priključena tudi tovarna močnih krmil v Mostah. Agrokombinat se razvija v pravo kmetijsko-industrijsko podjetje, ki uporablja mehanizacijo za čim boljše izkoriščanje kmetijskih površin in čim večjo proizvodnjo za trg.

Mlečna farma v Zadobrovi ima dva obrata. V vsakem rede približno 600 krav pasme jersey, ki so jih uvozili iz nordijskih dežel in se odlikujejo po veliki maščobnosti mleka. Krave so razmeroma majhne in suhe, mleka dajejo od 3600 do 4000 l na leto, a mleko ima 6—7% maščobe, to je skoro dvakrat toliko kot pri drugih pasmah. Seveda jih krmijo z močnimi krmili in imajo zato vse zemljišče zasejano s silažno koruzo, grašico, ovsem, ržjo, lucerno in sladkorno peso. Pred petimi leti so imeli 144 ha zemljišč, potem so z buldožerji preuredili hosto in jarke ob Savi in imajo sedaj že 420 ha zemlje; nameravajo pa preurediti na ta način še neproduktivni svet na levem bregu Save. Leta 1959 so pridelali na hektar 15 vagonov silažne koruze. Lucerno dehidrirajo in oddajajo tovarni močnih krmil za izdelavo perutninske krme. Vsak hlev upravlja šest ljudi; ko bodo uvedli strojno molžo, bodo zadostovali trije. V odprtih hlevih so živali pozimi bolj dlakave. Krava Istra daje 24 l mleka na dan. Agrokombinat ima načrt, v nekaj letih dvigniti dnevno proizvodnjo mleka na 42.000 l. V vsej Sloveniji dajejo mlekarnam družbena posestva že 34% mleka, v Celje pa že 92%.

skladišča, ekspedit, kontrolni in bakteriološki ter kemični oddelek. Ob opazovanju mehanizacije se geograf nehote spomni na klavnice v Chicagu. Tudi tu v Zalogu živino v trenutku omamijo z električnim tokom in si delovni procesi nato sledijo tako hitro, da jih kar težko dojemaš. Vendar gre na primer trdna salama šele po 4½ mesecih v prodajo. Tu vidiš, kako injicirajo jezike s salamuro, drugod te presenetli skladovalnica šunk pa odtokanje krvi, ki se porablja za proizvodnjo lepil, sušenje ščetin, najbolj pa zahtevno pripravljane bekonov. Proizvodnja bekonov se začne na farmi v Ihanu. V ta namen redijo švedsko pasmo Landrace prašičev, ki jih pitajo z ječmenom in posnetim mlekom. Ko porabi prašič 320 kg ječmena, 300 l mleka in 3 kg rudninskih snovi, je gođen za predelavo v bekona. Tehtati mora okrog 95 kg in biti dolg 78 do 80 cm, slanina na ledjih sme biti debela 3 do 3,5 cm. V Emoni ga preseka po hrbtenici natančno v dve polovici, odvzamejo glavo in vse kosti razen v nogah, nasolijo in presušijo. Bekone izvažajo v Britanijo, kjer jih uporabljajo za ham and eggs. Kupci so sila zahtevni in mora blago natančno ustrezati navedenim predpisom. Emona je že letos v prvih štirih mesecih izvozila v Britanijo za 12 milijonov dolarjev bekonov, konserv in mesnih izdelkov. Danci nam ne prodajo svojih plemenskih prašičev, ker se boje konkurence pri izvozu v Britanijo. Emona ima tolikšno zmogljivost, da na leto lahko zakolje in predela 94.000 prašičev, 25.000 odraslih govedi in 20.000 telet.

Perutninska farma v Zalogu je najboljši primer specializiranega in industrializiranega kmetijstva. Delovati je

žacela leta 1959 in spada med največje v Evropi. Jajca za valjenje dobiva s Križa pri Mengšu in iz Neverk pri Pivki. V avtomatskem inkubatorju se vali 72.000 jaje hkrati. Vsak teden dobijo okrog 18.000 piščancev in jih nato vse skupaj vzrejajo v dolgih prostorih, razsvetljenih z infra-rdečo svetlobo, kjer je popolnoma izključen vpliv letnih časov. Prostor je nastlan z zmleto šoto, v njem so nameščene „umetne koklje“, grelci centralne kurjave. Piščanci pripadajo mesnati pasmi White Rock. Za vsakega je preračunano, da porabi 3 kg mešanice iz tovarne močnih krmil in dobi določeno količino antibiotikov in sredstev proti nalezljivim boleznim. S tem se razvije v t. im. brojlerja, ki ima 1,10 do 1,25 kg žive teže in gre v zakol v lastno klavnico. Prostor nato razkužijo in namestijo v njem spet nov zarod. V celotni stavbi redijo lahko hkrati 150.000 do 180.000 piščancev, ob našem obisku jih je bilo okrog 135.000. Zanimiv je pogled v gojišče, kjer kar mrgoli živalic in vse čivka. Manjša pitališča brojlerjev so še v Podčetrtku, Mokricah, Preboldu in Mariboru.

Zalog ima od leta 1958 tudi veliko hladilnico, kjer se lahko vskladišči do 250 vagonov sadja in zelenjave ter izpostavi vsem vrstam hlajenja do globokega zmrzovanja pri -40°C . Zaloška hladilnica je dvakrat tolikšna kot ona v Dekanih. Za njen ogled ni bilo več časa.

Ogled teh obratov in razgovor s strokovnjaki nam je pokazal velik pomen družbenih posestev. Načrtna mehanizirana in industrializirana proizvodnja nasičuje domači trg, rešuje mesta in industrijska središča, skrbi za vsakdanjo oskrbo in se močno uveljavlja pri izvozu blaga. Klavno govedo gre v Italijo in Zahodno Nemčijo, nekaj tudi v Švico, Francijo in Libijo. Plemensko govedo sivorjave in simentalke pasme izvažamo v Grčijo, meso in mesne izdelke v Italijo, Anglijo, Vzhodno Nemčijo in Češkoslovaško, bekone in mesne konzerve v Anglijo, slanino v Avstrijo, jajca in perutnino v Zahodno Nemčijo. Najpomembnejše je angleško tržišče, ki je pa zelo občutljivo. Proizvodnja tako naglo narašča, da se ni več bati pomanjkanja na domačem trgu, temveč se nasprotno kaže potreba, da dobimo obsežnejša tržišča v inozemstvu. Tradicionalni način kmetij-tijstva se je preživel, tudi zasebni kmetje dobivajo pri družbenih posestvih pobude za naprednejše in donosnejše kmetovanje.

France Planina

PORAST PREBIVALSTVA V LR SLOVENIJI V LETIH 1953—1961 PO OBČINAH

(PRVI REZULTATI POPISA)

O vzrokih za zelo različno gibanje našega prebivalstva po posameznih krajih in pokrajinah med štetjema 1953 in 1961 bomo geografi še mnogo pisali, ko bo na razpolago vse popisno gradivo na leto 1961. Kaže, da bomo spet pogrevali že staro ugotovitev: agrarni, posebno hribovski kraji nazadujejo, industrijski in urbanski centri pa naglo rastejo.

Statistični bilten štev. 203, ki ga izdaja Savezni zavod za statistiko FNRJ v Beogradu, prinaša prve rezultate popisa dne 31. marca 1961 po občinah. Iz njega sta v tabeli navedena dva podatka, število prebivalstva in indeks rasti (1953 = 100) občin LR Slovenije.

Okraj Celje	198.207	105,0
Celje	50.166	112,2
Laško	12.798	99,8
Mozirje	15.149	97,2
Slovenske Konjice	18.314	102,1
Šentjur pri Celju	16.999	94,6
Šmarje pri Jelšah	31.073	94,4
Šoštanj	22.528	126,9
Zalec	31.180	107,4
Okraj Gorica	109.331	100,0
Ajdovščina	21.390	97,1
Bovce	3.963	94,2
Dobrovo	6.323	98,0
Idrija	17.575	100,2
Kanal	7.469	97,6
Kobarid	5.963	92,3
Nova Gorica	33.108	106,8
Tolmin	13.540	96,6
Okraj Koper	108.217	104,5
Hrpelje	7.547	88,0
Ilirska Bistrica	13.777	92,2
Izola	9.327	120,3
Koper	29.067	113,0
Piran	11.390	121,4
Postojna	18.702	99,1
Sežana	18.407	100,6
Okraj Kranj	138.675	109,8
Bled	9.162	106,1
Bohinj	5.125	100,6
Jesenice	25.773	111,0
Kranj	47.456	114,1
Radovljica	12.401	116,8
Škofja Loka	17.593	101,5
Tržič	11.234	110,6
Železniki	6.298	100,9
Žiri	3.633	104,8
Okraj Ljubljana	402.580	117,7
Cerknica	10.872	98,1
Domžale	27.314	113,3
Grosuplje	22.415	101,4
Hrastnik	16.037	109,4
Kamnik	19.771	110,8
Kočevje	16.764	113,8
Litija	16.592	102,9
Ljubljana-Bežigrad	31.841	152,8
Ljubljana-Center	43.216	102,7
Ljubljana-Moste-Polje	32.198	118,8
Ljubljana-Siška	37.303	121,1
Ljubljana-Vič-Rudnik	52.226	109,2
Logatec	7.027	106,2
Loška dolina	5.442	98,4
Medvode	7.957	116,3
Ribnica	9.880	98,2
Trbovlje	17.994	108,3
Vrhnika	12.528	110,9

Zagorje ob Savi	15.203	108,2
Okraj Maribor	344.683	106,9
Dravograd	7.086	105,8
Lenart	17.139	94,4
Maribor-Center	67.811	110,7
Maribor-Tabor	42.068	113,9
Maribor-Tezno	42.552	115,1
Ormož	19.403	95,7
Ptuj	63.575	101,5
Radlje ob Dravi	17.598	104,3
Ravne na Koroškem	21.828	115,5
Slovenj Gradec	15.816	105,1
Slovenska Bistrica	29.807	104,5
Okraj Murska Sobota	127.160	95,8
Beltinci	15.079	95,0
Gornja Radgona	19.478	95,4
Lendava	20.759	93,3
Ljutomer	17.655	95,8
Murska Sobota	46.186	97,7
Petrovci-Šalovci	8.003	94,0
Okraj Novo mesto	155.515	96,5
Brežice	25.163	97,7
Crnomelj	16.817	94,0
Metlika	6.835	92,1
Novo mesto	44.584	99,1
Sevnica	18.644	96,8
Trebnje	17.158	92,7
Videm-Krško	26.314	96,1

LR Slovenija je štela 31. marca 1961 1.584.368 preb. (leta 1953 1.504.427 in leta 1948 1.439.800 preb.). V razdobju 1949—1953 je bil letni narast 8,9, med popisi 1953 in 1961 pa 6,6 na 1000 prebivalcev. Na 20.251 km² je leta 1961 živelo povprečno 78,2 preb. na km².

I. Gams

VZNIK ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN RAST ČLANSTVA

Organizacija združenih narodov je naslednica predvojnega odmrlega Društva narodov. Ustanovljena je bila 26. junija 1945 na konferenci v San Francisku, vendar se uradno smatra kot rojstni dan tega svetovnega parlamenta 24. oktober 1945, ko je večina držav ustanoviteljic ratificirala ustanovno listino OZN.

Ustanovitev OZN je rezultat vrste izjav in odlokov z mednarodnih konferenc med drugo svetovno vojno. Prvi znanilec današnje organizacije narodov je bil podpis londonske deklaracije 12. junija 1941, zatem atlantska listina, to je izjava, ki sta jo dala Roosevelt in Churchill 14. avgusta 1941, ter deklaracija Združenih narodov, ki jo je 1. januarja 1942 v Washingtonu podpisalo 26 držav. Tedaj se je tudi prvič uporabil izraz „Združeni narodi“. Sledila je konferenca v Moskvi 1. novembra 1943, ko so se že pokazali prvi jasni obrisi bodoče organizacije. Izjava s te konference je bila potrjena 1. decembra 1943 v Teheranu na sestanku med Churchillom, Rooseveltom in Stalinom. Njihova deklaracija je poudarila potrebo ustanovitve mednarodne organizacije, osnovane na principih suverene enakopravnosti vseh miroljubnih držav za ohranitev miru in varnosti na svetu. V avgustu 1944 je bila v dvorcu Dum-

barton Oaks pri Washingtonu konferenca predstavnikov Kitajske, Sovjetske zveze, ZDA in Velike Britanije. Sestavljen je bil prvi načrt Organizacije združenih narodov, ki je pozneje služil kot osnova za izdelavo „ustavne listine“. Odločeno je bilo tudi, da se takoj po končani vojni skliče ustanovna konferenca v San Francisku. Na tej prvi povojni konferenci se je 26. VI. 1945 zbralo 51 držav ustanoviteljic. Navzočih je bilo vseh 22 držav ameriškega kontinenta, 14 evropskih, 9 azijskih, dočim so Afriko zastopale samo 4 države, Oceanijo pa dve.

Danes je zbor članic OZN domala podvojen. Stevilo evropskih držav se je povzpelo na 26 in prav toliko je afriških, azijskih pa 24, medtem ko zastopata Oceanijo še vedno le dve državi. V palači OZN na East Riverju v New Yorku so potemtakem danes akreditirani zastopniki devetindevetdesetih držav.

Razporejene po kontinentih z datumi sprejetja v članstvo, se vrstijo takole:

EVROPA

Albanija — 14. XII. 1955
 Avstrija — 14. XII. 1955
 Belgija — 1945
 Beloruska SSR — 1945
 Bolgarija — 14. XII. 1955
 ČSSR — 1945
 Danska — 1945
 Finska — 14. XII. 1955
 Francija — 1945
 Grčija — 1945
 Irska — 14. XII. 1955
 Islandija — 19. XI. 1946
 Italija — 14. XII. 1955
 Jugoslavija — 1945
 Luksenburg — 1945
 Madžarska — 14. XII. 1955
 Nizozemska — 1945
 Norveška — 1945
 Poljska — 1945
 Portugalska — 14. XII. 1955
 Romunija — 14. XII. 1955
 Sovjetska zveza — 1945
 Španija — 14. XII. 1955
 Švedska — 19. XI. 1946
 Ukrajinska SSR — 1945
 Velika Britanija — 1945

AZIJA

Afganistan — 19. XI. 1946
 Burma — 19. IV. 1948
 Cejlon — 14. XII. 1955
 Ciper — 20. IX. 1960
 Filipini — 1945
 Indija — 1945
 Indonezija — 28. IX. 1950
 Irak — 1945
 Iran — 1945
 Izrael — 11. V. 1949
 Japonska — 18. XII. 1956
 Jemen — 30. IX. 1947
 Jordanija — 14. XII. 1955
 Kambodža — 14. XII. 1955
 Kitajska (kuomintangška) — 1945

Laos — 14. XII. 1955
 Libanon — 1945
 Malajska zveza — 17. IX. 1957
 Nepal — 14. XII. 1955
 Pakistan — 30. IX. 1947
 Saudova Arabija — 1945
 Sirija (ZAR) — 1945
 Tajska — 16. XII. 1946
 Turčija — 1945

A F R I K A

Dahomej — 20. IX. 1960
 Centralnoafriška republika — 20. IX. 1960
 Čad — 20. IX. 1960
 Egipt (ZAR) — 1945
 Etiopija — 1945
 Gabon — 20. IX. 1960
 Gana — 8. III. 1957
 Gvineja — 12. XII. 1958
 Južnoafriška unija — 1945
 Kamerun — 20. IX. 1960
 Kongo — 20. IX. 1960
 Liberija — 1945
 Libija — 14. XII. 1955
 Malgaška republika — 20. IX. 1960
 Mali — 28. IX. 1960
 Maroko — 12. XI. 1956
 Niger — 20. IX. 1960
 Nigerija — 7. X. 1960
 Obala slonove kosti — 20. IX. 1960
 Senegal — 28. IX. 1960
 Somalija — 20. IX. 1960
 Srednji Kongo — 20. IX. 1960
 Sudan — 12. XI. 1956
 Togo — 20. IX. 1960
 Tunis — 12. XI. 1956
 ZAR — (glej Egipt in Sirija)
 Zgornja Volta — 20. IX. 1960

A M E R I K A

Argentina — 1945
 Bolivija — 1945
 Brazilija — 1945
 Čile — 1945
 Dominikanska republika — 1945
 Ekvador — 1945
 El Salvador — 1945
 Gvatemala — 1945
 Haiti — 1945
 Honduras — 1945
 Kanada — 1945
 Kolumbija — 1945
 Kostarika — 1945
 Kuba — 1945
 Mehika — 1945
 Nikaragva — 1945
 Panama — 1945
 Paragvaj — 1945
 Peru — 1945
 Urugvaj — 1945
 Venezuela — 1945
 ZDA — 1945

O C E A N I J A

Avstralija — 1945
 Nova Zelandija — 1945

Vstop v OZN je odprt vsem državam, ki so voljne in sposobne izvrševati obveznosti, izhajajoče iz ustanovne listine. Za sprejem sta potrebni dve tretjini glasov v generalni skupščini, ki sprejema kandidate na priporočilo varnostnega sveta. S svojimi prošnjami za članstvo doslej niso uspele prodrati:

LR Mongolija (ki pa je zanjo že sklenjeno, da jo sprejmejo na letošnjem zasedanju), Severna Koreja, Južna Koreja, Vietnam in Južni Vietnam.

Na zadnjem, XV. zasedanju je generalna skupščina sprejela resolucijo, ki nesamoupravnim ozemljem pod skrbništvom OZN zagotavlja pravico imeti svoje predstavnike v raznih organizacijah OZN. Ta ozemlja so: Tanganjika, ki je sedaj v upravi Velike Britanije, Ruanda-Urundi, v upravi Belgije. Novo Gvinejo in otok Nauru upravlja Avstralija. Na otočju Zahodne Samoe, ki ga je doslej upravljal Nova Zelandija, je bil v letošnjem maju pod nadzorstvom OZN plebiscit in bo dežela 1. januarja 1962 postala neodvisna. Bivši japonski mandatni otoki Karolini in pa Marshallovo otočje so danes pod skrbništvom ZDA, ki pa so otoka Bikini in Enivetok v Marshallovem otočju proglasile za strateško področje, nad katerim imata nadzorstvo varnostni in skrbniški svet OZN.

Ce se sedaj ozremo na svetovni zemljevid, vidimo, da je še nekaj suverenih držav, ki še niso članice OZN. V Evropi sta to Zvezna republika Nemčija in Demokratska republika Nemčija. Švica, ki je evropski domačin OZN, smatra, da njeno članstvo v OZN ne bi bilo v skladu z njeno politiko totalne nevtralnosti. V Aziji, razen že omenjenih LR Mongolije, Demokratične LR Koreje, Republike Koreje, Demokratične republike Vietnam in Republike Vietnam, tvori največjo belo liso na zemljevidu Ljudska republika Kitajska. Poleg nje v Aziji ni članica OZN kneževina Butan. Kuvait, ki mu je Velika Britanija v letošnjem juniju priznala formalno neodvisnost, je že zaprosil za članstvo v ZN. Od neodvisnih držav Afrike sta Mavritanija in Sierra Leone, ki še nista utegnili biti sprejeti. Medtem je v letošnjem aprilu bil že storjen sklep o sprejetju Mavritanije na prihodnjem plenarnem zasedanju generalne skupščine.

Ko se bodo vse države z onimi vred, ki so danes še pod kolonialnim gospostvom, znašle pod okriljem OZN — takrat bo ta svetovni parlament dobil svojo dokončno obliko in pravi pomen. Ta čas ne more biti več daleč.

Vilko Finžgar

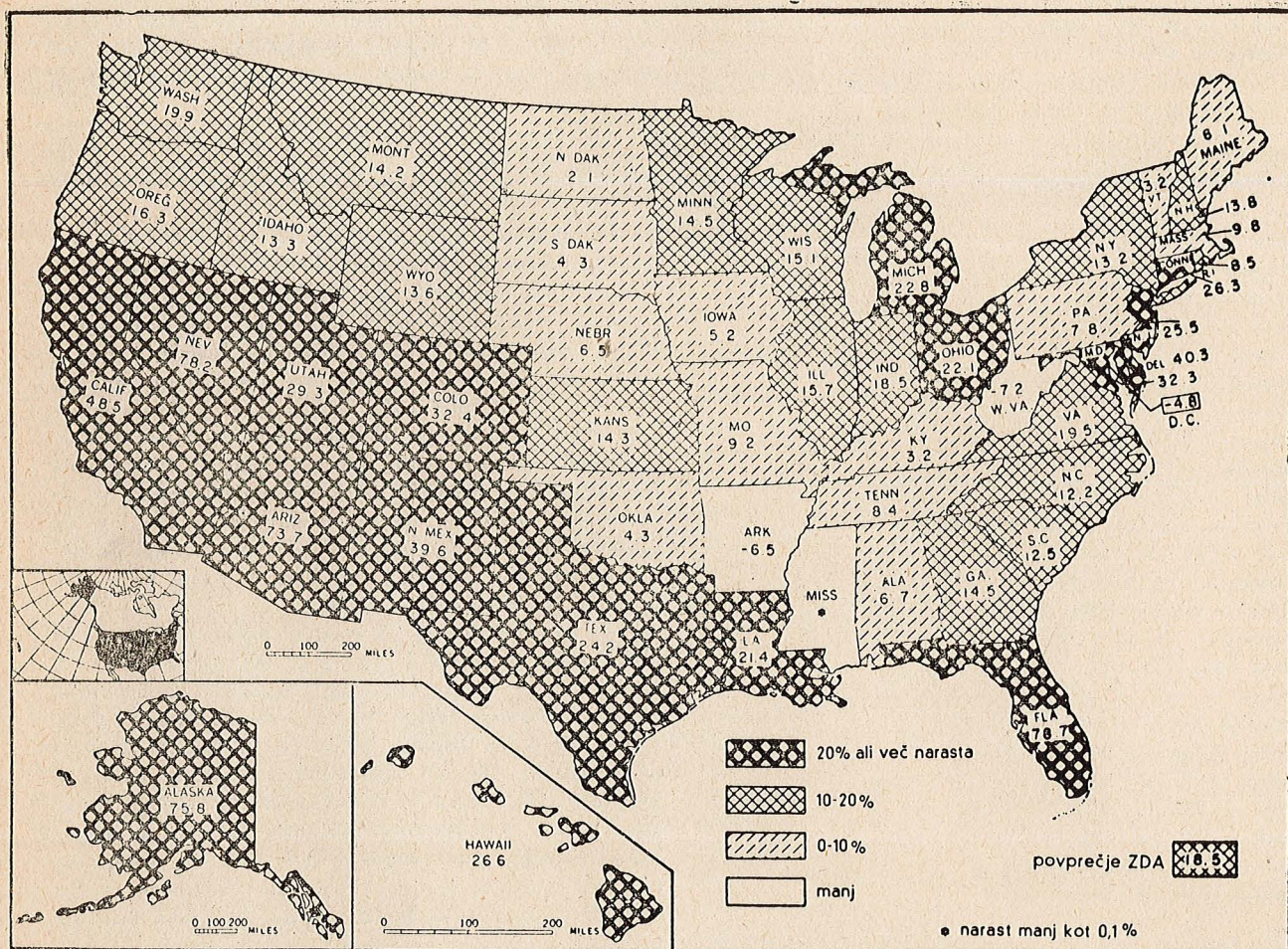
PREBIVALSTVO ZPRUŽENIH DRŽAV AMERIKE PO ŠTETJU LETA 1960

Združene države Amerike že od leta 1790 vsakih 10 let redno štejejo svoje prebivalstvo. Ob prvem popisu so tedanje le 2,3 km² obsegajoče ZDA štejele 3,929.214 prebivalcev, ob zadnjem štetju leta 1960 pa so našli že 178.323.175 ljudi (9,4 milij. km²). V primerjavi z zadnjim štetjem leta 1950, ko je živelo v ZDA 151,325.798 prebivalcev, se je do leta 1960 število povečalo za skoraj 28

milijonov ljudi, kar pomeni porast za 18,5%. To je največ v našem stoletju, če izvzamemo prvo desetletje 1900—1910, ko je prebivalstvo naraslo za 21%.

Kot je pričakovati, pa ta porast po posameznih področjih ni enakomeren. Najbolj naraščajo zapadne oziroma

oziroma od Oklahome do Kentuckyja le kategoriji 0—10%, Arkansas (−6.5%) in Mississippi (0.0%) pa celo nazadujeta. Neznamen napredek oziroma stagnacijo so zabeležile tudi nekatere države na severovzhodu kot Pennsilvanija (7.8%), Vermont (3.2%), Maine (6.1%) in Massachusetts (9.8%).

jugozapadne države, pripadajoče tihomorskemu oziroma gorskemu območju, pa nekatere južne države! Tako je Florida porasla kar za 78.7%, Nevada za 78.2%, Aljaska za 75.8%, Arizona za 73.7%, Kalifornija za 48.5% itd. Tudi ostale države iz tega področja presegajo porast za 20%. Isti kategoriji pripadata le še državi Michigan (22.8%) in Ohio (22.1%) iz jezersko-ohijskega področja, pa Delaware (40.3%), Maryland (32.3%), Connecticut (26.3%) in New Jersey (25.5%), ki pripadajo že klasičnemu severovzhodnemu industrijskemu področju. Manjši, a še vedno 10—20%-ni porast so dosegle severne države tihomorskega oziroma gorskega območja, ostale države jezersko-ohijskega področja, državi New York (13.2%) in New Hampshire (13.8%) iz Severovzhoda in vse ostale Južnoatlantske države, z izjemo Zapadne Virginije, ki je edina v tem področju utrpela celo nazadovanje za −7.2%. V območju prerij v centralnem pasu ZDA pripadajo kategoriji 10—20% samo Minnesota (14.5%) in Kansas (14.3 odstotkov), sicer pa je ob zadnjem popisu to agrarno področje ponovno izkazalo le rahel napredek oziroma stagnacijo, saj spadajo države od Severne Dakote do Alabame

Če na kratko povzamemo, je slika rasti prebivalstva v ZDA v letih 1950—1960 naslednja:

Področje	Prebivalstvo 1960	Porast v % 1950—1960
ZDA v celoti	179 323 175	18.5 %
Nova Anglija	10 509 367	12.8 %
Srednjeatlantske države	34 168 452	13.3 %
Jezersko-ohijske države	36 225 024	19.2 %
Severne prerijske države	15 394 115	9.5 %
Južnoatlantske države	25 971 732	22.6 %
Države srednjega JV	12 050 126	5.0 %
Zapadne države Juga	16 951 255	16.6 %
Gorske države	6 855 060	35.1 %
Tihooceanske države	21 198 044	40.2 %

Zanimivi so tudi podatki o rasti ameriških mest, ki nam gornje ugotovitve samo potrjujejo. ZDA so imele leta 1960 128 mest z nad 100.000 prebivalcev. Med njimi je bilo pet milijonskih mest, ki z izjemo Los Angelesa, ki je porasel za 24.3% (2,450.068 prebivalcev), nazadujejo. Tako

je New York (7,710.346 prebivalcev) nazadoval za —2.3%, Chicago (3,511.648 preb.) za —3.0%, Philadelphia (1,971.239 preb.) za —4.8% in Detroit (1,654.125 preb.) celo za —10.6%. Prav interesantno je, da največjega porasta niso zabeležila stara velika mesta, ampak skoraj neznana mesta predvsem na Zapadu in Jugu, ki marsikatera med njimi leta 1950 še niso dosegla niti 100.000 prebivalcev. Tako je za več kot 100% napredovalo mesto Anaheim, Kalifornija (610% — 103.405 preb.), Tucson, Arizona (360,5% — 209.305 preb.), Torrance, Kalifornija (352,5% — 100.635 preb.), Phoenix, Arizona (306,6% — 434.277 preb.), Newport News, Virginija (166% — 112.684 preb.), Tampa, Florida (117,1% — 270.685 preb.), San Jose, Kalifornija (111,5% — 201.490 preb.), El Paso, Texas (109,4% — 273.212 preb.) in Albuquerque, New Mexico (105,2% — 198.711 prebivalcev).

Tudi porast za 50—100% v desetletju 1950—1960 so zabeležila v glavnem mesta z 100.000 — 250.000 prebivalci in to zopet predvsem kalifornijska in teksaška mesta. Sem bi šteli mesta Houston, Texas (932.630 preb.), Dallas, Texas (672.424 preb.), San Diago, Kalifornija (544.496 preb.), Wichita, Kansas (254.059 preb.), St. Petersburg, Florida (177.927 preb.), Corpus Christi, Texas (165.724 preb.), Amarillo, Texas (136.199 preb.), Lubbock, Texas (125.951 preb.), Greensboro, Severna Karolina (119.184 preb.) in Topeka, Kansas (118.561 preb.). Nasprotno pa pripadajo mesta, v katerih je v desetletju 1950—1960 prebivalstvo upadlo za več kot 10%, skoraj izključno severovzhodnemu industrijskemu področju ZDA. Tako je na primer mesto Providence, Rhode Island nazadovalo za

—17,0% (206.352 preb.), Boston, Massachusetts za —14,9% (682.303 preb.), St. Louis, Missouri za —12,8% (747.127 preb.), Scranton, Pensilvanija za —12,2% (110.273 preb.), Knoxville, Tennessee za —11,8% (110.089 preb.), Pittsburgh, Pensilvanija za —11,7% (597.745 preb.), Trenton, New Jersey za —10,9% (114.015 preb.), da ne omenjamo ponovno milijonskih mest, o katerih smo že govorili.

Pri tem moramo poudariti, da so mesta na severovzhodu ZDA doslej stalno naraščala, čeprav neenakomerno in da se je sedaj prvič v zgodovini zgodilo prav obratno! V nasprotju z njimi pa mesta na Jugu in Zapadu povsod močno naraščajo. Ta pojav je vsekakor močno kompleksen in zahteva podrobnejših proučitev. Delno ga je vsekakor pripisati silni motorizaciji, ki ljudem omogoča, da se naseljujejo tudi daleč izven mestnega območja, a da z avtom vseeno hitro dosežejo svoje delovno mesto. Sploh pa se v ZDA opaža premikanje prebivalstva od SV proti JZ, kjer so močno porastla predvsem mesta, v katerih se je naselila kemična industrija in industrija nafte. Zdi se, da industrijski SV močno izgublja na svoji osrednji funkciji in da se industrija močno decentralizira.

VIRI:

1. Witthauer Kurt: Einige Ergebnisse der Zahlung 1960 in den USA — Petermanns geographische Mitteilungen, Gotha 1961 Jhg 105, 1.
2. Knübel Hans: Die Entwicklung der Grossstädte in den USA im letzten Jahrzehnt — Geographische Rundschau, Braunschweig 1960, Jhg. 12, NR 12.

T. Šifrer

Drobne novice

POLITIČNE SPREMEMBE V AFRIKI

Generalna skupščina OZN je na svojem XV. zasedanju 15. decembra 1960 sprejela deklaracijo, ki jo je predložilo 42 držav Azije in Afrike. Ta deklaracija poudarja, da je treba hitro in brezpogojno likvidirati kolonializem v vseh oblikah in pojavih.

Istega dne je generalna skupščina odbila zahtevo Portugalske, da bi se njene kolonije smatrale za prekomorske „provincije“, in je te posesti proglasila za nesamoupravna ozemlja. To pomeni, da je Portugalska dolžna svojim kolonijam omogočiti čim prejšnjo osamosvojitve.

Neodvisne države Gana, Gvineja in Mali so 25. XII. 1960 proglasile ustanovitev Unije Gane, Gvineje in Malija, ki bo uvedla skupno gospodarsko in finančno politiko. Gana in Mali sta se sporazumeli tudi o ustanovitvi skupnega parlamenta.

Od 4. do 7. januarja letos je v Casablanci zasedala konferenca neodvisnih afriških držav. Sprejeta je bila „afriška deklaracija“, ki zahteva likvidacijo vseh oblik kolonializma in ugotavlja odločnost afriških narodov, da si pridobe in ohranijo popolno in ne samo formalno politično in gospodarsko neodvisnost. Gospodarska in socialna politika Afrike mora biti usmerjena k izkoriščanju naravnih bogastev Afrike tako, da bi bila ta bogastva pravično razdeljena na vse afriške narode.

Na konferenci so sklenili ustanoviti afriško posvetovalno skupščino s političnim, gospodarskim in kulturnim odborom ter skupnim afriškim vrhovnim vojaškim poveljstvom za zaščito svobode kontinenta in neodvisnosti afriških držav.

Sredi februarja letos je bil v bivšem britanskem Kamerunu plebiscit. V južnem delu so se volivci izrekli za združitev z republiko Kamerun (neodvisna od 1. I. 1960). V severnem delu britanskega Kameruna so se volivci izrekli za unijo z Nigerijo. Ker pa je plebiscit tamkaj potekal pod pritiskom, je parlament republike Kamerun izglasoval resolucijo, s katero zahteva, da OZN v severnem Kamerunu ponovno organizira plebiscit v demokratičnih pogojih.

V Freetownu so 25. aprila letos razglasili neodvisnost SIERRA LEONE. To kolonijo so leta 1787 ustanovili Britanci, da bi na obalah naseljevali osvobojene sužnje — podobno kot v Liberiji. Z njimi se je priselilo tudi nekaj belcev, ki se imenujejo „kreoli“, čeprav niso španskega porekla. Teh je danes kakih 400.000. Trgovina je skoraj docela v rokah kakih 2500 priseljenih Libanoncev. Leta 1808 je kolonija postala kronska posest. Nad notranjostjo dežele pa je bil 1896 razglašen protektorat. Sierra Leone sodi med najbolj zaostala in nerazvita področja Afrike, kjer se je kolonialno izkoriščanje posebnoma močno izživljalo nad domačini.

Na 72.326 km² živi 2.200.000 prebivalcev. Glavno mesto Freetown jih šteje 77.500. Polovica prebivalstva se bavi s poljedelstvom, ki pa je še nerazvito, čeprav ima vse možnosti za razvoj. V zemlji so znatna ležišča železove in kromove rude, reke so polne zlata in diamantov. Izvažajo v glavnem železovo rudo, diamante, kokosove orehe, kavo in kakao. Velik energetski potencial voda je še povsem neizkoriščen. Industrije ni. Potrebni bodo veliki napor, da se po kolonialnem režimu namenoma zanemarjeno gospodarstvo dvigne.

Vlada nove države bo sedaj v svobodi prve napore usmerila v šolstvo in prosveto. Pridobiti si hoče kadre in strokovnjake, da bo lahko pričela z industrializacijo dežele in se tako dvignila iz zaostalosti.

Kot svobodna država se je Sierra Leone pridružila Commonwealthu.

Izvajajoč odločitev lanskega oktobrskega referendum, so 31. maja letos v Južnoafriški uniji razglasili republiko, ki hoče suvereno odločati o svoji notranji politiki in odnosih med prebivalci. S tem je pretrgala 155-letne stike z britansko krono, namesto britanske kraljice je sedaj predsednik republike suvereni šef države.

Pr eden je razglasila republiko, je morala Južnoafriška unija zaprositi za nadaljnje članstvo v britanski skupnosti. Ker se pa ostale članice ne strinjajo s politiko rasne segregacije, so se izrekle proti skupnosti z Južnoafriško unijo, če se ne odreče apartheidu. Politično vodstvo Južnoafriške republike se je raje odločilo za izstop iz Commonwealtha.

KATAR

Južno od črte ElAlamein — oaza Siva se vzhodni rob Libijske planote strmo ruši v tri sto metrsko globino — na dno katarske depresije, katere najnižja točka je 134 m pod morsko globino. Vsa depresija, ki je po površini domala enaka Sloveniji, meri 19.500 km² in se razteza v dolžino 250 km ter širino 120 km. Povprečna globina znaša 50 metrov. Dno tega puščavskega kotla tvori slano močvirje, prekrito s tenko solnato skorjo. V neznosni vročini in zadušljivi atmosferi je le stežka moč najti kako sled življenja.

Ta odljudni košček zemlje je že pred več ko 30 leti zbudil zanimanje strokovnjakov. Geograf Ball, Hellstroem in v novejši dobi Murray, ki so proučevali Kataro, so se prav posebno zanimali za podzemeljske tokove, ki pod Libijsko puščavo teko od juga proti severu in se končujejo vprav v katarskem močvirju, kjer izparijo. V egiptovskem delu Libijske puščave je vrsta oaz, v katerih je življenje odvisno od teh podzemnih voda. Zato je geograf Ball izrazil misel, da bi že delna napolnitev depresije Katara z vodo dvignila nivo podtalnih tokov in s tem olajšala črpanje vode v omenjenih oazah. Zato je bila 1933 takoj z odobravanjem sprejeta zamisel o načrtu dovajati morsko vodo iz Sredozemskega morja po kanalu v katarsko kotanjo in pri tem izrabiti vodni padec za pridobivanje električne energije. Projekt, za tiste čase še precej fantastičen, dobiva z napredkom tehnike vse bolj realno osnovo. Vlada ZAR je v načrtu brž spoznala veliko pridobitev za Egipt in je zamisel sprejela v uradni program za razvoj dežele. Poverila je proučevanje in sestavo načrta skupini nemških strokovnjakov, ki imajo nalogo, da do 1963 predložijo podroben elaborat. Treba bo najprej odstraniti mine, ki so bile tod

obilno posejane v drugi svetovni vojni, geološko-petrografske proučiti sestavo tal in določiti intenziteto izhlapevanja bodočega umetnega jezera.

Idejni načrt predvideva na najkrajši razdalji od Sredozemskega morja izkop 10 km dolgega kanala do 60 km dolgega podzemnega predora, pravzaprav dva predora premera 16 m. Izvrtati jih bo treba v mehak peščenjak in obdati z betonskim plaščem, kajti tam po vsej verjetnosti tudi 200 m pod zemljo ni žive skale. Po teh ceveh bo v kotanjo pritekalo 600 m³ vode na sekundo. To je tista količina, ki bo izparela z 12.000 km² površine bodočega jezera in vzdrževala njegovo gladino konstantno na višini 60 m pod morsko gladino. Tolikšen je namreč predvideni padec za generatorje hidroelektrarne, ki bo proizvajala tri milijone kilovatnih ur energije na leto. Pri dotoku 600 m³/s se bo jezero polnilo 75 let. Z njegove površine bo izhlapevalo dnevno 50 mil. m³ jezerske vode. Večji del te se bo v obliki dežja podnevi in rose v hladnih puščavskih nočeh vračalo na zemljo v neposredni okolici jezera in sčasoma pretvorilo puščavo v zeleno in rodovitno pokrajino, kjer se bodo lahko naselili ljudje iz ostalih prenaseljenih predelov Egipta.

Jezero pa bo povzročilo tudi že omenjeni dvig talne vode v oazah Baharij, Farafa, Dakla in Karga ter tudi tam izboljšalo življenjske pogoje. Razen tega bodo zelo verjetno nastale še nove oaze. Podzemne reke ne bodo več brezkoristno izhlapevale v Katarskem močvirju. Slano jezero bo dajalo ogromne količine soli, na njem se bo razvilo ribištvo in plovba, zaradi namakanja se bo klima pokrajine povsem spremenila. Električno energijo bo hidroelektrarna pošiljala v 180 km oddaljeno Aleksandrijo in 800 km daleč v Kairo. Elektrarna bo delala s polno zmogljivostjo ob konicah porabe električnega toka, zato bo obratovala zelo ekonomično.

Projekt Katara je inačica Asuanskega jezera, a je s stroški 137 milijonov funtov za gradbena dela trikrat cenejši od slednjega. Izgraditev prekopov je predvidena v petih letih.

Človek bo tu s krepkim in globokoumnim zamahom zopet enkrat spremenil del pustega obličja naše Zemlje v cvetočo pokrajino.

REPUBLIKA CIPER

Po burni zgodovini, v kateri je Ciper neprestano menjaval gospodarja, je Velika Britanija v dogovoru s turškim sultanom 4. junija 1878 okupirala otok, ki je formalno ostal turška last, dokler ga niso 1914 proglasili za britansko kronsko kolonijo, ker je Turčija postala v prvi svetovni vojni nemški zaveznik.

Leto 1928 ob petdesetletnici britanske okupacije pa je prišlo do nemirov, ki so se 1931 pričeli spreminjati v oboroženo vstajo. Grki, ki so predstavljali tri četrtine tedanjega prebivalstva, so zahtevali združitev z Grčijo. Gibanje se je imenovalo „enosis“ — zedinjenje. Britanci so vstajo zatrli in vso oblast prenesli na britanskega guvernerja. Med drugo svetovno vojno je bil Ciper zelo pomembna baza zaveznikov v vzhodnem Sredozemlju, podobno kot je bil vso svojo zgodovino odskočna deska za napad na druge države. Po vojni je pokret enosisa začel zopet oživljati. Grško-turški antagonizem ga je še razpihoval, dokler ni 1. aprila 1955 ciprska ilegalna organizacija EOKA začela z oboroženo borbo za priključitev h Grčiji. Sele po mučnem

političnem manevriranju na poldrugoletnih pogajanjih in po petih letih boja so se z Britanci sporazumeli za ustanovitev samostojne države. Neodvisna republika CIPER je bila proglašena 16. avgusta 1960. Na začetku lanskega zasedanja generalne skupščine je bila sprejeta v članstvo Združenih narodov, v letošnjem marcu pa za članico Commonwealtha.

Vendar po 82-letni britanski kolonialni nadvladi priporjena svoboda te majhne dežele ni povsem neskaljena. Spričo važnega strateškega položaja so si namreč Britanci na pogajanjih izgovorili vojaška oporišča v Akrotiru in Dhekeliji ter deset poligonov za vojaške vaje in raketne baze. Tudi ceste so ostale pod britansko kontrolo.

Ustava republike določa trodomni parlament z grškim, turškim in predstavniškim domom. V predstavniškem domu je 35 grških in 15 turških poslancev. Narodnostno razmerje v državni upravi in službah je torej 7:3. Predsednik republike je Grk, podpredsednik pa Turek. Grb republike je lorovov venec, v sredini pa bel golob z oljkovo vejico v kljumu.

Otok Ciper je po velikosti tretji otok v Sredozemskem morju. Meri 9252 km². Na njem živi 450.000 Grkov in 110.000 Turkov. Glavno mesto je Nicosia, kjer je naseljena desetina prebivalstva otoka.

Otok ni bogat. Rudarstvo, ki ima svoj začetek v predzgodovinski dobi, krije danes 50% izvoza z azbestom, mavcem, železovo, kromovo in bakrovo rudo. Precejšen del dohodkov vrže turizem. Industrije pravzaprav ni, obstoja le ena pivovarna. Poljedelske pridelke predelujejo bolj na obrtn način in izvažajo vino, rozine in agrume. V gorah razvito ovčarstvo daje za izvoz kože in volno.

Nekako čez sredino otoka, položena med dva gorska hrbita, se razteza plodna ravnica Mesaoria, ki je središče poljedelstva in gospodarstva. Skoznje se vije tudi edina železnica od vzhodne do zahodne obale in veče najpomembnejšo luko Famagusto na vzhodu z Nikozijo v središču, kjer je civilno letališče. Sicer je v Mesaoriji še šest pomembnih vojaških letališč. Najboljša cesta vodi iz Famaguste skozi Nikozijo v Limasol — drugo pomembnejšo luko otoka, tretja pa je Larnaka.

Klima na otoku je zelo sušna. Od povprečnih 500 mm dežja na leto pade večina pozimi v gorah, zato je zemlja najbolj potrebna namakanja. Urediti to in razviti industrijo je sedaj naloga dobrega državnega aparata in razmeroma urejenega gospodarstva, ki z njima razpolaga ta mlada republika.

V. Finžgar

JUGOSLAVIJA IN IZVOZ ALUMINIJA

Industrija aluminija v Jugoslaviji je dobro poznana v svetu. Zato je tudi vedno večje povpraševanje po naših izdelkih. Leta 1959 smo izvozili 7648 ton in leta 1960 10.000 ton kovine.

ELEKTROENERGIJA V ITALIJI

Italijanske termocentrale in hidroelektrarne so leta 1960 proizvedle več kot 54 milijard kilovatnih ur električne energije. Zadnja leta ta številka stalno narašča. Leta 1958 so zabeležili 44 milijard in leta 1959 pa 47 milijard kilovatnih ur električne energije. Delež energije, pridobljene v

termocentralah se vsako leto manjša. Leta 1958 so proizvedle 10, naslednje leto 9,8 in leta 1960 pa 8,9 milijard kilovatnih ur. Produkcija naraščajoče energije v hidrocentralah se je gibala takole: leta 1958 35, leta 1959 37,7 in leta 1960 45,3 milijard kilovatnih ur.

IZSELJEVANJE IZ ITALIJE

Lansko leto se je zopet povečalo izseljevanje iz Italije. Največ delavcev odide v evropske države, veliko manj pa v čezoceanske. Leta 1960 je odšlo kar 400.000 delavcev, in to največ v Švico (200.000), Zahodno Nemčijo (140.000), Francijo (20.000) in v Anglijo (10.000).

Na druge kontinente jih je šlo največ v Ameriko, in to v Kanado (16.000), ZDA (12.000), Venezuelo (9.800), Argentino (4.300) itd. V Avstralijo je šlo 16.000 delavcev.

BOLGARSKO GOSPODARSTVO

Bolgari posvečajo razvoju industrije veliko skrb. Od leta 1939 do 1958 se je industrijska proizvodnja dvignila za 231 %. Pred vojno so na primer morali uvažati velike količine žveplene kisline, kavstične sode, svinca, cinka, karbida, cementa, kaolina, sladkorja itd. Danes pa že vse te proizvode izvažajo. Težave so z energetskimi viri. Bolgarija mora namreč uvažati premog, električno energijo in nafto. Kljub napredku, ki ga je dosegla v železarski industriji, bo na koncu petletnega plana (1961—1965) še vedno navezana na uvoz približno polovico železarskih izdelkov. Vedno več mora uvažati strojev za opremo novih tovarn.

Država ne izvažava več nekaterih tradicionalnih kmetijskih proizvodov kljub dvigu kmetijske produkcije za 19%. Narašča pa izvoz predelanih izdelkov. Izvoz drugih artiklov je močno omejila. Tobak je nekoč predstavljal več kot tri četrtine vsega izvoza. Danes se je znižal za nekaj več kot eno desetino, ker se je delež drugih proizvodov močno povečal. Največ tobaka izvozijo predelanega v cigarete in cigare. Sadje predelujejo v mezgo in sokove. Meso izvažajo v obliki predelanih mesnih izdelkov.

Tudi glede zunanje trgovinske zamenjave so nastale spremembe. Še l. 1948 je šlo 86 odstotkov celotnega bolgarskega izvoza v vzhodne države. Po letu 1953 pa je delež izvoza v zapadne države vedno večji.

POLJSKO GOSPODARSTVO LETA 1960

Gospodarstvo na Poljskem stalno napreduje in le v nekaterih postavkah niso dosegli plana. Povečala se je proizvodnja energetskih virov. Produkcija premoga se je dvignila na 104 milijone ton, električne energije na skoraj 30 milijard kilovatnih ur. Jekla so proizvedli 4,7 milijonov ton, pločevine 4,4 milijone ton itd. Izdelavi gradbenega materiala posvečajo veliko važnost. Tako so leta 1960 poljske cementarne izdelale 4,9 mil. ton cementa. Kemična industrija se je povečala za 20 odstotkov. Ladjedelnice so v petletki (1956—1960) napravile šestdeset ladij v skupni tonaži 225.000 ton. Ob koncu leta 1965 bo poljsko oceansko ladjevje imelo že 800.000 ton ali 102 ladij.

Kmetijstvo se je v primeri s prejšnjimi leti izboljšalo. Tudi v bodoče planirajo napredek, po petletnem planu (1961—1965) za 22%.

Češkoslovaški statistični urad navaja za leto 1960, da domača industrijska proizvodnja hitro napreduje. Zlasti težka industrija je dosegla velik napredek zaradi velikih količin dobrega črnega premoga in železove rude. Samo antracita so nakopali preko 26 milijonov, rjavega premoga 55 in lignita tri milijone ton. Produkcija jekla se je povzpela na 6,8 milijonov in litega železa na 4,7 milijonov ton. Nakopali so več kot tri milijone ton železove rude.

NAČRTI GOSPODARSTVA SZ

Načrt Sovjetske zveze predvideva (do leta 1965) močan porast industrijske proizvodnje. Lani je napredovala za 10 odstotkov, čeprav so skrajšali dnevni delovni čas na sedem oziroma na šest ur.

Izkop premoga naj bi povečali od sedanjih (leta 1960) 513 na 600 milijonov ton v letu 1965. Veliko večji bo porast proizvodnje nafte. Leta 1958 so načrpali 113, leta 1959 130 in leta 1960 pa 148 milijonov ton nafte, čez pet let pa jo nameravajo 230 milijonov ton. Produkcija električne energije se naj poveča na 500 milijard kilovatnih ur. To je napredek glede na leto 1960, ko je znašala 292 milijard kilovatnih ur. Surovega jekla bodo napravili okoli 90 milijonov ton. Leta 1960 so ga 65 in leta 1959 pa 59 milijonov ton.

Svetovna produkcija pšenice od leta do leta ne raste enakomerno, ker je nekje dobra letina, drugje pa izredno slaba. Če bi lahko agrikulturna tehnika zagotovila maksimalne donose, bi se proizvodnja bolj enakomerno večala. Predelov, kjer je letina dobra, je vedno več. Zato tudi ni upadanja svetovne proizvodnje. V lestvici producentov za leto 1960, so prve še vedno ZDA, ki so pridelale tega leta 372,360.000 ton pšenice. Produkcija od leta do leta precej koleba. Druga je Kanada s 128,600.000 tonami. Njena produkcija stalno narašča. Sledi Francija (107,000.000 ton), ki je imela leto dni prej večji pridelek. Razmere v Indiji se polagoma boljšajo (spomnimo se na razmejitve, ko so pšenična polja pripadla Pakistanu) in pridelek stalno narašča. Leta 1958 so pridelali 78 milijonov, leta 1959 98 milijonov in leta 1960 blizu 100 milijonov ton pšenice. Drugod, v Turčiji, Argentini, Italiji, pridelek močno koleba. V stalnem porastu je pridelek samo v Kanadi, Avstraliji in Zahodni Nemčiji, deloma še v Angliji, Indiji in Pakistanu. Svetovna produkcija pšenice leta 1960 znaša 1.178,960.000, leta 1959 pa 1.135,710.000 ton.

Stane Košnik

Književnost

LJUBLJANA IN NJENO TURISTIČNO ZALEDJJE

V izdaji in založbi TZS je letos izšel vodnik po Ljubljani in njeni okolici. Praktična mala žepna izdaja (160 strani) je skrbno in lepo opremljena z okusnimi in vsebinsko dobro izbranimi fotografijami, predvsem pa so nazorne ter estetsko in vsebinsko vredne vinjete izpod peresa slikarjev Doreta Klemenčiča-Maja in Dore Plestenjakove.

Knjiga je razdeljena v tri dele. Prvi, zgodovinski in kulturno-zgodovinski del pod naslovom Ogleidi Ljubljane je napisal prof. Nace Šumi. V osmih skrbno obdelanih sestavkih je prikazan in raztolmačen zgodovinski in umetnostno-zgodovinski razvoj Ljubljane, vse kar bi utegnili zanimati turista in domačina s tega področja. Spoznavanju Ljubljane je še dodano poglavje Razgled po mestu, nekaj adresar organov državne uprave, političnih in sindikalnih organizacij, kulturnih ustanov, turističnih in gostinskih organizacij, podjetij in objektov ter športnih naprav.

Avtor ostalih dveh delov je Viktor Šoštarič. V drugem delu je opisal dele Gorenjske, Zasavja, Dolenjske, Zahodne Dolenjske in Notranjske, ki spadajo v ljubljanski okraj. Po večjih naseljih je nakazal v leksikografskem stilu položaj, osnovne pokrajinske, zgodovinske in družbene značilnosti, nato pa prometne zveze, razne zanimivosti, izlete, gostinstvo in informacijsko službo. Tretji del je namenjen avtomobilskemu turizmu. Navaja dvajset možnosti enodnevnih avtomobilskih izletov iz Ljubljane, priložene so tudi orientacijske skice,

Vodnik Ljubljana in njeno turistično zaledje je vsekakor nov, potreben doprinos naši turistični vodniški proročni literaturi. Geografa sicer moti v drugem in tretjem delu izključna deskripcija, ki bi se je pisec mogel izogniti vsaj pri najbolj značilnih pojavih in pokrajinskih potezah, kot jih lepo nakazuje Vatovec v uvodu. Morda bi bilo potrebno tudi Ljubljani dodeliti mesto v drugem splošnem delu in tako kot pri ostalih naseljih opozoriti na njene prirodne in družbene značilnosti, ki jih je vsekakor mnogo.

Delo Ljubljana in njeno turistično zaledje se drži okrajnih meja, čeprav slutimo, da vodijo glavne silnice tako izletniškega, enodnevnega kakor tudi stacionarnega turizma v ljubljansko zaledje, ki sega na severu ali zahodu daleč preko teh meja, medtem ko neprimerno bolj šibki tokovi turistov komaj dosežejo južne meje okraja. Geografi moremo v tem slutiti opozorilo, da je turistično-geografska rajonizacija Slovenije družbeno aktualen problem.

Knjigi je priložena še prometna karta širšega ljubljanskega zaledja, kjer so označeni tudi razni turistični objekti.

Če nekatere naše pripombe razumemo le kot sugestije, smo prepričani, da bo delo s pridom koristilo in je lep dar turistom, turističnim vodnikom in šolskim ekskurzijam.

M. Žagar

Dr. Anton Ramovš, ZEMLJA SKOZI MILIJONE LET, Knjižnica Priroda in ljudje, iz sveta kamenin. Izdala Mladinska knjiga, Ljubljana 1960. 161 strani, 28 skic in profilov, 90 fotografij.

Knjiga je namenjena čitatelju, ki si želi pridobiti osnovno znanje iz geologije in njenih pomožnih panog. Odlikuje jo lahko razumljiv jezik, ki preprosto razlaga tudi najbolj zapletene pojme in pojave. Kadar uporablja tujke, jim dosledno razlaga pomen in izvor besed. Od sorodnih poljudnih opisov se odlikuje po množici fotografij, ki ponazarjajo tekst s primeri iz naše domovine. Med njimi je največ takih, ki so geomorfološke narave.

Najnovejša Ramovševa knjiga bo nedvomno našla hvaležne čitatelje med mladinci, šolniki in vsemi, ki jih zanima zgradba zemlje in procesi, ki jo preoblikujejo.

ADLESICI V BELI KRAJINI ob stoletnici zgraditve šole. Izdal odbor za proslavo stoletnice šole v Adlešičih. Ljubljana 1960. 64 strani, broširano.

Da bi prikazali kulturno-prosvetno življenje v Adlešičih, ob Kolpi razloženi belokranjski vasi, ki je prosvetno žarišče bližnje okolice, so Belokranjci izdali knjižico, iz katere izvemo marsikaj, kar zanima tudi geografa. Pri tem mislim zlasti na članke Jožeta Dularja, ki se pri zgozgovinskem opisu ustavlja zlasti pri novejši dobi in posega tudi v širšo okolico, tu in tam v vsó Belo Krajino. Knjižico priporočamo zlasti geografom, ki nameravajo popeljati dijake na ekskurzijo v Adlešiče, kraj z bogato zgodovinsko in kulturno dediščino, in bližnje obkolpsko naselje Marindol, kjer stavbe, navade in še marsikaj drugega priča o uskoškem poreklu prebivalcev.

GEOGRAFSKI VESTNIK. Časopis za geografijo in sorodne vede. Melikov zbornik. XXXII, Ljubljana 1960. 304 strani. Broširano.

Vsebina: S. Ilešič, Ob sedemdesetletnici profesorja Antona Melika. D. Meze, Bibliografija prof. Antona Melika. F. Bernot, Spreminjanje temperature morja pri Kopru v odvisnosti od jakosti vetra. P. Blaznik, Odkod priimek Tavčar? S. Brodar, Periglacialni pojavi v sedimentih slovenskih jam. D. Furlan, Klimatska razmejitev Slovenije. I. Gams, O višinski meji naseljenosti, ozimne, gozda in snega v slovenskih gorah. R. Gradnik, Klimatske poteze Bleda. F. Habe, Ponor Slivje na Nikšičkem polju. S. Ilešič, H geografiji agrarne pokrajine na prekmurskem Goričkem. V. Klemenčič, Problemi gospodarsko-geografske klasifikacije slovenskih naselij. M. Kos, O nekaterih planinah v Bohinju in okoli Bleda. S. Kranjec, Geografija v slovenski srednji šoli v razdobju 1918—1958. C. Malovrh, Raziskovalna zasnova splošne ekonomske geografije. D. Meze, Nekaj o hribovskih kmetijah v Gornji Savinjski dolini. L. Olas, Trajne migracije iz Sebeborec (Prekmurje). S. Polajnar, Agrarnogeografske značilnosti Cerkljanskega hribovja. I. Rakovec, O migracijah pleistocenskih sesalcev južno od Alp. I. Rubčić, Značenje previje Klisa za Split. R. Savnik, Hidrografsko zaledje Planinskega polja. A. Sore, Nova velika dela v Šaleški dolini. M. Sifrer—M. Žagar, Geografski učinki neurja med Konjicami in Krškim. I. Vrišer. Doseljevanje v Zagorje.

Pod rubriko Razgledi so uvrščeni prispevki o koroških geografskih imenih, o würmski poledenitvi v Celovški kotlini, o socialni „agrarni“ geografiji, o mednarodnem tednu geografije v Bruslju leta 1958, o mednarodni konferenci za metode proučevanja izrabe tal na Poljskem, o mednarodnem simpoziju za morfogenezo agrarne pokrajine, o kartografskem posvetovanju. Nadaljuje se diskusija o nastanku in ohranitvi snežišč in ledenikov v gorah. Sledita rubriki Književnost in Kronika.

Geografski vestnik, katerega glavni urednik je S. Ilešič, se naroča pri Državni založbi Slovenije, Ljubljana, Mestni trg.

GEOGRAFSKI ZBORNİK VI. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Institut za geografijo. Ljubljana 1961. 362 strani.

Vsebina: Danilo Furlan, Padavine v Sloveniji. Borut Belec, Morfologija Haloz. Ivan Gams, H geomorfologiji Bele Krajine. Ivan Gams, Snežišča v Julijskih Alpah. Milan Sifrer, Snežišča v Kamniških Alpah. Anton Melik, Vitrane, Zelenci in Bovško (Geomorfološke študije iz zah. Julijskih Alp). Anton Melik, Fluviatilni elementi v krasu.

(Geografi imajo pri nakupu Geografskega zbornika in drugih geografskih publikacijah SAZU, pri biblioteki Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, Novi trg 3, 60% popusta.)

NAŠE JAME. Glasilo Društva za raziskavanje jam Slovenije. Štev. 1 in 2, Ljubljana 1959.

Doslej sta izšli dve številki, obe z zamudo. V prvi, ki obsega 40 strani, so med geografsko pomembnejšimi članki naslednji: I. Gams, O legi in nastanku najdaljših jam na Slovenskem. R. Savnik, Slovensko speleološko izrazoslovje. M. Marussig in F. Velkovrh, Gradišnica. F. Hribar, Najgloblja brezna v Jugoslaviji. R. Savnik, Izviri Vipave.

V drugi številki je omeniti: R. Gospodarič, O pretrtem apnencu in podzemeljskih prostorih. A. Hrovat, Kraško polje pri Zalni. F. Hribar in P. Habič, Jazben, F. Tamás, Pomembni uspehi madžarske speleologije.

„Naše jame“ se naročajo pri „Društvu za raziskovanje jam Slovenije“, Ljubljana, poštni predal 179. Celoletna naročnina 200 dinarjev.

PRIKAZI IN ŠTUDIJE. Zavod LR Slovenije za statistiko. Ljubljana.

Geografi pogosto potrebujemo statistične podatke, bodisi za diplomske naloge dijakov, za strokovne izpite, za samostojne študije itd. Žal so publikacije Statističnega zavoda LRS v javnosti slabo poznane in jih tudi geografi včasih prezremo pri strokovnem delu.

Serijski „Prikazi in študije“, v kateri pri tem zavodu mesečno izide na kakih 18 do 30 straneh po dve, tri študije, je za nas še pomembnejša, ker nove statistične podatke ne le nevede, ampak jih tudi teritorialno osvetli, včasih bolj, včasih manj geografsko.

V naslednjem je navedenih nekaj geografsko pomembnih študij v letniku VI, to je za leto 1960, in v letniku VII.

Letnik VI, štev. 4: ing. A. Vadnal, Volumen kmetijske proizvodnje 1959. B. Mlinar, Avtobusni linijski promet 1959. V. Zajšek-Virant, Varstvene vzgojne ustanove 1946—1959.

Številka 5: I. Korošec, Proizvodnja konzervne industrije 1955—1959.

Dr. Z. Sifrer, Znanje jezikov po srednjih šolah 1959/60. Številka 9: M. Berič, Seliteve v slovenska obmorska mesta

Izola, Koper in Piran 1956—1960.

Številka 10: F. Lunder, Stalne statistične teritorialne enote.

Številka 11: B. Mlinar, Časovne oddaljenosti od Ljubljane v železniškem prometu 1960.

Številka 12: K. Berič, Razvoj obrti po osvoboditvi do leta 1959.

Letnik VII (1961), številka 1: N. Račič, Turistični promet 1949—1959.

Številka 2: M. Michler, Industrija motornih vozil v FLRJ do leta 1959.

Številka 4: B. Keršmanec, Usposabljanje mladine v šolah 1956/57 do 1959/60.

Prikaze in študije izdaja in tiska Zavod ljudske republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, Vožarski pot 12, kjer se tudi naročijo.

KRONIKA. Časopis za slovensko krajevno zgodovino. Izdaja in zalaga Zgodovinsko društvo za Slovenijo, sekcija za krajevno zgodovino. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Mestni trg 27/II.

Poglejmo si geografsko pomembne prispevke v letnikih VIII, in v prvi številki letnika IX.

Letnik VIII (1960), številka 1: J. Gašperšič, O nekdanjem žebjarstvu na bivšem Kranjskem. B. Kovič, M. Pahor, O zgodovinskem in arhitektonskem razvoju Taftinijevega trga v Piranu. L. Mrzel, O židovskem trgu v Piranu.

Številka 2: M. Britovšek, Razkroj fevdalne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem. R. Savnik, Iz zgodovine Postojnske jame.

Številka 3: M. Britovšek, Razkroj fevdalne agrarne strukture in prehod na individualizirano kmetijstvo na Kranjskem II. N. Šumi, Pregled baročne arhitekture v Sloveniji. J. Jenko, 90-letni jubilej gorenjske proge.

Letnik IX (1961), številka 1: J. Jenko, 90-letni jubilej gorenjske proge II. M. Mušič, Ferdo Seidl o svojem življenju in delu.

Dr. Rude Petrović, JUGOSLAVIJA. Prvi zvezek: FNR JUGOSLAVIJA KAO CJELINA. Drugi zvezek: NR HRVATSKA. Tretji zvezek: NR SRBIJA. Četrti zvezek: NR SLOVENIJA, NR BOSNA I HERCEGOVINA. Peti zvezek: NR MAKEDONIJA I CRNA GORA. Prosvjetna knjižica, V. kolo, Zagreb 1959 — 85, 106, 79, 78 in 67 strani. Broširano, mali format.

To je Jugoslavija v mali, žepni izdaji, namenjena, kot pravijo izdajatelji na ovitku, seminarskemu delu, ljudskim in delavskim univerzam, dopolnilnim dveletnim šolam za vaško mladino, kot priročnik osemletni šoli, vsem splošno-izobraževalnim tečajem in poedincem, ki si želijo povečati svoje znanje.

Znani jugoslovanski geograf Rude Petrović skuša v tem delu prikazati Jugoslavijo z vseh geografskih vidikov, vendar ekonomski prevladuje. V prvem zvezku, ki opisuje Jugoslavijo kot celoto, je treba pohvaliti številne kartice ekonomske vsebine. Pri prikazovanju ljudskih republik je težišče na opisu manjših geografskih enot. Avtorju se pozna, da ima rutino v opisovanju Jugoslavije in da jo tudi pozna. Po številnih napakah, ki smo jih našli v opisih Slovenije v srbohrvatski geografski literaturi, vzamemo s skepto v roke tudi Petrovićev opis naše domovine. Ko pa ga po prečitaniu odložimo, moramo priznati, da je poljudnoznanstveni opis uspel in da je brez večjih spodrseljajev.

Drago Paulić, PLITVIČKA JEZERA. Izdavačko Knjižarsko poduzeće Mladost. Zagreb 1960. 74 strani, mali format, broširano.

To je turistični opis Plitvičkih jezer, ki ima poleg standardnih turistično-gostinskih navedb še dosti geografskega gradiva in skic, kar pride izletniku toliko bolj prav, ker je poljudnoznanstvene literature o lehnjakovih slapovih na Korani tako malo.

I. Gams

Antonio Nunez Jimenez, Asi es mi pais (Geografija Kube za otroke). Havana 1930. Strani 171. Iz podnaslova in uvoda vidimo, da je knjiga namenjena mlademu bralcu. Seznanja ga z vsemi glavnimi pridobitvami kubanske revolucije, z raznimi elementi pokrajine in ga uvaja v posamezne regije Kube. Ze splošen pregled knjige in številne ilustracije (barvane in nebarvane) povedo, da bo knjiga dobro služila tudi našemu šolniku.

Ze uvod v knjigo prinaša mnogo novega k načelnosti v geografiji. Pisec je mnenja, da je geografija nekaj, kar je treba realizirati na terenu. V naravi se dobe globoka in nepozabljiva spoznanja. Treba je opazovati fenomene v naravi. Vse preveč pa se — po drugi strani — učimo prirodnih pojavov, a premalo sprememb v družbi. Preveč govorimo o pozitivnih pojavih v družbi, a premalo o negativnih. Sploh prinaša knjiga mnogo revolucionarnega duha.

Po zanimivem uvodu sledi običajen fizično-regionalni popis otoka, ki ga podpirajo zelo nazorne karte in slike. Morda so še najbolj zanimive skice obale. V svoji knjigi je avtor — kapetan revolucionarne vojske — posebno podčrtal zgodovinsko vlogo svoje zemlje. Imperializem je bil njen stoletni nasprotnik. Kapital je pod senco bajonetov in dolarjev izrabljal kubansko bogastvo in narod prepričeval, da so svobodni in neodvisni državljani. Tej demagogiji je naredila konec revolucija. Še danes se mora boriti s stariimi koncepcijami, da Kuba že po svoji teritorialni bližini pripada ZDA. Monopolisti so hoteli na vsak način razbiti čut po svobodi ali vsaj spraviti Kubance na konformistična tla. Vendar se ni kubanska armada niti za meter umaknila od svojih geografskih in revolucionarnih pozicij. Zato postaja zgled za mnoge latinsko-ameriške državljane. Avtor nas nato uvaja v razne fizično-geografske probleme in nam s krasnimi posnetki prikazuje delo in življenje kubanskega človeka.

Zadnje poglavje je posvečeno gospodarskim momentom (prirodnim rezervam, kmetijstvu in industriji), v katerih se zrcali revolucionarni proces. Kot je znano, opravlja agrarna reforma veliko delo: likvidacijo monokulturnega poljedelstva in čim večji razvoj mešanega kmetijstva. Latifundijska oblast je naredila Kubi veliko škode.

Nastajajo nove socialistične organizacije in ustanove, ki jih v glavnem vodi in razvija INRA (nacionalni institut za agrarno reformo). Nastajajo zelo številne kooperacije različnih dejavnosti.

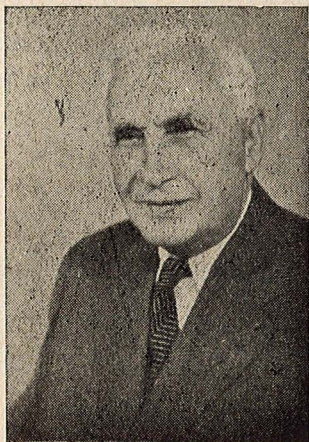
Od industrij omenja naslednje: sladkorno, tobачno, mesno, industrijo ribjih konzerv, rudarsko, tekstilno in kemično. Za nadaljnji razvoj vseh teh skrbe razni instituti, ki delajo v tesni povezavi z drugimi socialističnimi državami. Tovarne so last naroda, kar daje Kubancem moralo za nadaljnjo borbo in obstoj.

P. Oblak

Društvene vesti

RAJKU GRADNIKU V SPOMIN

Dne 20. junija 1961 je na Bledu umrl po zahrbtni bolezni v 81. letu starosti Rajko Gradnik. Bil je znan šolnik, prosvetni delavec in znanstvenik, ki se je ukvarjal z geomorfologijo, meteorologijo in hidrologijo.

Za znanstveno dejavnost je imel dobre osnove. Po prvi svetovni vojni, ko smo dobili Slovenci univerzo, mu ni zadostovalo znanje, pridobljeno na učiteljski. Dokončal je gimnazijo in se hodil izpopolnjevati na univerzo. Poslušal je predavanja geologije in mineralogije, hodil je na geološke in petrografske ekskurzije in sodeloval pri terenskem delu kot sodelavec Ferda Seidla. Vse to mu je omogočilo dobro poznavanje geoloških razmer, zgradbe in sestave kristalinika na Pohorju, zapletenih gub Karavank pod Golico in problematike Slatenske plošče v Julijskih Alpah. Tu se je srečal z vprašanji moderne alpske tektonike, ki so mu pokazala živahno dinamiko geološkega dogajanja pri nas.

Že pred prvo svetovno vojno je mnogo potoval po Jugoslaviji, spoznaval Dalmacijo in Črno goro ter se zanimal za napredek na vsem današnjem jugoslovanskem ozemlju. Tako kot potovanja je ljubil tudi Julijske Alpe, ki jih je obiskoval poleti in pozimi, spomladi in jeseni. Tako je napravil najboljšo šolo v naravi. Znal je spretno združevati geologijo in meteorologijo ter njih vpliv na zemeljsko površino in življenje na njej. Bil je geomorfolog in antropogeograf.

Zlasti ga je zanimala ledena doba. Kot prej s Seidlom je po njegovi smrti vztrajno sodeloval z Melikom, zlasti pri raziskovanju bohinjskega ledenika.

Osebnostno se je posebno zanimal za hidrologijo Blejskega in Bohinjskega jezera. Z veliko volje in požrtvovalnosti se je brez tuje pomoči lotil obsežnih in temeljnih raziskav toplinskih odnošajev v Blejskem in Bohinjskem jezeru ter tako postavil prve osnove jezerske hidrologije pri nas. Rezultate svojega dela je objavil v dveh razpravah v

Geografskem vestniku. Pokazal je na problem nenadnega zvišanja temperature pri dnu blejskega jezera, kar so potrdila tudi novejša raziskovanja.

Pri znanstvenem delu je bil pristaš eksperimentalnih metod. Vedno je kritično ocenjeval hipoteze in jih ni priznaval, dokler niso bile z dokazi dobro podprte. Veliko je vedel in svoje znanje brez ljubosunjia posredoval ali žrtvoval drugim.

Kot dolgoletni meteorološki opazovalec na Bledu je zadnja leta posvetil klimatologiji in napisal „Klimatske poteze Bleda“. To je bila njegova zadnja razprava, objavljena v Melikovem zborniku. Napisana je vzorno, zgoščeno in pregledno, čeprav kratka, je bila plod dolgoletnega zbiranja in urejanja podatkov. Hotel je obdelati še Bohinj, a mu čas žal ni več dopuščal. Sam je večkrat dejal, da je res škoda, ker tega ni utegnil.

Zadnje čase je snoval monografijo Bleda. Ni bil samo naravoslovec, ampak tudi dober zgodovinar Bleda, ki ga je poznal do potankosti. Bil je tudi delovni predsednik muzejskega odbora.

Vsi geografi se ga gotovo spominjajo tudi s povojnih kongresov, kjer je z mladeniško silo in zanosom sodeloval in zasledoval razvoj in napredek geografije.

Še v 81. letu starosti je predaval na raznih seminarjih in aktivno poučeval na glasbeni šoli, če je bilo treba tudi osem ur na dan. Bil je vedno neugnan, neutrudljivo delaven, celo preveč požrtvovalen znanstveni, prosvetni in kulturni delavec. Takšen je ohranil do kraja čut odgovornosti za svoje delo, ne da bi zahteval zanj plačilo. Zato smo toliko bolj dolžni mi, da ga ohranimo kot vzgled nesebičnega narodnega delavca.

T. G.

VI. KONGRES GEOGRAFOV JUGOSLAVIJE

Geografsko društvo Slovenije vabi vse slovenske geografe, da se v čim večjem številu udeležijo delovnega dela VI. kongresa geografov Jugoslavije, ki bo od 27. do 30. septembra 1961 v Ljubljani. Delovni del kongresa bo v dvorani Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (Kazina) na Trgu revolucije. Kongres bo pod pokroviteljstvom Sveta za znanost LRS.

PROGRAM KONGRESA:

Sreda, 27. septembra:

dopoldne (začetek ob 8. uri) otvoritev in plenarni sestanek:

1. Otvoritev in pozdravi.
 2. Svetozar Ilešič: Položaj i zadaci geografske nauke u FNRJ.
 3. Vladimir Leban: Organizacioni izveštaj o radu Saveza geografskih društava FNRJ između V. i VI. kongresa geografa FNRJ.
 4. Anton Melik: Osnovni geografski problemi Slovenije.
- Popoldne: (začetek ob 16. uri) Sestanek Plenuma Saveza geografskih društava FNRJ.

Istočasno za ostale delegate in goste kongresa ogled Ljubljane.

Četrtek, 28. septembra:

dopoldne (začetek ob 8. uri) plenarni sestanek:

Djurić Vladimir (Beograd): Koncept geografije. Diskusija.

Popoldne: Delo po sekcijah: (začetek ob 15. uri)

A. Sekcija za fizično geografijo:

1. Problemi krasa

Dušan Manaković (Skopje): Modifikacija zagačenog karsta Makedonije.

Ivan Gams (Ljubljana): Slepe doline v Sloveniji v primerjalni metodi.

Ivo Baučić (Zagreb): Ponikve, specifičan oblik u „pokrivenom kršu“.

Ljubinko Sretenović (Beograd): Znaci za pretstavljanje pojava kraške hidrografije na kartama.

B. Sekcija za antropogeografijo z ekonomsko geografijo:

1. Problemi regije in regionalne gravitacije

Veljko Rogić (Zagreb): Fizionomska i funkcionalna regionalizacija Hrvatske.

Stanko Žuljić (Zagreb): Okolica Zagreba, o problemu definiranja gradske regije.

Vladimir Klemenčić (Ljubljana): Problemi in metode proučevanja vsakodnevnega potovanja delovne sile od doma na delo in nazaj.

2. Geografski problemi komun

Rude Petrović (Sarajevo): Problemi prostornih relacija u komunalnom sistemu FNRJ.

Dušan Martinović (Cetinje): Privredne oblike Cetinjske komune.

Petek, 29. septembra:

dopoldne (začetek ob 8. uri): Geografija in turizem

1. Janez Planina (Ljubljana): Vloga geografije pri proučevanju turizma.

2. Živadin Jovičić (Beograd): Turizam i geografija.

3. Vladimir Blašković (Zagreb): Geografske karakteristike turizma v Jugoslaviji.

4. Marjan Žagar (Ljubljana): Turistične struje v Sloveniji.

5. Stanko Žuljić (Zagreb): Plitvička jezera, geografska interpretacija turističkih mogućnosti jednog nacionalnog parka.

Popoldne (začetek ob 15. uri): Delo po sekcijah

A. Sekcija za fizično geografijo

2. Hidrogeografija

Tomislav L. Rakičević (Beograd): Značaj poznavanja geografske sredine u hidrološkim proučavanjima.

3. Kvarturna geomorfologija

Milan Šifrer (Ljubljana): Nekatere pripombe in misli h glacialni in periglacialni problematiki v Jugoslaviji.

Jovan Dj. Marković (Beograd): Makroplavine u Jugoslaviji i njihov geomorfološki značaj.

Darko Radinja (Ljubljana): Morfometrična analiza klasističnih sedimentov.

B. Sekcija za antropogeografijo z ekonomsko geografijo

3. Geografski problemi migracij

Ivan Crkvenčić (Zagreb): Primjeri kvantitativnog utvrđivanja migracija stanovništva Hrvatske tokom zadnjih 100 godina.

Vladimir Leban (Ljubljana): Uloga sklapanja brakov u depopulaciji visinskih naselja.

Mitko Panov (Skopje): Iseljavanje Turaka iz Makedonije od završetka II. svetskog rata do danas.

4. Geografija prometa

Dušan Dukić (Beograd): Rečni, kanalski i jezerski saobraćaj u FNRJ.

Jovan Ilić (Beograd): Mesto i uloga javnog autobusnog saobraćaja u povezivanju Beograda sa unutrašnjošću.

5. Razno

Milisav Lutovac (Beograd): Naše planinsko stočarstvo u raznim uslovima.

Sobota, 30. septembra:

dopoldne (začetek ob 8. uri): Delo po sekcijah

A. Sekcija za fizično geografijo

4. Klimatologija

Mihajlo Pajković (Cetinje): O klimi Cetinja.

Josip Ridjanović (Zagreb): Problem određivanja snežne granice.

Danilo Furlan (Ljubljana): Koledar vremena v Sloveniji.

5. Kartografija

Ljubinko Sretenović (Beograd): Kompleksnost i specialnost u nacionalnim atlasima i kartama.

B. Sekcija za antropogeografijo z ekonomsko geografijo

6. Geografija naselij

Mihajlo M. Kostić (Beograd): Tipovi i oblik sela u srednjem Nišavlju.

Jovan Trifunovski (Skopje): O raseljenim seoskim naseljima u Makedoniji.

Sulajman Bakaršić (Sarajevo): O nekim društvenim faktorima u izgledu i prostornom razvitku bosansko-hercegovačkih naselja.

7. Metodologija

Veljko Rogić (Zagreb): Historijska geografija Jugoslavije, zadaci i metode proučavanja.

Mladen Friganović (Zagreb): Dalmatinski arhivi kao izvor za ekonomsko-geografske studije našeg Primorja.

Popoldne (začetek ob 14.30 uri): Plenarni sestanek

A. Pouk geografije

Dušan Kompare (Ljubljana): Problemi pouka geografije.

Pavao Kurtak (Zagreb): Problem prijelaza učenika iz osnovne škole u gimnaziju.

Diskusija.

B. Zaključni sestanek (začetek ob 17. uri)

Zaključna principijalna diskusija in sprejemanje sklepov.

Po kongresu je predvidena, kot je bilo že objavljeno, ekskurzija po Sloveniji, ki se je lahko udeležijo samo predhodno prijavljeni delegati.

Za delegate je organizirano prenočišče v Studentskem naselju in po želji tudi v hotelu. Za ostale geografe, ki želijo sodelovati na delovnem delu kongresa, pa ne moremo zagotoviti prenočišča, ker moramo te predhodno rezervirati.

Dan pred kongresom, to je 26. septembra in prvi dan dopoldne, to je 27. septembra, bo stalna informativna pisarna na železniški postaji v Ljubljani (vhod s perona). V času kongresa pa boste vse informacije lahko dobili v kongresnih prostorih.

Vsak delegat bo že pred kongresom dobil ciklostirane resumèje referatov, na kongresu pa bo dobil vsak plan Ljubljane, avtokarto Slovenije in malo reliefno karto Slovenije ter Vodnik po ekskurziji in Ljubljani. Resumèjev referatov in Vodnikov je še nekaj na razpolago in interesi jih bodo lahko nabavili na kongresu.

K. J.

